

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU

Diplomová práce

**Být učitelem na valašské venkovské škole v první polovině
20. století**

To be a teacher at wallachian village school in the first half of the 20th
century

Bc. Lucie Mikačová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s pomocí pramenů a literatury, které jsou uvedeny v závěru práce.

V Praze dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Jiřímu Hnilicovi PhD. za konstruktivní připomínky, odborné vedení a cenné rady, které výrazně napomohly ke vzniku práce. Mé srdečné poděkování patří MgA. Zuzaně Rafajové za trpělivost a za to, že se mě po celou dlouhou dobu vypracovávání snažila udržet při zdravém rozumu pomocí jednorozců DD ad. Nemalé poděkování patří také archivářům všech institucí, které jsem navštívila, za vstřícnost a ochotu se podělit o své znalosti. Zejména pak děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu Vsetín se kterými jsem strávila mnoho času.

Závěrem děkuji VŠEM, kteří to se mnou vydrželi.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá postavením a každodenností valašských učitelů obecných škol první poloviny 20. století. Nejprve pojednává o rozsahu Valašska a rozdílech v jeho vymezení u různých autorů, poté se zaměřuje na charakteristiku valašského školství v porovnání s jinými regiony, situaci demonstruje na jednotřídní škole Na Soláni. Mluví o valašském žákovi, o jeho životních podmínkách a stravě. Učitel je následně charakterizován nejen jako vychovatel, ale také jako člověk se svými zájmy. Poslední dvě kapitoly pojednávají o osudech dvou učitelů, Metoděje Jahna (učitele, spisovatele, folkloristy) a Cyrila Macha (učitele, organizátora společenského života, propagátora turistiky a pokrokaře).

Klíčová slova

Valašsko, učitel, žák, každodennost, obecné školství, Cyril Mach, Metoděj Jahn, první polovina 20. století.

Abstrakt

This thesis deals with the position and everydayness of Valašsko region teachers at primary schools in the first half of 20th century. Firstly the thesis discusses the range of the Valašsko region and a diversity of its definition, then it deals with the characteristics of Valašsko education system in comparison to other regions. The situation illustrates with the example of one - class school Na Soláni. It describes Valašsko pupil, his living conditions and food. The teacher is characterized not only as an educator but also as a person with his personal interests. The last two chapters provide a probe into the fates of two teachers - Metoděj Jahn (a teacher, a writer, a folklorist) and Cyril Mach (a teacher, an organizer of social life, a promoter of tourism and a progressives).

Key words:

Valašsko region, teacher, pupil, everydayness, primary education system, Cyril Mach, Metoděj Jahn, the first half of 20th century

Obsah

Úvod	6
Vymezení regionu Valašsko	11
Charakteristika školství na Valašsku s důrazem na okresní školní výbor ve Vsetíně	26
Soláň	37
Valašský žák	44
Valašský učitel.....	60
Metoděj Jahn.....	75
Zašová.....	77
Komárovice.....	81
Rožnov pod Radhoštěm.....	86
Cyril Mach.....	92
Závěr	115
Prameny a literatura.....	118
Přílohová část.....	126

Úvod

Cílem mé diplomové práce je charakterizovat valašské školství první poloviny 20. století, respektive pokusit se pochopit a nastínit pozici učitele nejen ve zdejších školách, ale i ve společnosti. Práce by měla odpovédět hned na několik otázek. Existovala nějaká specifika valašského školství první poloviny 20. století? Pokud ano, jaká byla? S jakými problémy se nejčastěji místní učitelé potýkali? Jak vypadalo materiální vybavení škol? S jakými žáky se místní učitelé setkávali? Jak vypadal běžný den valašského školáka? Ovlivňovaly zdejší přírodní či sociální podmínky chod školy? Jak fungovali místní učitelé mimo školu? Jaké byly jejich zájmy a postavení ve společnosti? Práce by tedy se měla stát přínosem v oblasti dějin regionálního školství, a přiblížit mentalitu učitele v tomto období. Prolínají se zde kulturní a sociální dějiny s dějinami každodennosti.

Jsem si vědoma, že časové vymezení v první polovině 20. století je poněkud laxní, ale volila jsem jej takto, neboť se domnívám, že je velmi obtížné vměstnat lidský život do jakéhokoli časové kategorizace. Ač by do množiny učitelů první poloviny 20. století nepochybně patřil ten, který ve zmíněném období započal i skončil svou kariéru, nedomnívám se, že by bylo nutné se takto omezovat. Někteří učitelé začali působit ve školství ještě ve století 19. a jiní naopak skončili svou kariéru až v druhé polovině 20. století, nemyslím si však, že tito lidé by měli být z množiny valašských učitelů první poloviny 20. století vyřazováni. Věřím proto, že názvu diplomové práce vyhovuje každý učitel, který na valašské škole působil alespoň rok z vymezeného časového období.

Při hledání pramenů k mnou zvolenému tématu jsem se vydala nejprve do Státního okresního archivu Vsetín, kde mi velmi užitečným byl fond *Okresního školního výboru Vsetín*, ve kterém se nachází mnoho materiálů pro poznání zdejších poměrů. Jde o výroční zprávy, zprávy o stavu školství, vizitační zprávy, zápisy z okresních učitelských konferencí, seznamy učitelů, jejich osobní složky, obvody škol, konané veřejně prospěšné práce, evidence dětí s nějakým postižením, přestupky a provinění žáků atd. Podobně pak může posloužit fond *Okresní školní výbor Valašské Meziříčí*, z něhož jsem využila především materiály o škole na Soláni a osobní spisy

Cyrila Macha a Metoděje Jahna. Velmi užitečným materiálem ze státního okresního archivu je pak fond *Duda Jindřich*. Jindřich Duda byl jedním z valašských učitelů, mezi lety 1938-1967 působil jako učitel a později ředitel na měšťanské škole ve Velkých Karlovicích (později přetransformované ve školu základní) a právě zde pramení jeho zájem o školství v okolí Velkých Karlovic. Duda sbíral materiál, který chtěl použít při sepsání dějin místního školství. Sice tak neučinil, ale vzpomínky, výpisy z kronik, novinové články a vůbec všechen materiál, který se mu podařilo sesbírat, byl pro mou práci velmi užitečný. Je však důležité zejména tyto materiály podrobovat důkladné pramenné kritice. Nahlédla jsem také do fondu *Učitelská jednota Komenský Velké Karlovice* v naději, že najdu podstatné informace o fungování tohoto spolku, bohužel se ve fondu nachází pouze členská kniha, ze které není možno mnoho vyčíst. Dále jsem v tomto archivu využila fondů jednotlivých škol, zejména pak kronik škol z Karlovic a Nového Hrozenkova, abych tak doplnila informace získané od Jindřicha Dudy. Velkou škodou je, že se nedochovaly žádné kronikářské materiály o škole na Soláni. Zdejší expozitura pravděpodobně vlastní kroniku nevedla, ale v archivu schází také kronika školy U kostela ve Velkých Karlovicích, pod kterou expozitura spadala. Kromě škol v okolí horního toku Vsetínské Bečvy jsem využila také fondů škol, ve kterých působili hrdinové závěrečných dvou kapitol. Nejdůležitější pak pro mou práci byla kronika školy v Hutisku Za kopcem uložená ve fondu *Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971)*. Kroniku totiž v období, kdy ve škole působil, psal Cyril Mach a můžeme se v ní dočíst i mnoho jeho osobních poznámek.

Státní okresní archiv ve Vsetíně však není jedinou institucí, ze které jsem čerpala informace, za zmínku také stojí *Archiv dějin učitelstva* uložený v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského v Praze. Bohužel, ač se tento fond na první pohled jeví užitečně, jeho materiály se velmi často překrývají s písemnostmi nalezenými ve Státním okresním archivu Vsetín, zejména pak ve fondu Jindřicha Dudy.

Při bádání o konkrétních životech Metoděje Jahna a Cyrila Macha jsem zamířila do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kde jsem také našla důležité informace ve fondu *Metoděj Jahn*, který je zde uložen a vydá na čtyři krabice. Nejdůležitější pro mě byly paměti, které sám Jahn sepsal. Díky ochotě místních archivářů jsem však našla také jednu vzpomínku na školu na Soláni ve fondu *rukopisy*

a materiály o Cyrilu Machovi ve *Sbírce písemností a tisků*, kde je uložen jeho výstřižkový archiv. Pokud jsem se rozhodla použít nějakou novinovou zprávu a byla jsem schopna ji identifikovat, snažila jsem se ve své práci raději citovat přímo z daných periodik.

Poslední zastávkou při mém putování archivy byl Památník národního písemnictví, kde se nalézají, byť skromné, materiály o Metoději Jahnovi ve fondu *Jahn Metoděj*.

V mém bádání měly podstatné místo také knihy, obzvlášť dobové publikace o valašském školství mi byly velmi užitečné, neboť jednak sumarizují podstatné informace, ale také z nich dýchá dobová atmosféra. Je však vždy potřeba brát v potaz kdy a s jakým záměrem knihy vznikly a s tímto vědomím k nim také přistupovat. Mezi takovéto knihy patří *Školství ve válce a po převratu: příspěvek k dějinám valašské školy*,¹ *Valašské dítě*,² *Valašské školství v osvobozené vlasti*,³ *Valašské školství: (R. 1918-1929)*.⁴ Základní literaturou mapující dobové školství obecně jsou knihy Jana Šafránka⁵ či Otakara Kádnera, především *Vývoj a dnešní soustava školství*.⁶ V první kapitole, která pojednává o územním rozsahu Valašska, jsem se obrátila na odbornou etnografickou literaturu zejména pak na knihy *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*,⁷ *Jazykové vlivy karpatské salašnické kolonizace na Moravě: Konfrontačně-komparatistická gramatická studie karpato-logická*,⁸ *Valaši a Valašsko*,⁹ *Dialektologie moravská*.¹⁰

V kapitole o Metoději Jahnovi jsem kromě archivních materiálů použila také nejnovější knihu *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*,¹¹ ze starších děl pak *Metoděj Jahn: člověk a dílo*¹² a brožury vzniklé k jeho významným jubileím: *Život a*

¹ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920]. 55 s.

² ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, 31 s.

³ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922. 32 s.

⁴ BROSMAN, B., *Valašské školství: (R. 1918-1929)*, Rožnov pod Radhoštěm 1929. 50 s.

⁵ ŠAFRÁNEK, J., *Školy české, r. 1848-1913*, Praha 1918. 455 s.

⁶ KÁDNER, O., *Vývoj a dnešní soustava školství*, Praha 1929-1938. 4 sv.

⁷ ŠTIKA, J., *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava 1973. 87 s.

⁸ VAŠEK, A., *Jazykové vlivy karpatské salašnické kolonizace na Moravě*, Praha 1967. 136 s.

⁹ ŠTIKA, J., *Valaši a Valašsko*, Rožnov pod Radhoštěm 2007. 237 s.

¹⁰ BARTOŠ, František, *Dialektologie moravská*, Brno, Matice Moravská 1886, 374 s.

¹¹ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011. 127 s.

¹² VESELÝ, A., *Metoděj Jahn: člověk a dílo*, Brno, 1925. 42 s.

*dílo Metoděje Jahna*¹³ a *K 100. výročí narození spisovatele Metoděje Jahna*.¹⁴ Četla jsem také některé z Jahnových povídek, románů a básní, neboť věřím, že z díla můžeme vyčíst mnoho podstatného o autorovi samotném.

O Cyrilu Machovi zatím nevyšla žádná monografie, je proto možné čerpat informace mimo archiv pouze z brožury *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*.¹⁵ Je ovšem potřeba přistupovat k informacím obsaženým v této oslavné brožuře kriticky, protože byla sestavena Machovým dlouholetým přítelem a obdivovatelem. Vznikla za účelem vyzdvihnout „hrdinský osud“ jednoho valašského učitele. Další stručné informace můžeme o Machovi, stejně jako o Jahnovi, nalézt v různých encyklopedických publikacích. Během zpracovávání mé diplomové práce vznikla na Ostravské univerzitě bakalářská práce věnující se osobnosti tohoto pozoruhodného učitele.¹⁶

Institucionální materiály z písemností vedených okresním školním výborem doplňují články z periodik *Dědina pod Beskydem*,¹⁷ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis Horního Vsacka*,¹⁸ či *Naše Valašsko*.¹⁹ Povědomí o všední realitě Valašska první poloviny 20. století jsem také čerpala z dobové krásné literatury.

K tomu, abych mohla zodpovědně pojednat o učiteli na valašské škole, rozhodla jsem se práci koncipovat do šesti kapitol. V první kapitole představím vymezení hranic Valašska, jak jej postupně chápali jednotliví badatelé 19. i 20. století. Tuto kapitolu považuji za velmi podstatnou, chceme-li o problematice valašského učitelstva hovořit na odborné úrovni. Ve druhé kapitole se zaměřím na charakteristiku valašského školství, kterou provedu především pomocí různých statistik, zaměřím se také na materiální vybavení škol. Mým cílem bude identifikovat a zdůraznit typické znaky zdejšího školství. V podkapitole o škole na vrchu Soláni představím zvláštnost okresu Vsetín, a sice expozituru na Soláni. Toto „vysoké učení,“ dalo by se říci, koncentrovalo problémy, se kterými se potýkalo valašské školství obecně. Ve třetí kapitole pojednám o

¹³ *Život a dílo Metoděje Jahna*, Vsetín, Valašské Meziříčí 1965, nečíslováno.

¹⁴ *K 100. Výročí narození spisovatele Metoděje Jahna*, Rožnov pod Radhoštěm 1965, 7 s.

¹⁵ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959. 16 s.

¹⁶ WEISS, J.: *Životní příběh vesnického učitele Cyrila Macha*, bakalářská práce, Ostrava 2015.

¹⁷ *Dědina pod Beskydem: kronika pro kroniku*. Velké Karlovice: osmiletá střední škola, 1954-1962.

¹⁸ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis Horního Vsacka*, Velké Karlovice: Valský krůžek, 1946-1951.

¹⁹ *Naše Valašsko: kulturní věstník o jeho životě a potřebách*, Vsetín: Osvěta, čtvrtletník 1929-1951.

materiálu, se kterým zdejší učitelé pracovali. Nemám na mysli pomůcky ani budovy zdejších škol, jelikož toho se dotkne kapitola předchozí, ale místní žactvo. Domnívám se totiž, že pochopíme-li specifičnost místních dětí a jejich životní podmínky, můžeme mnohem lépe pochopit zdejší celkovou situaci. Čtvrtou kapitolu zacílím na samotné učitele a jejich charakteristiku, zaměřím se nejen na jejich školní činnost, ale také na jejich postavení v obci i způsob, jakým trávili volný čas. Jelikož jsem si vědoma individuality každého z valašských učitelů, nechci vytvářet obraz průměrného učitele, jelikož nic takového neexistuje a dopouštěla bych se přílišného zjednodušení zkreslení. Proto budou závěrečné dvě kapitoly patřit dvěma konkrétním osudům zdejších učitelů. Každý z nich se přitom s místními podmínkami vyrovnával odlišně. Klíčem k mému výběru osobností, o nichž budu hovořit, bylo v první řadě nalezení více než jednoho pramene, ze kterého by bylo možno čerpat. Netvrdím proto, že tito učitelé jsou zcela obyčejnými, ale věřím, že obdobných osudů, které jen nebyly tak pečlivě zaznamenány, může být mnoho.

Jelikož jsem čerpala víceméně ze dvou typů pramenů institucionálních a narativních, bylo třeba k těmto pramenům také specificky přistupovat a použít k jejich zpracování různých historiografických metod. U pramenů institucionální povahy, které poskytují mnoho dat, tvrdých faktů a výčtů se nabízí využít kvantitativních metod. Naopak u vzpomínek a narativních pramenů je třeba postupovat induktivní metodou, a sice z konkrétností se pokusit dopátrat obecných zákonitostí. Závěrečné dvě kapitoly jsem pojala jako biografie. Doufám jen, že ze střípků jednotlivých informací, které tato práce poskytne, vznikne čitelná mozaika a nikoli abstraktní obraz.

Vymezení regionu Valašsko

Abychom mohli fundovaně hovořit o učitelích na Valašsku, je třeba si nejprve ujasnit, co míníme pod samotným pojmem Valašsko. Jde o oblast s tradičním regionálním vědomím.²⁰ V představách většiny obyvatel České republiky, dovoluji si tvrdit, se pod tímto pojmenováním skrývá svérázný dialekt, folklor a kopcovitý terén východní Moravy. Ovšem vytyčit jeho přesné hranice si troufne jen málokdo. Jak uvidíme, také pro etnografy není tento úkol snadný. Ukážeme si, že se badatelé, kteří se tímto problémem zabývají, neshodují na jednotné hranici, ani na kritériu podle něhož je možné valašskou obec odlišit od nevalašské. Problém s lokalizací Valaška pravděpodobně úzce souvisí s faktem, že region nikdy nebyl administrativně jednotný.

V této úvodní kapitole se nehodlám pouštět do úvah a studií o původu Valachů, či rozšifrovávat příčiny jejich odlišného vývoje. Takto zaměřené studie již vypracovali skuteční odborníci.²¹

Shodneme-li se, že území Valaška je vymezeno výskytem obyvatel, které nazýváme Valachy, musíme se zaměřit na toto označení. Pojem Valach byl v různých dobách vnímán různě, podle Baláše byl v 15. století Valachem nebo Vlachem myšlen rumunský pastevec ovcí, zřídka koz. Toto označení se postupně přeneslo na potomky těchto pastevců a také na místní obyvatele žijící tzv. salašnickým způsobem života.²² Dnešní etnografové se však od rumunského původu Moravských Valachů spíše odklánějí. Pravděpodobnější je, že za Valacha byl považován cizinec přicházející z Karpat, většinou z území dnešního Slovenska. Ale pod pojmem valach s malým počátečním písmenem se postupně ukryli všichni místní horalé, kteří nosili charakteristický oděv a mluvili podobným dialektem.²³

²⁰ HEŘMANOVÁ, E. - kol., *Kulturní regiony a geografie kultury*, Praha 2009, str. 73.

²¹ K této tématice se blíže vyjadřují například knihy VAŠEK, A., *Jazykové vlivy karpatské salašnické kolonizace na Moravě*, Praha 1967. 136 s., VÁCLAVEK, M., *Moravské Valašsko, díl I*, Vsetín, 1894. 177 s.

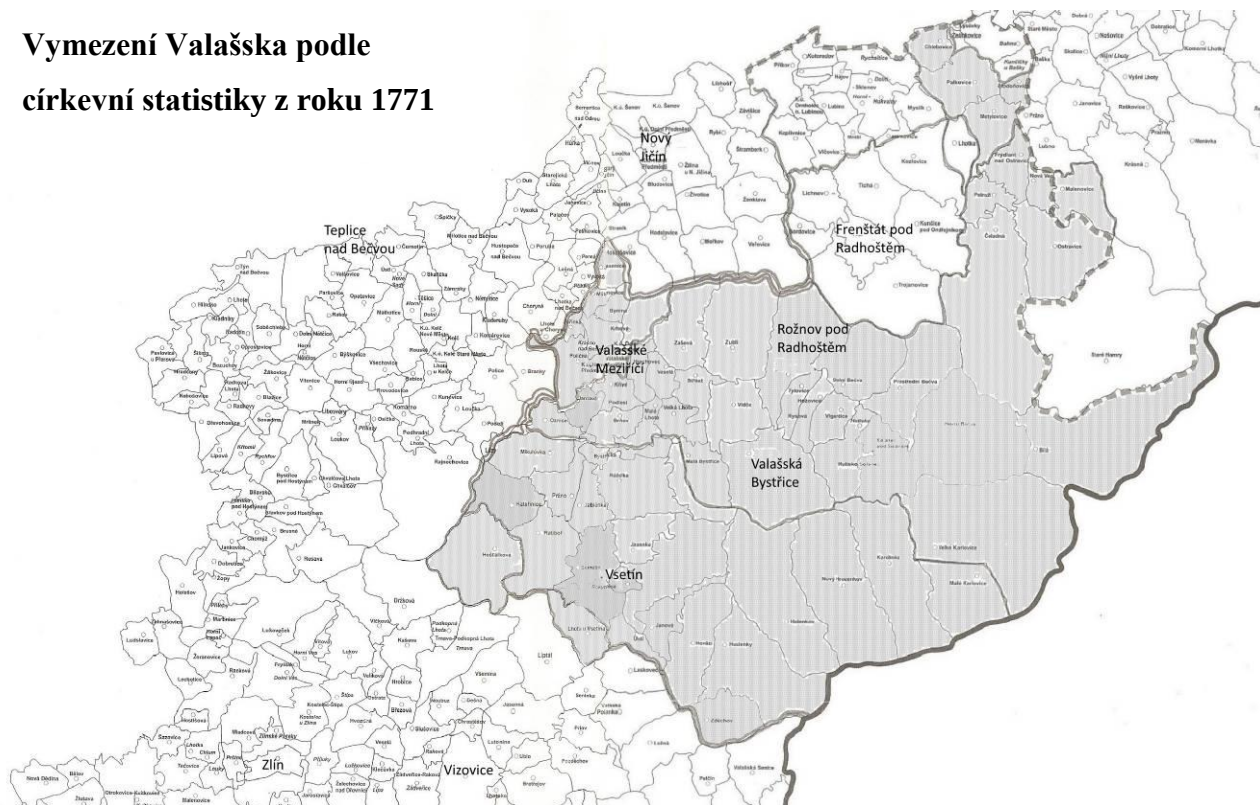
²² BALÁŠ, M. – kol., *Beskydy*, Praha 1987, str. 40-45.

²³ ŠTIKA, J., *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava 1973, str. 30-35.

Během třicetileté války se označení Valach krylo s pojmenováním rebelanta bojujícího proti císaři, i proto se v 17. století nesetkáváme s žádným územním vymezením Valašska.²⁴

Valašsko se odlišovalo od ostatních moravských regionů především kulturou, oděvem a jazykem. Zmínky o jeho území mimoděk nacházíme již v dokumentech z 18. století. Např. v církevní statistice z roku 1771 bylo jedním z rozlišovaných jazyků tzv. „idioma wallachicum“. Takto byla místní řeč označena v děkanátu Valašské Meziříčí ve farnostech Pržno, Hošťálková, Růžďka, Rožnov, Veselá, Zašová, Zubří, Hutisko, Karlovice, Vsetín, Hovězí, Hrozenkov. V panství Hukvaldy šlo o Frýdlant, Čeladnou, Ostravici, Metylovice, Chlebovice, Malenovice, ale i devět obcí na severu (např. Moravská Ostrava) u kterých se však dá o valašském dialektu velmi pochybovat.²⁵

Vymezení Valašska podle církevní statistiky z roku 1771

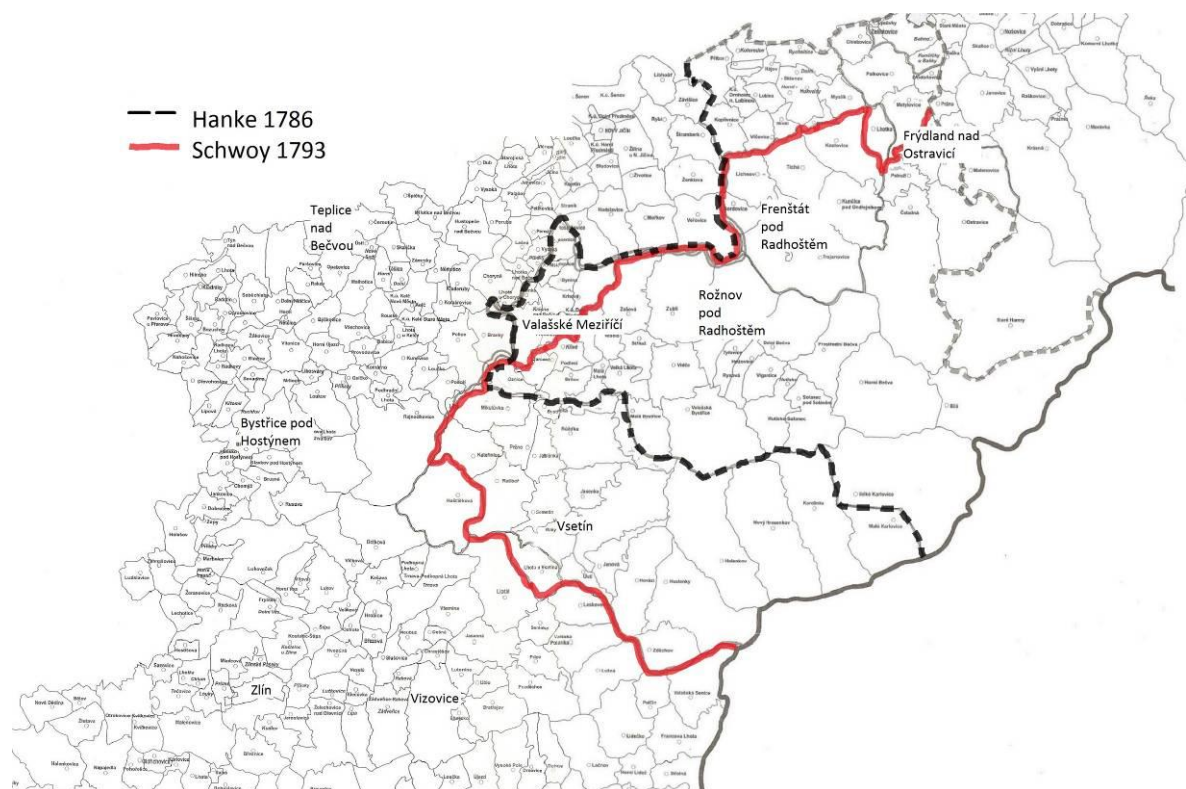

Za první pokus vymežit území etnografické skupiny Valachů můžeme považovat knihu Jana Aloise Hankeho z Hankenštejna z konce 18. století *Bibliothek der*

²⁴ Více o rebelujících panstvích můžeme najít v DOSTÁL, F., *Valašská povstání 1620-1644: z bojů východomoravského venkovského lidu pod jménem Valachů*, Vsetín, Městský NV 1966. 63 s.

²⁵ ŠTIKA, J., *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava 1973, str. 44-45.

Mährischen Staatskunde. Dobový rozvoj národopisu úzce souvisel s propukajícím národním obrozením. Hanke považoval veškeré východomoravské rodáky za Slováky, kteří se dále dělili na Valachy, Zálesáky a vlastní Slováky. Moravští Valaši se živili chovem dobytka, především ovcí, pěstovali len a tkali z něj plátno. Po fyzické stránce byli urostlí, „pohybliví“²⁶ a odvážní, projevovali se jako dobří křesťané a vyjadřovali se „ryzím slovanským dialektem.“ Valachy Hanke situoval do oblasti panství hukvaldského, valašskomeziříčského a rožnovského. Na panství lukovském, vsetínském a broumovském podle něj žili Zálesáci.²⁷ Ve stejném období vydal svou topografii František Josef Schwoy, který Valachy umístil do panství vsetínského a hornaté části panství valašskomeziříčského, rožnovského a hukvaldského.²⁸

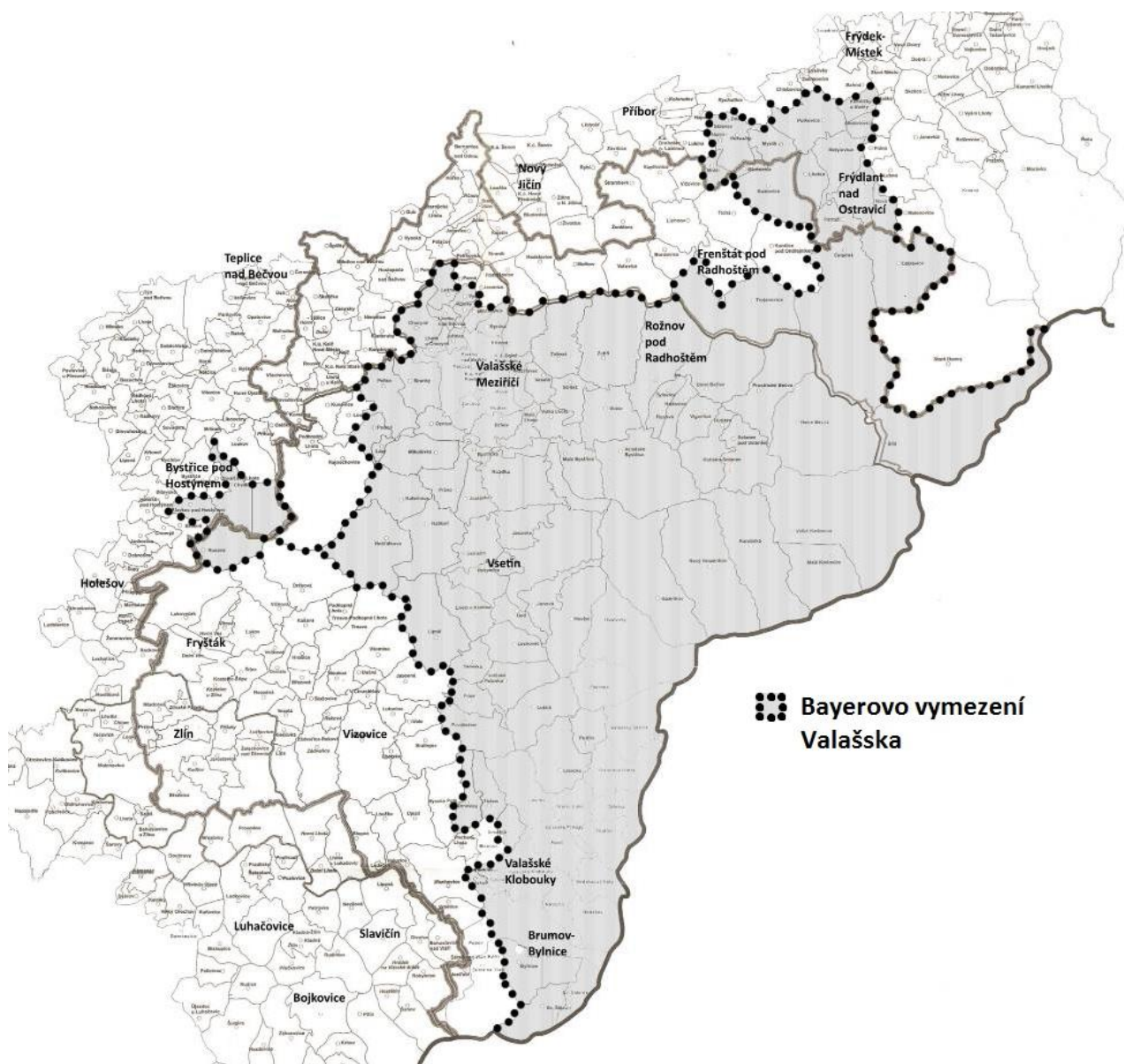
V roce 1817 vydal Josef Bayer svou mapu Moravy a Slezska, ve které vymezil Valašsko moravsko-uherskou hranicí, jižním okrajem Vlárského průsmyku, Bylnicí, Křekovem, Lipinou, Valašskými Klobouky, Smolinou, Drnovicemi, Pozdřehovem, Prlovem, Seninkou, Liptálem a Hošťálkovou, poté hranice směřovala na západ

²⁶ Osobně se domnívám, že autor měl na mysli aktivnost.

²⁷ ŠTIKA, J., *Valaši a Valašsko*, Rožnov pod Radhoštěm 2007, str. 167.

²⁸ ŠTIKA, J., *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava 1973, str. 45.

k Rusavě a Slavkovu, stočila se zpět na východ po severních svazích Hostýnských vrchů, Rajnochovicemi, Podolím a Loučkou k Polici, Brankám, Choryni, Přílukám, Mštěnovicím, pokračovala severně od Zašové, Zubří a Trojanovic, před Čeladnou zamířila severně k Pstruží, vedla Kozlovicemi, Mniší, Hukvaldami stočila se k Palkovicím a končila jižně od Místku na hranici Slezska. Zálesáky Bayer umístil okolo Valašských Klobouk, Brumova a Bojkovic.²⁹

²⁹ ŠTIKA, J., *Valaši a Valašsko*, Rožnov pod Radhoštěm 2007, str. 167.

Řehoř Volný v topografii Moravy vydávané od roku 1835 považoval za jádro Valašska panství valašskomeziříčské, k Valachům však přiřadil i Zálesáky, tedy obyvatele vsetínského, broumovského a valašskoklobouckého panství.³⁰ Při úpadku salašnictví počátkem 19. století se rozlišovacím znakem stal specifický oděv. Rozhodnout jaký кроj byl ještě valašský, bylo ovšem velmi obtížné, jelikož údajně bylo možno najít osmnáct кроjových typů jen na Valašsku.³¹

Po zániku užívání кроjů, nejčastěji během druhé poloviny 19. století, bylo za rozlišovací znak považováno nářečí. František Bartoš například oblast chápal z etnologicko-lingvistické perspektivy a Valašsko vymezil podle dialektu, ovšem rovněž bral v potaz charakter lidové kultury a detailně se zaobíral i oděvem. O valašském nářečí pojednal ve své knize *Dialektologie moravská*.³² Při vytyčení severní hranice se držel čistě lingvistického vymezení, když celé hukvaldské panství přisoudil Lašsku.³³ Na jihozápadní hranici pak sáhl k vymezení кроjovému, kdy rozlišoval různý střih halen a límce mužského ošacení (podle tohoto kritéria k Valašsku přiřadil i některé obce zlínského panství, jejichž obyvatelé se sami k tomuto, ani jinému etniku nehlásili). Za hraniční osady Valaška byly v Bartošově pojetí považovány obce Štítná, Vlachovice, Újezd, Zádveřice, Hvozdná, Štípa, Fryšták, Rusava, Rajnochovice, Loučka, Branky, Choryň, Leštná, Meziříčí, Rožnov, Horní Bečva a Karlovice. Odtud autor pokračoval po hranicích s Uhrami až k Brumovu a Štítné. Bartoš dále rozlišil jednotlivá různorečí, ve kterých se podle něj střetávala jednotlivá nářečí. Různorečí rožnovsko-karlovské, různorečí hranické, do kterého zařadil farnost Lipník nad Bečvou, Jezernici, Drahotuše, Hranice, Černotín, Ústí a Zbrašov (zde šlo podle autora o kombinaci hanáčtiny, valaštiny a laštiny). Do různorečí starojičínského podle autora spadaly obce Hustopeče, Starý Jičín, Bernatice, Hodslavice, Mořkov a Veřovice. Do různorečí keleckého zahrnul Kelč, Vsechovice, Komárno, Malou Lhotu, Osíčko, Špičky (tato oblast byla ovlivněna nářečím dolským

³⁰ ŠTIKA, J., *Valaši a Valašsko*, Rožnov pod Radhoštěm 2007, str. 173.

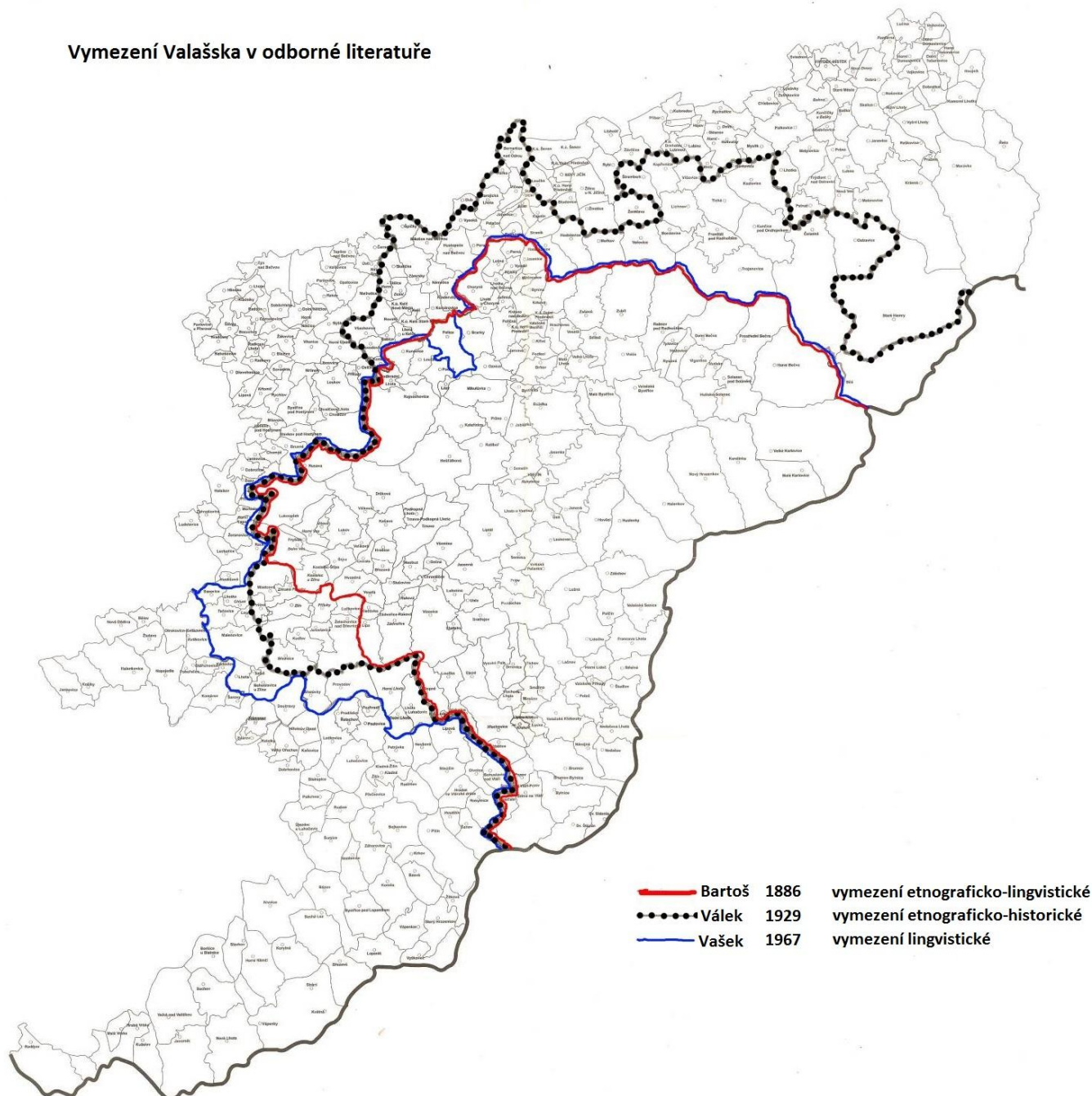
³¹ KRANDŽALOV, D., *Valaši na Moravě*, Praha 1963, str. 55.

³² BARTOŠ, František, *Dialektologie moravská*, Brno, Matice Moravská 1886, str. 59-93.

³³ Tamtéž, str. 97.

i obecnou češtinou), Polici, Branky, Loučku (nářečí ovlivněno hanáctinou), Újezd, Bíškovice, Malhotice (vliv různorečí starojičínského).³⁴

Vymezení Valašska v odborné literatuře

³⁴ BARTOŠ, František, *Dialektologie moravská*, Brno, Matice Moravská 1886, str. 97.

Důležitým mezníkem se pro Valašsko stala Národopisná výstava československá konaná v roce 1895 v Praze, jelikož se během ní vzedmula vlna zájmu o tento region. Bylo založeno šest krajinských výborů, ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašském Meziříčí a Frenštátě pod Radhoštěm se konaly tematické výstavy, vznikaly sdružení a muzejní společnosti propagující valašskou kulturu a to i mimo region.³⁵

Pražská výstava byla velmi úspěšná, valašský kulturní program a zde vystavěnou dědinu projektovanou Dušanem Jurkovičem zhlédlo na dva miliony návštěvníků. Výstava dokládala počínající úsilí o renesanci valašské kultury. Nejasnost v chápání rozsahu Valašska můžeme ovšem spatřit i během této výstavy. I když ve vědeckých kruzích bylo obecně přijímáno vymezení podle Bartoše a Frenštátsko patřilo tedy k Lašsku, na výstavě vystoupili muzikanti z Kozlovic na Frenštátsku jako Valaši.³⁶

Dalším mezníkem byla velmi hodnotná práce Josefa Války z roku 1930 *Hranice moravského Valašska*.³⁷ Ve své studii se Válek zabýval nářečím, kroji a způsobem obživy. Zkoumal historické souvislosti, v potaz bral jak dřívější příslušnost k panstvím, tak aktuální příslušnost k faram. Jako nové a velmi významné kritérium si stanovil „vědomí pospolitosti a sounáležitosti.“³⁸ Severovýchodní hranice byla podle Války tvořena tzv. zadními horami v okolí obcí Ostravice a Čeladná, na severu přiřadil obce Pstruží a Lhotka. Frenštátský okres k regionu přidružil právě kvůli postoji obyvatel, kteří se prohlašovali za Valachy. Označení lach s malým počátečním písmenem zde bylo pokládáno za urážku. Tímto svým stanoviskem se Válek vymezil proti Bartošově zařazení tohoto okresu k Lašsku. Obtížné podle Války bylo určit příslušnost Kopřivnice a Mniší, které leží poblíž Kozlovic, kde dříve sídlil valašský vojvoda hukvaldského panství. Zdejší mluva i zvyky dříve vykazovaly příslušnost k Valašsku, jenže Mniší v době zhotovování studie patřilo k příborskému politickému okresu. Kopřivnici autor označil vlivem přistěhovalectví z důvodu rozmachu průmyslu za neutrální obec. I přes tyto argumenty autor obě obce přiřadil na mapě k Valašsku, aby „neznetvořoval hraniční čáru“ neboť považoval Štrambersko neboli „valašský Betlém“³⁹ za neoddiskutovatelnou součást regionu. Z bývalého novojičínského panství považoval

³⁵ ŠTIKA, J., *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava 1973, str. 47.

³⁶ *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, Praha [1897?], str. 182.

³⁷ Válek, Josef: *Hranice moravského Valašska*. In *Naše Valašsko* 1, 1930, str. 4-9.

³⁸ Tamtéž, str. 5.

³⁹ Tamtéž, str. 6.

Válek za valašské obce Veřovice, Mořkov a Hodslavice, i když jim přiznával krojové odchylky, důležitější pro něj bylo jejich vymezení se vůči okolnímu německému prostředí. V případě Hodslavic pak významnou roli sehrála i „vžitá tradice o valašském rodišti otce národa, Palackého.“⁴⁰ S Bartošem se Válek neshodl v kategorizaci oblasti různorečí hranického, obce západně od Černotína a Ústí nepovažoval za součást Valašska. V okrese Kelč vedl hraniční linii od obce Špičky až k Osíčku, které již přiřadil k Záhoří. Dále autor určil jako valašské obce Rusavu a Držkovou. V oblasti Fryštáku vymezil hranici totožně s lukovským panstvím. Válek tím respektoval rozhodnutí, které učinil Lubor Niederle, když kvůli monografickému cyklu *Národopisný soupis* přiřadil tuto oblast právě k Valašsku. Stejně tak se s Niederlem shodl při přiřazení Vizovicka, které sice bylo nářečně označeno za slovácké, ale „počítáno ode dávna k Valašsku.“⁴¹ Válek totiž považoval za přirozenou hranici hřbet zlínských Chřibů. Autor poukazoval na rozrůzněnost regionu a uvažoval o jádru Valašska a okrajových částech, které však blíže nespecifikoval.

K vymezení území Valašska se dále vyjadřovali také lingvisté, zejména ve druhé polovině 20. století. František Trávníček členil východomoravská nářečí podle střidnic⁴² za staré „ý“ a „ú“. Dušan Šlosar zase rozčlenil území dle výskytu určitých forem slabikotvorného „l“. Jan Chaloupek se zaměřil na třetí osobu plurálu přítelstvá. Takto dialektologicky vymezené oblasti se ovšem nekryly. Samostatnost valašského dialektu se snažil doložit ve své práci Antonín Vašek, který se zaměřil především na změkčování. Jím definovaná hranice se povětšinou kryla s hranicí etnografickou.⁴³ Když badatelé vytyčili Valašsko podle výskytu jednotlivých kulturních zvláštností (stavby, oděv, hudba, tanec, zvyky), zjistili, že takto definované oblasti se neshodovaly. Podle objektivních znaků lze tedy region vytyčit jen velmi těžko.⁴⁴

⁴⁰ Válek, Josef: *Hranice moravského Valašska*. In Naše Valašsko 1, 1930, str. 7

⁴¹ Ubidem, str. 9.

⁴² Střidnice v lingvistice označuje foném (nebo skupinu fonémů), který je výsledkem hláskové přeměny při vývoji jazyka. Při srovnávání jazyků střidnice znamená foném v určitém jazyce, který odpovídá jinému fonému v jazyce srovnávaném, pokud se předpokládá, že oba jazyky se vyvinuly ze společných základů. Například slovo kůň mělo ve staré češtině podobu kōň, později kuon. Foném ů (v tomto případě vlastně již jen grafém) je v soudobé češtině výsledkem hláskové přeměny (tedy střidnicí) ó > uo > ů. V příbuzné slovenštině je jeho odpovídající střidnicí ô [o] (kôň).

⁴³ ŠTIKA, J., *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava 1973, str. 49.

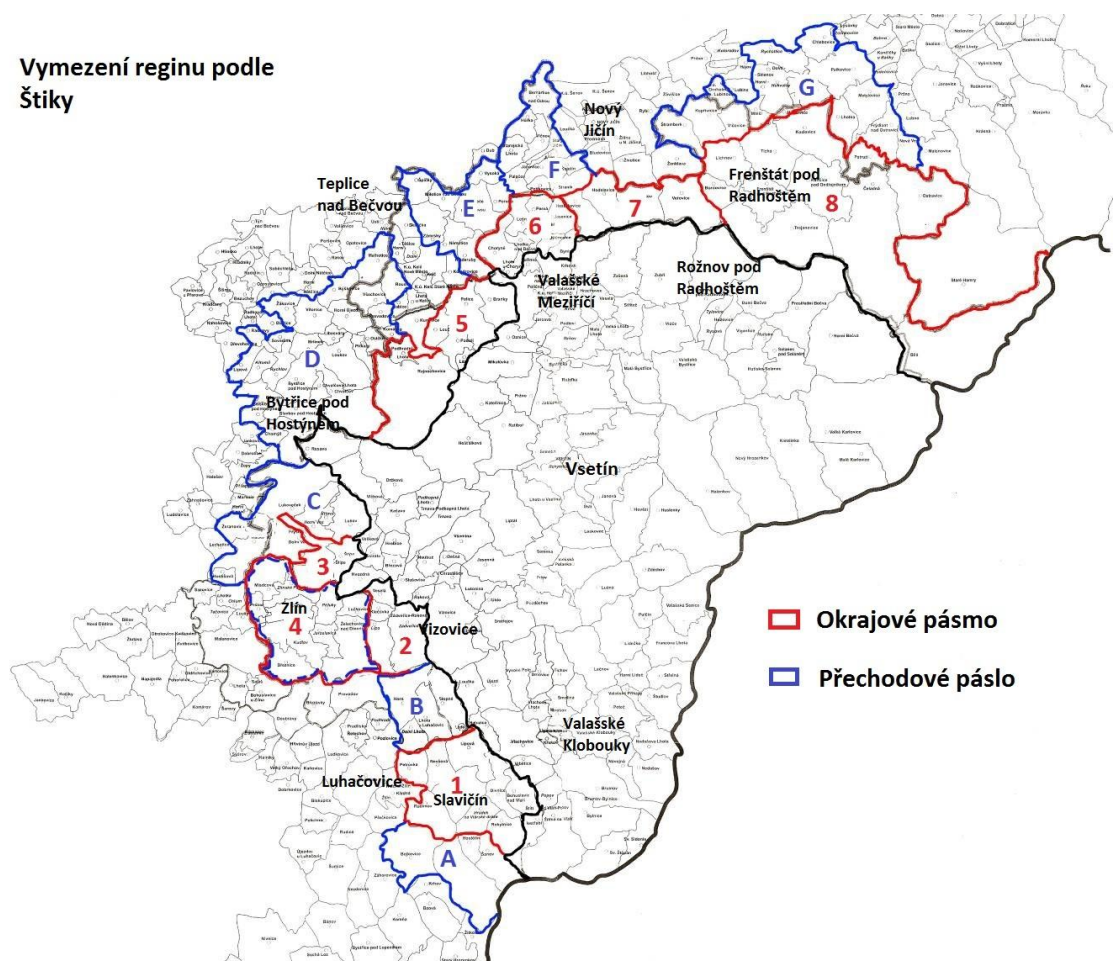
⁴⁴ VENCÁLEK, J. - kol., *Valašsko: geografie místního regionu*, Kroměříž 1993, str. 9.

Za zmínku proto stojí vymezení regionu, které zpracoval Jaroslav Štika podle svého výzkumu v šedesátých letech 20. století. Zaměřil se převážně na starší lidi a definoval jádro Valašska, za které prohlásil obce, jejichž obyvatelé se sami k Valašsku hlásili, ale zároveň byly za Valachy považovány také nevalašskými obyvateli. Do okrajového pásma pak zařadil obce, které nebyly považovány za valašské jádrem, kdežto obyvateli sousedních regionů byly takto označeny. Jižní hranici jádra regionu autor vedl od slovenských hranic obcemi Svatý Štěpán, Štítná nad Vláří, Popov, Vlachovice a Haluzice (tedy shodně s Bartošem, Válkem i Vaškem). Hranice postupovala dále k Loučce a Újezdu, tedy jižními stráněmi Vizovických vrchů. Obyvatelé Vizovic a okolních obcí se ovšem označovali za Záhořany. Přesto se sami hlásili k Valašsku, což patrně souviselo s dlouholetou příslušností k vizovickému panství. Štikou definovaná hranice se stáčela na severozápad k Vizovicím a Slušovicím. Západní hranice procházela Kašavou, Držkovou a Vlčkovou, kde také končila oblast salašnictví.

Za nejzápadnější obce byly autorem považovány Rusava a Rajnochovice. Severní hranice začínala Valašským Meziříčím a odtud pokračovala severovýchodním směrem až k slovenské hranici. Obyvatelé Meziříčí se však již od dob rebelií k valašskému obyvatelstvu příliš nehlásili. Jelikož však šlo o správní středisko již v polovině 18. století se Meziříčí stalo Valašským podle názvu. Spolu s dialektologickým vymezením Bartoše vedl Válek hranici jádra Valašska od Valašského Meziříčí po hřebeni Veřovických vrchů a Radhošťských Beskyd od Krhové přes Rožnov k Horní Bečvě.⁴⁵ Černě ohraničená oblast v obrázku.

⁴⁵ ŠTIKA, J., *Valaši a Valašsko*, Rožnov pod Radhoštěm 2007, str. 180-191.

Vymezení reginu podle Štiky

Obce Šanov, Pitín a Bojkovice (A) zařadil autor do přechodového pásma, jeho obyvatelé se hlásili ke Slovákům nebo Valachům. Do okrajové oblasti přidružil Slavičín, Nevšovou, Lipovou, Divnici, Hrádek, Rokytnici, Rudimov a Petrůvku(1). Předěl mezi Valašskem a Luhačovským Zálesím tvořil podle místní tradice kopec mezi Petrůvkou a Nevšovou. Od Valašska se tato oblast lišila zejména architekturou, dřevěné chalupy se zde vyskytovaly pouze výjimečně a nerozšířilo se sem salašnické hospodářství. Ve Slopném, Sehradcích, Horní a Dolní Lhotě (B) rozdílů proti Valašsku postupně přibývalo. Dále směrem ke Zlínu v obcích Zádveřice, Lípa, Klečůvka (2), Kostelec a Štípa (3) byla jistá přináležitost k Valašsku. Valaši z jádra tvrdili, že největší rozdíl byl v rovinatém položení polností. Valaši sem často přicházeli jako sezónní dělníci. Zvláštní postavení mělo v okrajovém Valašsku Zlínsko (4) (Zlín, Želechovice, Lužkovice, Příluky, Mladcová, Prštné, Kudlov, Březnice, Jaroslavovice), sám Bartoš, místní rodák, psal ve své stati, že zdejší obyvatelstvo se nehlásilo k žádnému z velkých moravských etnik, i když samo leželo na rozhraní Valašska, Hané a Slováků. Místní

obyvatelstvo ale podle Bartoše lnulo nejvíce právě k Valachům, ačkoli byly mnohé znaky zdejší kultury velmi odlišné (jak kroj, architektura tak ulicový typ osídlení). V době průmyslového rozvoje Zlína souvisejícího s rozmachem Baťovy tovární výroby, zde mnoho Valachů nalezlo práci, čímž se vztah tohoto území k Valašsku ještě zintenzivnil. Obyvatelé Lukovečku či Vítové se za Valachy na počátku století sice považovali, ale jádro regionu je za Valachy nepokládalo, zejména kvůli lepším podmínkám v zemědělství. Proto spolu s Lukovem, Fryštákem a okolními obcemi nebyly vnímány jako součást regionu. Hanáci je za Valachy však označovali, proto byly obce zařazen k přechodovému pásmu (C). K přechodovému pásmu řadil Štika též Podhorácko (Brusné, Slavkov, Chomýž atd.) a Hostýnské záhoří se třiceti obcemi, které ohraničil Komárnem, Bystřicí pod Hostýnem, Lipovou, Žákovicemi a Rouským u Kelče (D). Od Valašska se tato oblast lišila nářečím, krojem, lidovou architekturou i zaměstnáním orientovaným na obilí a řepu. V obcích na severních svazích Hostýnských vrchů (Chvalčov, Podhradní Lhota, Podolí a Loučka (5)) byl nevýrazný a nejednotný vztah příslušnosti k Valašsku, proto tyto obce patřily k okrajovému Valašsku. Více podobných znaků nalézal autor na Kelčsku například u kroje, naopak odlišnost shledával v dialektu. Sami obyvatelé se většinou za Valachy nepovažovali. Jelikož obce mezi Valašským Meziříčím a Hranicemi na Moravě, ležely na úrodné půdě břehů řeky Bečvy přiřazoval Štika do okrajového pásu Valašska pouze Choryň, Byninu, Mštěnovice, Příluky, Lhotu nad Bečvou, Lešnou, Pernou a Valašskou Jasenicí (6), které ještě vykazovaly jisté společné znaky s valašským regionem. Na odvrácené severní straně Radhošťských Beskyd definoval autor úzký pás obcí Hodslavice, Mořkov a Veřovice (7), spadajících k okrajové části. Od vlastního Valašska je odlišoval dialekt i hospodářská a částečně také kulturní situace orientující se na Nový Jičín a Frenštát. Dvanáct vesnic této oblasti (Bernatice, Hůrka, Vlčkov, Loučka, Starý Jičín, Jičina, Janovice, Kojetín, Palačov, Petřkovice, Straník a Hostašovice (F)) se dle Štiky dalo jen těžko zařadit k některému z regionů, proto byly označené za přechodové. Sami obyvatelé se k žádnému etniku nehlásili, ale rozhodně se vymezovali proti označení Lach, které považovali za urážlivé. Brzy zde zanikl kroj a místní ošacení se přiblížilo německému. Během první republiky se o tuto oblast uměle rozšířilo Kravařsko (překladem německého Kuhländchen), aby v oblasti převládl český živel. Místní se však s tímto označením neztotožnili. Oblast hukvaldského panství, jak jsme doložili dříve, se

už v 19. století podle mnohých autorů dělila na valašskou a lašskou. Například Řehoř Volný k Valašsku přiřadil horské a podhorské obce Beskyd, Bordovice, Čeladnou, Frýdlant, Hodoňovice, Kozlovice, Velké a Malé Kunčice, Lichnov, Lhotku, Metylovice, Měřkovice, Myslík, Mjaší, Ostravici, Palkovice, Pstruží, Tichou, Trojanovice a Vlčovice.⁴⁶ Ovšem v druhé polovině 19. století se pomalu začal vytrácet salašnický charakter hospodářského života i typický valašský oděv. Do popředí jako rozlišovací prvek vystoupilo nářečí, které ovšem bylo dosti rozdílné od zbytku Valašska. Právě kvůli dialektu zařazoval tuto oblast Bartoš k Lašsku, čímž se ještě více oslabila místní sounáležitost s Valašskem. Ve 20. století se zejména vztah mladých lidí pod vlivem školy začal klonit právě k Lašsku. Nejsilnější byl pocit příslušnosti k Valašsku v Trojanovicích a zřetelný byl také v Bordovicích, Frenštátu, Tiché, Kozlovicích, Lhotě, Pstruží a Čeladné (8), proto byly tyto obce přiřazeny k okrajové oblasti.⁴⁷ Hukvaldsko (G) Štika zařadil k přechodové oblasti Valašska. Všechny takto definované okrajové a přechodové oblasti můžeme vidět na mapě výše v textu.

U jednotlivých autorů je tedy Valašsko vymezováno dosti rozdílně, dokonce i území samotného jádra se v čase proměňuje. Jednotliví etnografové se pokusili najít objektivní kritéria, podle kterých by bylo možno vymezit rozsah Valašska, ovšem takto vymezené oblasti se často nekryly. Nikdo se navíc nedokázal přidržet pouze jediného kritéria, a tak téměř všichni citovaní nakonec museli sáhnout k dalšímu pomocnému znaku podle kterého etnikum vymezili.

Od počátku 20., či spíše druhé poloviny 19. století byla mapa Valašska silně ovlivňována osvětovou a školní prací. Tradice postupně zanikaly, ale přicházely nové impulzy v podobě různých slavností, vzniku folklorních souborů, obnovy a podpory rukodělné lidové výroby. Propagace se ujala média – tisk, rozhlas, film, televize a dnes i internet.

I dnes se badatelé snaží definovat oblast Valašska, ale zaměřit se na kroj či jazyk již není možné, jelikož původní podoba nářečí se již neobjevuje, zvyky, tradice, tance i kroje jsou spíše znovuoobnoveny než zachovány. Proto se dnešní autoři čím dál více přiklání k rozlišení na základě vědomí vlastní sounáležitosti s regionem a identity

⁴⁶ Např. VOLNÝ, Ř., *Die Wiedertäufer in Mähren*, Wien, [1850]. 72 s.

⁴⁷ ŠTIKA, J., *Valaši a Valašsko*, Rožnov pod Radhoštěm 2007, str. 180-191.

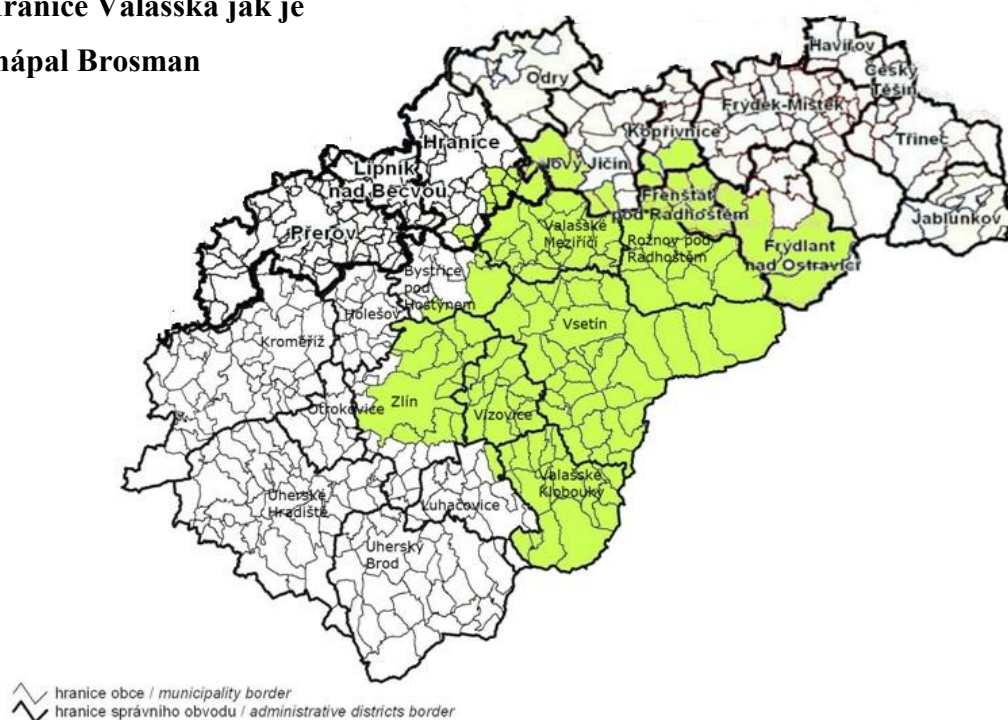
Valacha. Ovšem určit, co je regionální identita je velmi složité, jelikož v českém prostředí chybí sociologické práce, které by se skupinovou identitou zabývaly.⁴⁸ Na tomto základě vznikají studie založené na dotaznících a vytváření mentálních map respondentů z předpokládané oblasti.⁴⁹ Takovéto práce pak zjišťují, že představy jednotlivců i ze stejné oblasti, se mohou hodně lišit.

⁴⁸ HEŘMANOVÁ, E. - kol., *Kulturní regiony a geografie kultury*, Praha 2009, str. 109.

⁴⁹ Např. KOŘENKOVÁ, P., *VALAŠSKO A VALAŠSKÁ IDENTITA – vymezení na základě mentálních map*, bakalářská práce, Olomouc 2012.

Podle kritéria valašské identity postupoval také Brosman ve své knize z roku 1929 *Valašské školství*. Vyjmenoval totiž ty obce, které se k Valašsku samy hlásily. Ve spolupráci s jednotlivými okresními školními inspektory k Valašsku přiřadil následující obce a jejich školy.⁵⁰ Regionu přiřkl celý soudní okres valašskomeziříčský - 35 obcí, rožnovský - 12 obcí a vsetínský - 25 obcí, ze soudního okresu klobouckého vyňal 2 obce, tedy zůstalo 30, z vizovického okresu k Valašsku přiřadil 27 obcí, ze zlínského 12 obcí, z holešovského okresu 9 obcí. Ze soudního okresu Bystřice pod Hostýnem bylo k regionu přiřazeno 6 obcí, ze soudního okresu hranického 13 obcí, z okresu novojičínského 17 obcí, z příborského soudního okresu pouze Kopřivnice, z frenštátského soudního okresu 10 obcí, z místeckého okresu pak Ostravice. Valašsku bylo v této knize tedy přiřčeno 198 obcí.⁵¹

Hranice Valašska jak je chápal Brosman

Tuto část zabývající se vymezením regionu jsem do své práce zařadila právě proto, aby bylo jasné, že hranice Valašska nebyly a nejsou jasně vytyčeny a já jsem si toho velmi dobře vědoma. Proto psalo-li a píše-li se o valašském školství ať už v tisku či v knihách, záleží vždy na autorovi, jak oblast chápe.

⁵⁰ Celý výčet viz příloha č. 1.

⁵¹ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 3-4.

Ve své práci se držím v závěru jmenovaného kritéria. Za Valašsko považuji ty oblasti, které se samy za valašské označují. Proto v kapitole charakteristika Valašského školství vycházím především z Brosmanova vymezení. V ostatních kapitolách se snažím pohybovat na území, které je společné pro všechny zmiňované autory a co nejméně se pohybovat v okrajových částech Valašska, které někteří mohou již považovat za mimovalašské.

Charakteristika školství na Valašsku s důrazem na okresní školní výbor ve Vsetíně

V následující kapitole se zaměříme na obecnou charakteristiku valašského školství, blíže se podíváme na soudní okresy Valašské Meziříčí, Rožnov a Vsetín, které jsou téměř bez výjimky řazeny k Valašsku.

Podíváme-li se do historie valašského školství jak jej ve své knize popisuje Brosman, zjistíme, že Třicetiletou válku přečkalo jen málo škol, a to většinou ty ve městech. Ve druhé polovině sedmnáctého století pak vzniklo 18 škol, od počátku nového století do roku 1732 autor uvádí vznik 3 škol, založení dalších vzdělávacích ústavů Brosman dokládá až po zavedení Školního řádu Marií Terezií. Že by však za čtyřicet let nevznikla žádná škola je velmi nepravděpodobné. Důkazem nesprávnosti tohoto tvrzení nám může být škola ve Velkých Karlovicích z roku 1754.⁵² Od roku 1776 do konce století je autorem předloženo založení dalších 40 škol. O jednu víc pak bylo založeno v první polovině devatenáctého století. Dalších 7 vzniklo ještě před vydáním zákona o povinné docházce z roku 1869, který znamenal pro Valašské školství sice záblesk lepší doby, ovšem šlo o kraj vzdálený od centra, chudý, proto se školství budovalo i nadále velmi pomalu.⁵³

Podívejme se nyní na tabulku znázorňující zastoupení jednotlivých typů obecných škol v roce 1907/1908 ve třech soudních okresech obecně považovaných za Valašské.

	Valašskomeziříčsko		Rožnovsko		Vsetínsko		celkem	
	Počet škol	Počet tříd	Počet škol	Počet tříd	Počet škol	Počet tříd	Počet škol	Počet tříd
jednotřídních	13	13	7	7	9	9	29	29
dvoutřídních	10	20	10	20	10	20	30	60
trojtřídních	3	9	2	6	7	21	12	36
čtyřtřídních	1	18	4	16	4	16	9	36
pětitřídních	3	3	1	10	3	25	7	53
měšťanských	1	3	0	0	2	7	3	10
celkem	31	67	24	59	35	98	90	224

⁵² <http://www.velkekarlovice.cz/historie-kam-se-chodilo-do-skoly>, citováno 10.6.2015

⁵³ Podrobnější přehled o vzniku škol příloha č. 2.

Vidíme, že téměř třetina škol byla ve sledovaných okresech v této době jednotřídní,⁵⁴ což vypovídá o zdejších poměrech. Takovéto zastoupení jednotřídních škol svědčí jednak o rozlehlém území spadajícím k jedné škole a jednak o nedostatku učitelů a místností.

V roce 1907-1908 pouze 8 jednotřídních škol valašskomeziříčského okresu navštěvovalo méně než 80 žáků, což byl zákonem povolený počet. V pěti pak bylo více než 80 žáků. Nejvíce dětí hlásila Oznice (109), nejméně Komárovice (35). Rožnovsko mělo pouze 1 jednotřídní školu s povoleným počtem žáků, čtyři s počtem mezi 80 a 160 a dvě dokonce s více než 160 dětmi. Nejvíce žáků bylo Na pasekách v Horní Bečvě (165), nejméně v expozituře na vrchu Soláni (71). Vsetínsko pak mělo pět jednotřídních škol s méně než 80 dětmi, tři školy s 80-160 a jednu školu která by se měla správně stát dokonce trojtřídní. Nejméně dětí navštěvovalo školu v Pržně (35), nejvíce jich bylo v Kateřinicích (175). Na Valašsku ve školním roce 1907-1908 tedy z 29 jednotřídních škol pouze 14 vyhovovalo zákonu, tři školy dokonce měly být rozšířeny na trojtřídní. Na všetrídních školách byly přeplněny zejména nižší třídy z důvodu velkého neprospívání. Nejvíce alarmující byla situace na Rožnovsku, kde bylo průměrně 81 dětí ve třídě.⁵⁵

Situace se ale pomalu lepšila, v roce 1929, kdy byl počet obecných škol víceméně ustálen, šlo ve třech zmíněných okresech už pouze o 13% jednotřídních škol, což je během dvaceti let téměř dvacetiprocentní úbytek. V okrese Vsetín bylo v roce 1912 více než 26% takových škol. Počet jednotřídních škol se ale spolu s ustanoveními o maximálním počtu žáků na třídu (nejprve 80, poté 50 a nakonec 40) postupně snižoval, až z oněch 42 veřejných obecných škol ve vsetínském okrese nezůstala po druhé světové válce jediná škola jednotřídní. Stále zde zůstávaly školy malé, třeba se dvěma, či třemi třídami. Více malých škol v jedné obci se vyskytovalo zejména ve vesnicích s velkým katastrem.

Podívejme se nyní na tabulku znázorňující procentuální počet dětí, které musely do školy v roce 1911 docházet více než 4 km. Stav ve Valašských okresech porovnejme s jinými moravskými okresy.

⁵⁴ Pro lepší představu, jak fungovaly školy s různým počtem tříd se podívejme na tabulku v příloze č. 3.

⁵⁵ ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, str. 27-28.

1911	Počet dětí	Do školy více než 4 km	%	1911	Počet dětí	Do školy více než 4 km	%
Moravské Budějovice	6568	0	0,00%	Prostějov	12746	115	0,90%
Jihlava město	867	0	0,00%	Litovel	8201	77	0,94%
Kroměříž venkov	8726	0	0,00%	Přerov	13546	147	1,09%
Olomouc město	750	0	0,00%	Jihlava venkov	6087	67	1,10%
Brno město	4962	2	0,04%	Vyškov	17222	197	1,14%
Zábřeh	8636	10	0,12%	Třebíč	10780	133	1,23%
Moravská Třebová	4088	9	0,22%	Uherské Hradiště město	631	8	1,27%
Kroměříž město	1842	5	0,27%	Velké Meziříčí	7924	116	1,46%
Hodonín	15458	42	0,27%	Dačice	7046	114	1,62%
Nový Jičín	6965	20	0,29%	Uherský Brod	15196	254	1,67%
Hustopeče	10597	37	0,35%	Nové město	10680	194	1,82%
Olomouc venkov	12125	48	0,40%	Boskovice	16996	409	2,41%
Znojmo město	400	2	0,50%	Místek	9478	243	2,56%
Kyjov	10126	51	0,50%	Holešov	14350	374	2,61%
Moravská Ostrava	11430	82	0,72%	Znojmo venkov	3154	93	2,95%
Brno venkov	26458	194	0,73%	Valašské Meziříčí	8629	296	3,43%
Hranice	7755	63	0,81%	Tišnov	6457	229	3,55%
Uherské Hradiště venkov	21370	176	0,82%	Vsetín	8426	783	9,29%
Moravský Krumlov	5785	50	0,86%	56			

Tabulka je záměrně srovnána od nejnižšího procentuálního zastoupení po to nejvyšší. Vsetínský okres zaujal mezi moravskými okresy poslední místo s více než 9% dětí které musí do školy konat cestu delší než 4 km. Od předposledního Tišnova Vsetín dělilo více než 5,5%. Třetí nejhorší situace byla v okrese Valašské Meziříčí, Rožnov v této statistice nevystupuje, jelikož se nejednalo o samostatný školní okres. Soudní okres Rožnov pod Radhoštěm totiž patřil pod Valašské Meziříčí. Uvedená statistika jen dokládá četnost rozlehlých osad a s tím spojených problémů s docházkou.

Další tabulka se týká počtu dětí vyučovaných polodenně.

	děti v okrese	polodenně vyučováno	%
Uherský Brod	15196	83	0,55%
Prostějov	12746	86	0,67%
Místek	9478	98	1,03%

⁵⁶ Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1911, Brno [1912], str. 24-25.

Hustopeče	10597	115	1,09%
Hranice	7755	96	1,24%
Přerov	13546	201	1,48%
Moravská Ostrava	11430	193	1,69%
Holešov	14350	295	2,06%
Zábřeh	8636	316	3,66%
Valašské Meziříčí	8629	817	9,47%
Vsetín	8426	1107	13,14%

Z tabulky jsou vyřazeny okresy ve kterých se polodenně vůbec nevyučovalo.⁵⁷ Opět vidíme okres Vsetín na posledním místě následovaný Valašským Meziříčím. Rozdíl mezi Uherským Brodem, prvním zmíněným okresem a Zábřehem, posledním nevalašským okresem, je něco přes 3%. Zábřeh a Valašské Meziříčí od sebe dělí téměř 6% tedy dvojnásobek. Rozdíl mezi Zábřehem a Vsetínem je dokonce 9,5%. Kvalita polodenního vyučování přirozeně nemohla být stejná, jako při výuce běžné. Polodenní vyučování naznačuje buď nedostatek učeben, nebo učitelů.

V roce 1929 bylo jen ve Vsetínském okrese postrádáno 33 místností, tedy každá pátá třída neměla vlastní učebnu. Popsaný problém se týkal 25 ze 42 škol, tedy více než poloviny. Po celá třicátá léta se počet chybějících učeben v okrese pohyboval okolo 30.⁵⁸ Nedostatek místností se řešil střídáním feriálního dne, či polodenní výukou. Jak to prakticky fungovalo nám objasní vzpomínka Augustina Hýži na rok 1910. Ve Velkých Karlovicích v údolí Podřaté byla v té době trojtřídní škola, kterou navštěvovalo celkem 189 žáků (104 první třída ve dvou odděleních, 28 druhá třída a 57 třetí). Hýža jako nováček zde dostal první třídu, která se učila odpoledne v učebně druhé třídy a ve feriální den třetí třídy se vyučovala v její učebně.⁵⁹

Vsetínský okres vykazoval v roce 1912 z moravských okresů největší počet žáků na učebnu, a to 59. V roce 1911 měl průměrně nejvíce žáků okres Valašské Meziříčí, a sice 61.⁶⁰ Počet tříd v obecných školách okresu Vsetín se ve třicátých letech postupně navyšoval viz příloha č. 7. Průměrný počet žáků ve třídě se pohyboval mezi 38 a 41. Mezi lety 1938-1939 a 1939-1940 se zvýšil počet tříd o 48, tento markantní nárůst se dá

⁵⁷ *Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1911*, Brno [1912], str. 24-25.

⁵⁸ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 8, sign. 57-2, inv. č. 19.

⁵⁹ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

⁶⁰ *Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1912*, Brno [1913], str. 45.

pravděpodobně vysvětlit i příchodem uprchlíků z pohraničí. Tříd bylo ovšem tolik, že průměrný počet dětí ve třídě klesl na 31. Velký rozvoj zaznamenalo také měšťanské školství okresu. Viz příloha č. 7. Před první světovou válkou existovali pouze 2 měšťanské školy (obě ve Vsetíně) se 7 třídami. Měšťanské školy v roce 1911 navštěvovaly pouze 4% školou povinných dětí.⁶¹ V roce 1917 byla založena soukromá měšťanská škola v Liptále, která byla zrušena roku 1948. Od roku 1921 už existovaly 4 veřejné měšťanské školy (přibýly ústavy v Hošťálkové a Novém Hrozenkově) které ve školím roce 1929-1930 hlásily 16 tříd s průměrně 27 dětmi. Další rok přibyla ještě škola ve Velkých Karlovicích. Na 5 měšťankách se počet škol na dlouho ustálil. Začalo ale přibývat tříd až ke 40 v roce 1940-1941. Trend vývoje počtu žáků ve třídě byl opačný než ve škole obecné, zde žáků přibývalo. Mluvili jsme o 4% dětí, které měšťanské školy vsetínského okresu navštěvovaly v roce 1911, roku 1929-1930 jich bylo už 7% a v roce 1940-1941 dokonce 18,7%, což byl výrazný pokrok. Těsně po válce vznikly další dvě měšťanské školy a to v Horní Lidči a Halenkově.

Dalším ukazatelem úrovně školství nám mohou být úlevy, které byly roku 1911 v jednotlivých okresech povoleny. Asi již nepřekvapí, že poslední místo s více než 16% zaujímá okres Vsetín, který je následován okresem Valašské Meziříčí s necelými 15%. Na opačném konci škály jsou přirozeně městské obvody, neboť úlevy byly určeny dětem nemajetných obyvatel v době jarních a podzimních polních prací.⁶² Celá tabulka viz příloha č. 8.

Porovnáme-li ale na kolik žáků vychází průměrně jeden trest za nedbalé posílení dětí do škol v roce 1912, viz příloha č. 9, zjistíme, že z 37 sledovaných moravských okresů uvedených ve výroční zprávě Moravské zemské rady se Valašské Meziříčí pohybuje na 3. místě s průměrem jeden trest na 17,24 žáků, Vsetín pak na místě 14. s průměrem jednoho trestu na 62,39 žáků. Otázkou je, zda méně trestů znamená vždy lepší docházku.

Stejně jako v jiných horských oblastech přispívala ke špatnému stavu školství zaostalost, bída, nevědomost, netečnost vedoucích kruhů a pijáctví místních obyvatel.

⁶¹ *Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1911*, Brno [1912], str. 20-21.

⁶² *Dějiny českého a slovenského učitelstva 1848-1945*, Praha 1970, str. 34.

Učitelé se však velmi snažili s tímto stavem pohnout. Brosman zdejší kantory konce 19. a začátku 20. století zve dokonce „obětavými průkopníky lidové osvěty a hrdiny školské práce“.⁶³ Oslavný tón zprávy je pochopitelný, jelikož je psána z pozice valašského učitelstva. Ale i v úředních dokumentech byl stav školství před první světovou válkou označován za neutěšený. Nemalou zásluhu na postupném šíření osvěty a pokroku měly kromě školy také osvětové spolky Sokol, Dělnická, tělocvičná jednota, odbory Národní jednoty i ochotnická divadelní spolky. Neoddiskutovatelné místo v této činnosti měly okresní osvětové sbory, místní osvětové komise a okresní školní výbory, místní školní rady i jednotlivci z řad učitelstva, duchovenstva a úřednictva. Zásluhu na pokroku zdejšího regionu měli také lékaři pečující o valašské děti, Okresní péče o mládež, Československý Červený kříž nebo Masarykova protituberkulózní liga.⁶⁴

Během první světové války byl stav valašského školství zoufalý, pouze na šestině škol se vyučovalo pravidelně. Navíc i tyto školy byly zatíženy válečnými útrapami. Musely plnit úkoly jako je sběr šatstva, léčiv, kovů, listí, plodů. Viz příloha č. 10. Učitelé byly zaměstnáváni při různých soupisech a rekvizicích.⁶⁵ Před válkou byl citelný nedostatek vhodných školních místností, ve válečné době se tento stav ještě zhoršil, což se podepsalo zejména na reáliích, které byly zatlačeny do pozadí. Mnohé školní budovy (např. v Krásně nad Bečvou, v Horním Zubří, Dolní Bečvě) byly zabaveny k nemocničním účelům. Přesto se učitelé snažily udržet plamínek češství, což dokazuje fakt, že řada učitelstva byla stíhána vojenskými úřady pro projevy ve škole i mimo ni.⁶⁶ Kabinety nebyly dobře vybaveny a během války se z nich ztratilo mnoho věcí. Školní zařízení uzavřených škol bylo rozebráno (např. ve Valašské Bystřici Na pasekách byla odnesena dokonce i okna). Valašsko se dlouhodobě potýkalo s nedostatkem učebnic, sešitů i pomůcek, stávalo se a to ne právě ojediněle, že i děti vyšších ročníků psaly na zlomky břídlcových tabulek. Za války ochotně pomáhali penzionovaní učitelé, učitelky i odborní učitelé z dočasně zrušeného ústavu

⁶³ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 7.

⁶⁴ TAMTÉŽ, str. 47-48.

⁶⁵ Např. SOKA Vsetín, Národní škola U kostela, Nový Hrozenkov (1813 - 1953), neinventarizováno, školní kronika 1813-1915 str. 420-423, SOKA Vsetín, Národní škola U kostela, Nový Hrozenkov (1813 - 1953), neinventarizováno, školní kronika 1915-1940, str.12-16, 66-69, SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Miloňov, Velké Karlovice (1892 - 1975), neinventarizováno, Památní kniha národní školy ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňově, nečíslováno. SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), Kronika školy inv. č. 1.

⁶⁶ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 31-32.

hluchoněmých ve Valašském Meziříčí.⁶⁷ V mnoha školách pro nedostatek učitelů muselo být zavedeno polodenní vyučování, třídy se spojovaly a do jedné pak chodil velký počet žáků. Během války se zhoršovala návštěva školy, muži byli odvoláni na frontu a děti byly tím víc potřebné doma. Ku příkladu zameškání v roce 1915-1916 dosáhlo v Novém Hrozenkově ve škole U kostela téměř 20%, přičemž jen o rok dříve byla zameškána méně než polovina hodin, přesně 8,4%.⁶⁸

Během války byly ve Valašskomeziříčském okrese při 23 školách zřízeny polévkové ústavy. V červnu 1919 byly polévkové ústavy nahrazeny „Americkou missí pro výživu evropských dětí“. Ve valašskomeziříčském okrese se nacházelo 18 těchto místních komitétů, počet stravovaných dětí byl 2500.⁶⁹

O stavu pomůcek se v roce 1922 vyjádřil okresní školní inspektor Baráček následovně: „Více škol je vypraveno pomůckami nedostatečně. Obce jsou chudé a některé nemají ani pro potřebu názornin ve vyučování náležitého porozumění. A přece zejména na odlehlém horském venkově je potřeba, aby škola měla pomůcek, obrazů, přístrojů v míře daleko větší nežli u města, kde mládež může leccos shlédnouti ve svém okolí. Kde má potom pasekář nabýti znalosti přírodnin svého okolí, živočišstva, které mu prospívá a škodí, poznati půdu, dobytče, strom, kde má nabrati chuti a odvahy ku zdokonalování svého hospodářství! Za 15-20 let do školy ničeho nepřibýlo, syn vidí v ní totéž, co vídával otec, ne-li dědeček. V některých horských školách je i nedostatek učebních knih, sešitů, papíru. Tak se stává, že škola dítěte nepoutá. Škoda tím větší, že je pasekářským dětem jediným místem výchovným. Se strany rodičů neporozumění, někdy i nenávisť, se strany dětí nechut' – dle toho také návštěva a prospěch dětí.“⁷⁰

Po válce se projevil nedostatek učitelů, počet tříd narůstal, žactva přibývalo. Mnozí učitelé zejména z valašskomeziříčského okresu se přesunuli do příznivějších, válkou méně zbídačených krajů, proto museli být jako učitelé přibráni lidé, kteří neměli o školu ani děti zájem. O této skutečnosti hovoří fakt, že ve valašskomeziříčském okrese v roce 1923/24 učil hospodářský adjunkt, lesní příručí, absolvent průmyslové školy,

⁶⁷ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 8.

⁶⁸ SOKA Vsetín, Národní škola U kostela, Nový Hrozenkov (1813 - 1953), neinventarizováno, školní kronika 1915-1940, str. 7.

⁶⁹ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 40-41.

⁷⁰ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 16.

absolventi (ovšem ne maturanti) obchodních škol, absolventka měšťanské školy a další nekvalifikované osoby. Ustanovování nekvalifikovaných učitelů ustává až v září 1925.⁷¹ Učitelské síly byly verbovány i přes placené inzeráty v Národní politice, nebo rozesíláním dotazů a proseb na ředitelství středních škol na Moravě i v Čechách. Pouze málo abiturientů však mělo zájem nastoupit na učitelská místa valašských okresů. Jen v září 1924 vrátilo 8 kandidátů a kandidátek učitelství okresnímu školnímu výboru ve Valašském Meziříčí jmenovací dekret.⁷² Ve správě okresního školního inspektora bychom se mohli dočíst následující: „Znamení doby. Na 20 učitelských míst v okrese smíchovském podáno bylo v roce 1921 358 žádostí; mezi žadateli bylo 144 učitelů s 20-30 služebními lety, 46 s 30-35 lety, 32 s 35-45 služebními lety. Na šestitřídní obecné škole U kostela a trojtřídní obecné škole Na pasekách ve Velké Bystřici⁷³ ve školním okrese valašskomeziříčském je všech devět míst literárních obsazeno zatímními a výpomocnými učiteli. Všechny těchto devět učitelů (včetně zatímních správců) nemá dohromady 15 let služby. Osobní náklad na literární učitelstvo ve Velké Bystřici činí ročně 140.000 K, učitelstvu zatímnímu a výpomocnému platí se pouze 55.000 K. Takto je obec Velká Bystřice zkracována ročně o 85.000 K. Podobně je tomu v Malé Bystřici na Bečvách, ve Velké Lhotě, Veselé, Brňově, Bynině, Hutisku. Na definitivní místa (i místa řídících učitelů) není žadatelů.“⁷⁴ Příčinu těchto problémů můžeme vidět ve špatném stavu školních budov, nedostatku bytů, nemožnosti stravování, odlehlosti.

Kvůli nedostatku kvalifikovaných pedagogických sil se rozhodl okresní školní výbor ve Valašském Meziříčí zřídit pomocí tzv. Masarykova fondu pět stipendií na místním učitelském ústavu pro ty, kteří se zavázali, že na Valašsku budou působit. Okresní školní inspektoři vypisovali konkurzy na uprázdněná místa, ale nikdo o ně nestál, obce si stěžovaly na výdaje spojené s konkurzy. Se svolením zemské školní rady byli na volná místa učitelé také služebně přidělováni. Přidělení ale často nebyli v horách spokojeni.⁷⁵ Mezi léty 1923 a 1928 bylo z „Masarykova školního fondu“ vyplaceno celkem 321.192,53 Kč. Z této částky bylo ve valašskomeziříčském okrese

⁷¹ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 9-10.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Myšlena je Valašská Bystřice, kterou se Velká Bystřice stala v roce 1925 na žádost místní rady.

⁷⁴ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 16.

⁷⁵ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 10.

přidáno na stavby školních budov, na opravy, na nábytek, učební pomůcky. Navíc z fondu bylo podporováno ročně 5-6 studentů učitelského ústavu.⁷⁶

V roce 1929 se ve 198 valašských obcích nacházelo 346 škol s 770 třídami. Konkrétně zde v tomto roce bylo 334 obecných škol s 677 třídami a 33 měšťanských škol s 93 třídami. 45 škol bylo jednotřídních (13.5%)⁷⁷, 63 dvojtřídních, 39 trojtřídních, 28 čtyřtřídních, stejný počet pětítřídních, 15 šestitřídních a pouze 7 sedmitřídních.⁷⁸

V roce 1929 se téměř v polovině valašských škol nenacházela zvláštní místnost, která by sloužila jako kabinet, správní místnosti (ředitelny, sborovny) byly pouze v osmi školách. Školy se potýkaly také s nedostatkem dílen pro ruční práce a vaření. Naopak téměř ve všech školách už byly šicí stroje a mnozí správci vlastnili psací stroj.⁷⁹

I ve zprávě z roku 1929 bylo zaznamenáno, že stále přetrvávala na Valašsku místa, s velmi špatným materiálním vybavením škol, kde se v dřevěných chalupách tísnily špatně živené děti, chyběly vyučovací pomůcky, sešity a knihy. Mnoho škol trpělo vlhkostí, bytová otázka i otázka stravovací nebyla často nijak řešena. Často bylo ponecháno na učiteli, jak se sám zařídí.⁸⁰ Problémem byly nevyhovující prostory, někdy jen roubené budovy zahrnívaly. Dlouhodobě se řešily nesnáze s čistotou na záchodech, které nevyhovovaly kapacitně, děti navíc nebyly řádně k hygieně vedeny z domova. Do celé řady školních budov nebyla dosud zavedena pitná voda a mnohde chyběly hromosvody.⁸¹ Vybavení bylo velmi různé, nové i zastaralé, zvláště špatně byla vybavená škola ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňov. V okrese Vsetín se ve 30. letech nacházely jen 3 zimní tělocvičny, a to při obou měšťanských školách ve Vsetíně a měšťanské ve Velkých Karlovicích. Ve Vsetíně tělocvičny užívaly další 4 obecné školy. U většiny zařízení byly letní tělocvičny/hřiště, ovšem mnohdy malé a špatně umístěné. Tělocvičného nářadí bylo v okrese málo, zahrady byly zřízeny téměř všude, většinou je však využívali správci škol. Dobře byly školy vybaveny knihami, nikde nechyběla ani žákovská ani učitelská knihovna téměř od začátku Československé

⁷⁶ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 22.

⁷⁷ Srovnáme-li se stavem v roce 1907-1908, kdy šlo téměř o 30%, jedná se o velký posun.

⁷⁸ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 13-14.

⁷⁹ Tamtéž, str. 2.

⁸⁰ Tamtéž, str. 24.

⁸¹ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

republiky.⁸² V některých školách mohl stav vypadat i takto: všude prach, tabule odřené a šedorezavé železné umyvadlo, kus páskovaného hadru místo houby na tabuli, vyhnílá podlaha, ubohé lavice. Obrazy i fyzikální přístroje rozbité. Podle rozvrhu se mělo učit do pěti, ale protože měly některé děti domů přes hodinu, učilo se jen do čtyř.⁸³

O špatné situaci se můžeme na přelomu dvacátých a třicátých let přesvědčit ve školním okrese Vsetín. Například obecná škola v Halenkově U kostela byla umístěna ve dvou budovách, kde stará nevyhovovala, stejně jako budova v Novém Hrozenkově v údolí Vranča. Ne zcela vyhovující byly budovy ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňov a v Růžce. 18 budov, ve kterých sídlilo 21 škol bylo naopak ve velmi dobrém stavu. Mimo školní budovy bylo umístěno 6 výpomocných učeben z nichž 2 zcela nevyhovovaly (Hovězí U kostela a Nový Hrozenkov údolí Vranča). V roce 1932-1933 muselo více než 4 km vzdálenost cestou do školy překonávat 531 chlapců a 432 děvčat tedy 11,56% dětí. Procentuální poměr žáků konajících 4 a více km cestu do školy se za 30 let snížil o pouhé 3%. Problém byl zapříčiněn velkou rozlohou jednotlivých obcí a pasekářským osídlením kopců. Největší zameškání tradičně hlásily obce Horního Vsacka, kde byla vzdálenost zvláště velká a cesty nejméně schůdné. Nový Hrozenkov měl v roce 1930 šest obecných a jednu měšťanskou školu a přesto někteří žáci konali cestu dlouhou 6-8 km. V rozlehlých obcích proto bylo třeba udržovat více škol, což pro obec bylo velmi finančně náročné. Vsetín měl 8 škol, Nový Hrozenkov 7, Velké Karlovice 5, Halenkov a Hovězí 3. Obce proto žádaly příspěvky ze zemského vyrovnávacího fondu, obce nebyly schopny zaplatit schodky rozpočtů místních školních rad, ty se tak zadlužovaly.⁸⁴

Okresní školní výbory se snažily co možná nejvíce dovybavit kabinetů učebními pomůckami, sbírkami a jednotlivé třídy nábytkem. Dbalo se na zlepšení metod, zakládání správních knih a archivů, zřízení řádných školních zahrad, letních tělocvičen, koupališť, hřišť, žakovských i učitelských knihoven, dětských čítáren, školních

⁸² SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

⁸³ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 300, Výpisy z korespondence učitele Jana Klesla.

⁸⁴ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

spořitelén (v roce 1923 byla ve valašskomeziříčském okrese pouze jedna spořitelna, v roce 1928 se již nacházely ve všech školách).⁸⁵

Valašskomeziříčské školství bylo podporováno ministerstvem školství a národní osvěty díky kterému byly školám rozdány obrazy pana prezidenta, jeho rodného domku, státní znaky, obrazy „Ze ženevských porad“, obraz Hradčan, mapy republiky, Evropy, ruská počítadla i jiné pomůcky. Na jaře 1927 darovalo Ministerstvo zemědělství valašskomeziříčským školám 700 kusů ovocných stromků a semena určená pro školní zahrady.⁸⁶

Také na Vsacku začala se ve 30. letech projevovat krize, bylo proto třeba podporovat zdejší chudý lid. „Téměř všude vařila se v zimních měsících polévka, někde podávalo se mléko a uspořádala se vánoční nadílka. Téměř všichni učitelé byli členy spolku pro péči o nezaměstnané s přispívali asi 1% platu.“⁸⁷ V roce 1932-1933 se ve 47 z 51 škol (obecných i měšťanských) vsetínského okresu podávaly polévky, na třech se rozdávalo alespoň mléko. Potravinové akce přispívaly k návštěvě školy. Krize přinesla skutečnou bídu, téměř všechny průmyslové závody okresu zastavily, nebo silně omezily výrobu, takže bylo v okrese na 9000 nezaměstnaných dělníků. Nezaměstnanost byla ještě zhoršována poklesem výnosů polního i lesního hospodářství, bylo pozorováno velmi mnoho dětí trpících zřejmě nedostatečnou výživou, bosých a špatně oblečených. Ve školách se objevily případy mdlob z hladu a krádeže potravin.⁸⁸

Názornou představu, jak mohla budova i vybavení valašské školy vypadat si můžeme udělat navštívíme-li Valašské muzeum v přírodě. Kde je možné si v rámci okruhu s názvem Valašská dědina prohlédnout školu, která byla postavena podle dochovaných plánů⁸⁹ školy z Velkých Karlovic údolí Miloňova, která v obci stála od roku 1888.⁹⁰

⁸⁵ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 16-17.

⁸⁶ Tamtéž, str. 22.

⁸⁷ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karta 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Viz příloha č. 4. plán podle kterého je škola postavena.

⁹⁰ CVIKLOVÁ, H. - kol. *Valašská dědina*, Rožnov pod Radhoštěm 2010. 77 s.

Soláň

Samostatnou kapitolou školství okresu Vsetín byla škola na Soláni spadající pod správu obecné školy U kostela ve Velkých Karlovicích. Tato expozitura bývala označována také jako vysoké učení a to ne podle úrovně vzdělávání, ale podle své polohy na kopci Soláň. Jelikož některé děti musely chodit do školy U kostela více než 6 km, bylo již v roce 1885 ustanoveno, aby bylo expoziturně vyučováno 3 dny na Soláni a 3 dny ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňov.⁹¹

Situace Velkých Karlovic začátku století byla specifická, z Velkých Karlovic do Vsetína nevedla zatím železnice, a tak cesta trvala pět až šest hodin pěšky. Do Rožnova člověk dorazil za tři a půl až čtyři a půl hodiny, avšak cesta vedla přes kopce. Denně jezdila pošta ve čtyři hodiny z Karlovic do Rožnova, ale Soláň musel i tak každý vyšlapat po svých.⁹²

Velké Karlovice byly územně rozsáhlou obcí a proto zde bylo více škol. První škola byla založena roku 1754, ta byla roku 1810 přesunuta do nové budovy U kostela, poté roku 1862 vznikla škola v Leskové, 1879 v údolí Podťatě a 1886 expozitury Na Soláni a v údolí Miloňov. Posledně jmenovaná se v roce 1889 změnila v řádnou školu. Ve Velkých Karlovicích byla ještě založena újezdní měšťanská škola presidenta Masaryka a to roku 1930.⁹³

Škola Na Soláni byla umístěna v obyčejné chalupě, docházely sem děti z Velkých Karlovic, Nového Hrozenkova a Solance. Že jde o školu oznamoval pouze křídový nápis na dveřích budovy. Když v březnu 1914 poprvé dorazil do školy inspektor Konstantin Zenotti, nechtěl ani věřit, že jde o školu.⁹⁴

Prvním kvalifikovaným učitelem byl v roce 1886 Jan Barvič, už dříve zde ovšem podomním způsobem vyučovali místní písmáci. K výuce byla pronajata místnost v sousedství chlěva u Matyščáků. V běžné valašské chalupě byly dvě místnosti, jedna sloužila jako učebna a v té druhé bydlel majitel Matyščák i se svou rodinou. Učebna

⁹¹ *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III., 1949, str. 36.

⁹² SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

⁹³ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 4, inv. č. 268, Dotazníky o obci Velké Karlovice 1940.

⁹⁴ *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III., 1949, str. 84-85.

nebyla nijak zvláštně upravena, šlo o nízkou tmavou místnost s trámovým dřevěným stropem z jednoduchých desek s širokými skulinami a třemi malými okénky, obyčejný stůl a židle v jednom rohu a v protějším velká zděná pec, ve které se topilo z hospodářova pokoje. Nad stolem visel malý kříž a několik svatých obrázků. Vedle stolu stál stojan s tabulí, v místnosti pak stálo osm starých a zničených lavic s vyłámanými opěradly, šlo o nábytek vyřazený z jiné karlovické školy. Učitel Joža Dorotík, který zde učil od září 1913 do ledna 1915, kdy nastoupil vojenskou službu, ještě z vybavení popisuje skříň (vždy plnou vajec, másla, klobás, špeku a jiných pochutin, které byli zvyklí posílat rodiče místních žáků) a počítadlo s 96 kuličkami, skleněný půllitr bez ucha a roztrhanou starou mapu Rakousko-Uherska. Některé pomůcky si učitel dle potřeby vypůjčil U kostela. Učitel Kutěj popisuje, že si s nedostatkem lavic pro osmdesát dětí poradil svépomocí, kdy na dva kůly jednoduše položil desku a tak vznikla další lavice.⁹⁵ Vedle dveří byla nízká skříňka se sešity, výkresy a ostatními skromnými pomůckami. Ani po vzniku republiky se situace moc nezlepšila, roku 1919 ve škole pomůcky prakticky nebyly, učitel si občas nosil něco ze školy U kostela. Ve škole byly jen bílé křídly, popisované počítadlo, na kterém chyběly některé kuličky a tak je kdosi nahradil borovými šiškami. Mapa valašskomeziříčského okresu a Rakousko-Uherska. Pro každého žáka byla břidlicová z jedné strany linkovaná tabulka, sešit se používal pouze ke školním úlohám. Jen asi polovina žáků měla pouzdro na tužku a kamínek k tabulce, doma vyrobených „futrálů“ bylo spousta. Děti měly slaměné sotory,⁹⁶ nebo jim je maminka ušila z domácího plátna. Na začátku roku 1919 chtěl učitel nové učebnice kvůli vzniku republiky, ale těch nebylo, a tak se sháněly starší. Naštěstí pomohl učitel ze Solance, který získal potřebné slabikáře, nakonec vyšla jedna čítanka pro dva žáky a slabikář sdílely dokonce tři děti. Učitel si sehnal kopírovací papír a v matematice a vlastivědných reáliích si takto vypomáhal. Učitel také vzpomíná na to, že zde nebyl obraz prezidenta, proto jeho fotku vystříhl z novin a pověsil na zeď.⁹⁷

⁹⁵ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis horního Vsacka*, 1946, str. 72.

⁹⁶ sotor, sotúrek– taška, mošna; pytlík na školní potřeby nošený na zádech FABIÁN, J., *Slovník nespisovného jazyka valašského*, [Valašské Meziříčí] 2006, str. 86.

⁹⁷ Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

I když byly dveře zavřené bylo slyšet, co se ve druhé místnosti děje, což byl problém zejména na jaře, kdy hospodář běžně do světnice bral čerstvě vylíhlá mláďata. Jako záchod sloužila dřevěná budka pro jednoho, ale děti většinou chodily do přírody.⁹⁸ Pro 70-80 dětí, které školu měly navštěvovat, byla místnost nedostatečná. V zimě nebylo v lavicích místo, sedělo se na zemi, na peci, okolo tabule a i tak se děti tlačily. Proto když ve vyšším oddělení psali úkol, menší museli z lavic.⁹⁹ Popisovaný stav trval 41 let. Tedy až do 3. listopadu 1927, kdy po dlouhých sporech o to, která z obcí má školu i s náklady převzít, byla otevřena nová škola v údolí Bzové asi 30 minut od vrchu Soláně, čímž vysoké učení zaniklo.¹⁰⁰ Podívejme se na přehled učitelů, kteří ve škole učili.

Jan Barvič	březen – červen 1886
Karel Dušek	září 1886- červenec 1889
	1890 expozitura v údolí Miloňov změněna v řádnou školu, pro nedostatek kvalifikovaných učitelů se na Soláni neučilo, žáci měli navštěvovat školu U kostela. 1894/5 až 1896/7 navštěvovali školu U kostela ale od začátku září, do konce března bylo vyučování svěřeno Josefu Pavelkovi za 15 zlatých měsíčně.
Alois Halaška	březen 1897-červenec 1898 v této době se stala expoziturou celoroční
Augustýn Šrubář	1898-1900
Karel Schneider	1900-1902
František Žárský	1902-1903
Rudolf Měkota	1903-1905
Ferdinand Wimmer	1905-1906
František Sudlovský	1906-1907
Bohuslav Jedlička	1907-1908
Jan Janiš	1908-1910
František Pšenička	1910-1912
Václav Vaníček	1912-1913
Josef Dorotík	1913-1915
Eduard Hein	březen- červen 1915
Method Dušek	1915-1917
Josef Geryk	1917-1919
Oskar Kutěj	1919-1920
Bohumil Weignart	1920-1923
Ferdinand Typeček	1923-1927

¹⁰¹

⁹⁸ *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III. 1949, str. 37-40.

⁹⁹ Viz příloha č.5, plán expozitury na Soláni.

¹⁰⁰ *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III. 1949 , str. 36.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 36-37.

Vidíme, že se učitelé v této škole hodně střídali. Vezmeme-li v úvahu, že za 41 let fungování expozitury, přičemž osm let bylo učitelské místo neobsazeno, se zde vyměnilo dvacet učitelů, zjistíme, že průměrně zde jeden člověk strávil jen rok nebo dva.

K tomuto tématu se hodí vzpomínka Ferdinanda Wimmera, který vyprávěl, že když skládal v roce 1905 ve Valašském Meziříčí učitelský slib, inspektor Jan Kroutil mu řekl: „Pane učiteli, přicházíte z Čech, z poměrů zcela jiných. Neznáte Valašsko a neznáte školu na Soláni. Prosím vás tedy předem, až tu školu uvidíte, abyste nám neutekl. Pamatujte si, že kdo si odbude rok nebo dva na Soláni – déle vás tam nenecháme – má potom později při obsazování míst při stejném stáří a kvalifikaci přednost.“¹⁰²

Obsadit školu na Soláni bylo pro místní školní radu velmi obtížné a proto toto místo bylo nezřídka obsazeno až v posledních srpnových dnech, a to mladým učitelem ze vzdáleného kraje neznalým zdejších poměrů. V některých letech byla škola podle Wimmera jakousi trestaneckou kolonií pro ty, kteří se z jakékoli příčiny znelíbili svým nadřízeným.¹⁰³

Wimmer vzpomíná na chvíle, kdy se dozvěděl o svém přidělení na expozituru ve Velkých Karlovicích. Jako rodák z Dašic u Pardubic nikdy nepřekročil česko-moravské hranice a jeho znalosti zdejšího kraje mohly tedy být čistě teoretické, načerpané z knih. Vyhledal si proto Velké Karlovice na mapě a s potěšením podle mapových značek usoudil, že se jedná buď o městečko nebo minimálně velkou obec hraničící se Slovenskem, co znamená expozitura na vrchu Soláni si tento mladý muž neuměl ani představit. V moravském učitelském kalendáři se dozvěděl, že Karlovice měly pět škol s deseti učitelskými silami.¹⁰⁴ Abychom lépe pochopili situaci v Karlovicích na začátku dvacátého století, podíváme se nyní na personální obsazení místních škol roku 1905/6. Situace vypadala následovně, ke škole U kostela náleželi čtyři učitelé: řídící Karel Dušek, definitivní učitel I. třídy Karel Tomášek¹⁰⁵ definitivní učitelka II. třídy Věra

¹⁰² *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III. 1949, str. 38.

¹⁰³ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis horního Vsacka*, 1946, str. 72-74.

¹⁰⁴ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

¹⁰⁵ Po první světové válce první starosta Horní Bečvy.

Kitlicová a Emil Coufalík zatímní učitel II. třídy, ke zdejšímu sboru se počítal také Ferdinand Wimmer zatímní učitel na vrchu Soláni. V jednotřídce v údolí Miloňov učil Kamil Dočkal definitivní učitel a správce školy. V Leskovém byl řídícím učitelem Jan Mičunek a pod ním učil Eduard Hein. Dvoutřídní školu v Podřatě měl na starost řídící učitel Cyril Prcín¹⁰⁶ a jeho podřízený Antonín Zelenka. Ženským ručním pracem učila dcera Karla Duška Božena, později provdaná za otcova kolegu Heina. Tohoto roku z deseti učitelů nastoupili tři na své první místo Wimmer, Zelenka a Coufalík. Shodou okolností Wimmer v Čechách potkal učitele Rudolfa Měkotu, který byl předchozí dva roky učitelem ve škole na Soláni.¹⁰⁷

Na Soláni nebylo možno bydlet, a tak se musel každý nově příchozí postarat o svůj nocleh i stravu. Například učitel z počátku století se zařídil následovně: bydlel v podkrovní světnici u krejčího a obchodníka v jedné osobě, kde také dostával snídaně, na obědy chodil k řezníkovi. Když musel šlapat na Soláň dostal chleba a tlačenku, klobásu, slaninu nebo vuřt a řádný oběd si dal k večeru po návratu. Od expozitury bylo vše daleko, i blízká chalupa byla vzdálená hodinu. Do jednotřídky chodilo kolen 70 žáků, tehdy platily všeobecné úlevy, totiž děti v posledních dvou letech začínaly chodit do školy 1. listopadu a také na jaře od 15. dubna byly od školy osvobozeny. „Úleváci“, jak bylo vidno podle jejich mozolů, byly již plnoprávními členy rodiny, co se týkalo práce, kterou museli zastat, aby přispěli do chudého rodinného rozpočtu.¹⁰⁸ Proto v prvních měsících školy a pak před koncem školního roku bylo dobré věnovat se především školní drobotině, neb starší děti zůstávaly doma a pracovaly. Naopak v zimních měsících byla výuka soustředěna spíše na starší. Kvůli nepravidelné docházce bylo stále třeba opakovat, čímž se postup velmi zdržoval. Marná byla snaha venkovského učitele v horách o zlepšení docházky, rakouské úřady jej nijak nepodpořily, nebylo totiž potřeba občanů vzdělaných, ale poslušných. Inspektor Kroutil znal meze a útrapy zdejšího učitelování a tak hodnotil nejen výsledky, ale i snahu a píli učitele.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Později si dal jméno změnit na Potocký.

¹⁰⁷ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

¹⁰⁸ Dolina *Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III. 1949, str 37-40.

¹⁰⁹ Tamtéž.

Vyučování v jednotřídní škole bylo situováno do třech oddělení, vyučovalo se všem povinným předmětům až na ženské ruční práce. Když bylo na jaře a v létě slunné a teplé počasí odbývala se výuka často venku, bylo totiž obtížné vydržet v tmavé, těžkém a zatuchlým vzduchem zaplněné učebně. Například čtení ze slabikářů se dalo dobře realizovat na čerstvém vzduchu. V zimě naopak bylo třeba být uvnitř a topit, jenže stará kamna hodně kouřila, takže musely být otevřené dveře, kterými zase dovnitř vstupoval chlad. Pro dobrý tělesný vývoj dětí střídal učitel kratší pochody, hry, dechová a prostná cvičení. Pro tělocvik si dokonce zhotovil primitivní bradla. Mnozí turisté o této škole slyšeli, a tak se čas od času některý zastavil, aby podmínky viděl na vlastní oči, nebo se doptal na místní poměry. Jak Wimmer vzpomíná, rád slušné návštěvy přivítal, ale ti, kteří v prázdné škole na tabuli zanechávali nápisy jako „Moravská univerzita“ nebo „nejvyšší moravská škola“ ho rozčilovali, a tak brzy začal křídou zamykat ve skříní. Řídící učitel Dušek byl starší pán a tak pro namáhavou cestu a také důvěru v mladého učitele přišel na hospitaci pouze jednou. Učitel byl tak na Soláni nezávislým a se svou domovskou školou byl svázán pouze měsíčními schůzemi učitelského sboru. Musel dávat panu řídícímu, jako správci školy, k podpisu školní zprávy a propouštěcí vysvědčení.¹¹⁰ Za rok služby dostal učitel 100 K¹¹¹ jako „náhradu na boty“, které při cestě do školy prošlapal. Wimmer si za ně pořídil hodinky.

Vyučovat v tomto odlehlém koutě jistě nebylo snadné, což můžeme usuzovat z toho, že žádný učitel zde nevydržel příliš dlouho. Už jen to, že bylo třeba na poměrně vzdálenou expozituru dojít, bylo jistě nepříjemné, zvláště pak v zimě. Občas se stalo, že učitel kvůli nepřízni počasí nedorazil, ale to většinou nemohli dorazit ani děti. Přičteme-li k tomu všemu ještě špatné materiální podmínky, nepravidelnou docházku dětí, přeplněnost třídy, psychickou náročnost výuky v jednotřídní škole, nutnost vystačit si s málem pomůcek a přitom zdejší děti zaujmout, jistě nebudeme pochybovat o obtížnosti tohoto úkolu. Na druhou stranu, všechny vzpomínky mladých učitelů otištěné převážně ve vlastivědné revue *Naše Valašsko*, mají v sobě nádech jisté nostalgie a idylly. Učitelé byli unešení především z krásného prostředí, ale i z upřímnosti a vděčné povahy místních dětí. Je ovšem možné, že za vše může jen jakýsi

¹¹⁰ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis horního Vsacka*, 1946, str. 72.

¹¹¹ Ve vzpomínce po 50 letech uložené v pozůstalosti Jindřicha Dudy píše se o 200 Korunách, chyba mohla patrně vzniknout opisem ať už v prvním, či druhém případě.

vzpomínkový optimismus. Jeden z učitelů mimo jiné píše: „Děti ze Soláně byly dobré, upřímné a lnoucí ke svému učiteli upřímnou láskou a dětskou důvěřivou příchylností. S nikým z dětí, které přišly poprvé do školy nepřišel nikdo, jak bylo zvykem ve městech.“¹¹² Tato zvláštnost, kterou škola Na Soláni bezesporu byla, se dočkala zpracování také v krásné literatuře.¹¹³

¹¹² *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III. 1949, str. 39.

¹¹³ Nový pan učitel in KRAMOLIŠ, Č., *Mládí v horách a stráních*, Brno [1938?], str. 73-90.

Valašský žák

K tomu, abychom pochopili všední realitu, v níž žil a pracoval valašský učitel v první polovině dvacátého století, je třeba se podívat na materiál s nímž denně přicházel do styku. Nemám nyní na mysli pomůcky ani školní budovy, ale žáky které vzdělával a vychovával.

Od roku 1869 se činnost škol uskutečňovala na základě Hasnerova zákona. Školský zákon prakticky beze změny platil i v nových podmínkách po vzniku ČSR, jen účast či neúčast na náboženských úkonech nemohla nově mít vliv na známku z mravů nebo dokonce na prospěch. Povinná výuka náboženství byla zrušena Malým školským zákonem roku 1922, novým předmětem se naopak stala občanská nauka. Zákon 77/1927 oslabil hospodářské zabezpečení školy, na jeho základě ztratily místní školní rady možnost samostatně vypisovat školní přírážky. Zůstalo jim jen právo sestavovat rozpočet, který schvalovalo obecní zastupitelstvo, v případě sporu zasahoval hejtman.¹¹⁴

A teď již k samotnému valašskému dorostu, pokusme se zjistit, jak asi vypadal den běžného školáka. Jakmile dítě odrostlo plenám, už páslo husy, později krávu nebo kozu, brzy také začalo pomáhat na poli. Zejména v létě se stávalo, že unavené děti usínaly i na tvrdých školních lavicích.¹¹⁵ Děti vstávaly v létě před šestou hodinou, vyhnaly na pastvu zvířectvo, s sebou si vzaly latu¹¹⁶ či chleba. Při pasení se zpívalo, obvykle byly děti bosé, měly svérázné metody, jak bojovat se zimou. Když „ozíbe v nohy“ bylo běžné si je nechat „poscat“ od krávy a aspoň na chvíli se zahřeje“. Ještě ráno děti zahnały dobytek domů tak, aby včas dorazily do školy. Snídalo se mléko, kyška a bramboryky či polévka. Do školy děti nosily kus zrnového chleba, latu, osuchy¹¹⁷ či ovoce. Po příchodu ze školy se poobědvalo, na jídelníčku byla například kyselice, pohanková kaše, zelí a rychle se hnalo na pastvu nebo běželo pomáhat na pole. Časté byly fyzické tresty například pokud děti nezajistily, aby se kráva dobře napásla.

¹¹⁴ *Acta musealia: Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně: články a studie, musealia, personalia*, Zlín 2001, str. 9.

¹¹⁵ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 290, Dítě podbeskydské.

¹¹⁶ pečivo z bramborového těsta, bramborový placek; FABIÁN, J., *Slovník nespisovného jazyka valašského*, [Valašské Meziříčí] 2006, str. 42.

¹¹⁷ Placka chlebové mouky nebo brambor, která není ani smažená ani pečená, ale sušená v teple. FABIÁN, J., *Slovník nespisovného jazyka valašského*, [Valašské Meziříčí] 2006, str. 62.

Večeřivalo se mléko, varmuža,¹¹⁸ nebo hřibovice. V neděli bývala k snídani často smaženice s chlebem, dospělí šli pak do kostela a děti zase pásly, k nedělnímu obědu se občas vařila slepice nebo králík, pak bylo třeba jít zase na pastvu a k večeři bývala pohanková kaše nebo mléko.¹¹⁹

Samostatnou kapitolou života valašských dětí, stejně jako jejich rodičů byla, jak už bylo naznačeno, výživa. Zdejší neúrodné hory, skrývaly dost zdravého vzduchu, ale málo chleba. Hlavní složkou jídelníčku obyvatel byly brambory a zelí. V létě zejména děti sbíraly maliny, jahody, borůvky, houby a jeřabiny, aby si jimi rodina obohatila jídelníček. Jídelní lístek byl nepestrý, k snídani brambory s vodou, v poledne zelí a brambory, ke svačině zbytky a k večeři bramborové placky nebo brambory se zelím. Maso bylo zřídka spíše o svátcích a někdy v neděli. Neurodily-li se brambory, jejich místo vyplnila kukuřice, v zámožnějších rodinách i rýže. Chléb byl pochoutkou, pokud se pekl, šlo většinou o chleba z hrubé doma mleté mouky, takže škrábal v krku.¹²⁰ Místo chleba se proto jedly šrotové osuchy nebo lata. Kilo cukru muselo stačit sedmičlenné rodině na měsíc.¹²¹ Aby dítě nekřičelo, uspávalo se makem, či cumlem, někdy namočeným v kořalce, jindy v medu.

Už dříve ve zdejších chudých horách započala s polévkovou akcí, ale v době krize třicátých let se začalo ve školách jídlo vydávat hromadně. Tím se také zlepšila docházka, protože školní polévka byla pro některé žáky jediným teplým jídlem dne. V některých školách se střídaly matky žáků z rodičovského sdružení ve vaření.¹²² V roce 1933-1934 se na 50 školách z celkového počtu 51 okresu Vsetín podávalo jídlo, nejčastěji právě polévka. Do stravovací akce bylo zapojeno 5332 dětí (63,19%), šlo o 13% nárůst proti roku 1932-1933. V roce 1936-1937 bylo již podáváno jídlo ve všech školách okresu. Polévky se vařily na 32 školách, mléko a polévky byly toho roku

¹¹⁸ Chlebová polévka s kmínem a česnekem; vařené durancie s cibulí a mlékem FABIÁN, J., *Slovník nespisovného jazyka valašského*, [Valašské Meziříčí] 2006, str. 134.

¹¹⁹ Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

¹²⁰ *Dědina pod Beskydem: [kronika pro kroniku]: k I. celostátnímu srazu turistů ČSR 24.-25. září 1955*, Velké Karlovice 1955, str. 15.

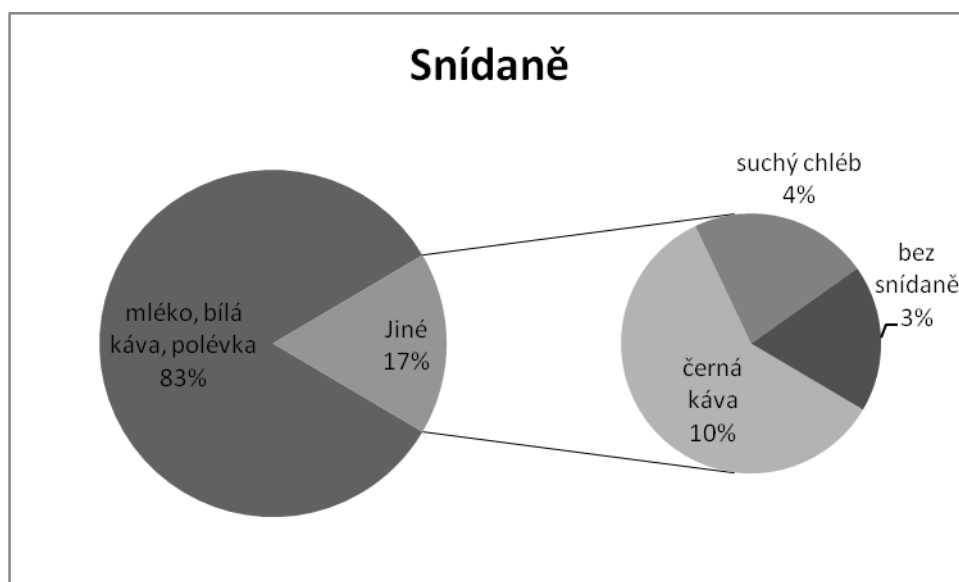
¹²¹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 5.

¹²² SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

podávány v 5 školách, polévky a pečivo v 8 školách, na 6 chleba s marmeládou, mléko, kakao, čaj, káva a koláče.¹²³

Dříve pokud rodiče neměli dítěti co dát k jídlu, raději ho do školy ani neposlali.¹²⁴ V době fungování polévkové akce, děti posílali tím spíš. Časté choroby a ochablost žáků také pramenily z podvýživy, nedostatečného ošacení a v neposlední řadě z pití lihovin.¹²⁵

V únoru 1933 proběhlo ve školách vsetínského okresu šetření o způsobu stravování dětí, které se týkalo 8176 žáků. Pravidelně ráno snídalo mléko, bílou kávu nebo polévku 6543 žáků,¹²⁶ černou kávu 79 , jen suchý chléb 298, bez snídaně šlo do školy 245 dětí.

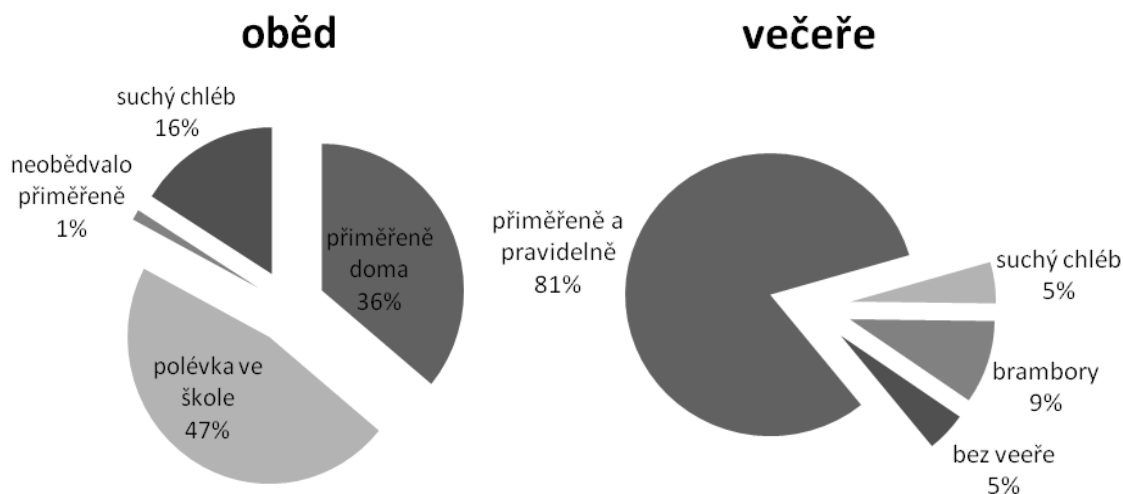
Do školy si pravidelně nosilo svačinu 3923 žáků (47,98%), ve škole dostávalo mléko nebo kakao 1020 dětí (12,45%) bez svačiny bylo 3286 žáků (40,19%). Pravidelně a přiměřeně doma obědvalo 3091 dětí, ve škole dostávalo polévku 4013 dětí, jen suchý chléb obědvalo 1383 dětí a vůbec pravidelně neobědvalo 101 dětí.

¹²³ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹²⁴ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 20-23.

¹²⁵ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 300, Výpisy z korespondence učitele Jana Klesla.

¹²⁶ Ve správě jsou často chybně spočítána procenta.

Přiměřeně večeřelo pravidelně 6591 žáků, k večeři mělo jen suchý chléb 381 dětí, jen brambory jedlo 767 dětí a bez večeře chodilo spát 365 žáků. Denně jedlo pět krát 1703 školáků (20,83%), čtyřikrát 2085 dětí (25,50%), třikrát 3484 žáků (42,61%), dvakrát 908 dětí (11,11%). Vyskytly se případy, kdy žáci jedli dosyta jen jednou denně, i takové, že za celý den měli jen to, co dostali ve škole.¹²⁷

Inspektor Osvald Baráček valašské dítě popsal jako rodinou zanedbané, přirozeně méně schopné k učení a životnímu boji.¹²⁸ Školu žáci navštěvovali málo, a tak byli plaší, bázlíví, zakřiknutí. Děti ze samoty bály lidí a menší školák nezdědka úzkostlivě vykřikl objevila-li se ve třídě nová tvář. Valašské dítě podle něj neznalo půvab mládí ukrytý ve hře, což inspektor viděl jako důvod, proč děti školní hry nelákaly.¹²⁹ Podle Baráčka byly děti v domácnosti na obtíž, proto s nimi matka ani otec nezavedli důvěrnější rozhovor. Žák pak do školy nastoupil bez elementárních pojmových znalostí jako „malý divoch“.¹³⁰

Augustýn Hýža popsal své zkušenosti z Velkých Karlovic z údolí Podtáté. Děti podle něj byly dobré, velmi nesmělé, ve škole se nerady projevovaly. Když se za dětmi

¹²⁷ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹²⁸ Můžeme se jen dohadovat, co tím autor myslí, zda jde o větší churavost, neprůbojnost, či dokonce úmrtnost (která je však spíše než přirozeností způsobena vnějšími podmínkami, hladem, strádáním, nutností záhy připojit ruku k obživě rodiny).

¹²⁹ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 17.

¹³⁰ Tamtéž.

vypravoval na pastviny, byl ovšem mile překvapen jejich upřímností se kterou vyprávěly. Děti znaly mnoho rostlin, jejich léčivé účinky.¹³¹

Valašské dítě vyrůstalo v lesnatém hornatém terénu, například na 66,07 km² Velkých Karlovic se nacházelo 40,12 km² lesa.¹³² Děti trávily mnoho času venku a proto znaly místní lesy velmi dobře. Když se dohodlo několik dětí, že budou pást společně, vyřezávaly se píšťalky i drobné hračky, zvířátka, dělaly se klícky, pasti, metly, košíky atd. Děti byly velmi zručné, což mnohý učitel využil, když svépomocí spolu s dětmi vytvářel školní pomůcky. Děti byly zpěvné, stejně jako všichni místní obyvatelé, a tak se učitel mohl ve zdejších krajích mnoho přiučit.¹³³

Oblíbenou zábavou bylo v zimě koulování, stavění sněhuláků, sáňkování na doma sbitých pevných saních často určených ke svážení dřeva, starší žactvo se vozilo na obyčejné desce.¹³⁴ Učitelé také přinášeli do vesnic zimní sporty, mnohde, ač se jednalo o kopcovitou krajinu, neznali lyže. Například učitel Oskar Kutěj takovou situaci popsal na Soláni roku 1920. Tvrdil, že do týdne ode dne, kdy si sám lyže přinesl měl už téměř každý chlapec lyže udělané svépomocí.¹³⁵

Do škol v okrese Vsetín v roce 1932-1933 chodilo jen osm dětí národnosti německé, pět židovské, zbytek československé. Jejich vyznání je zobrazeno v následujícím grafu i s počtem dětí zapsaných k jednotlivým náboženstvím.

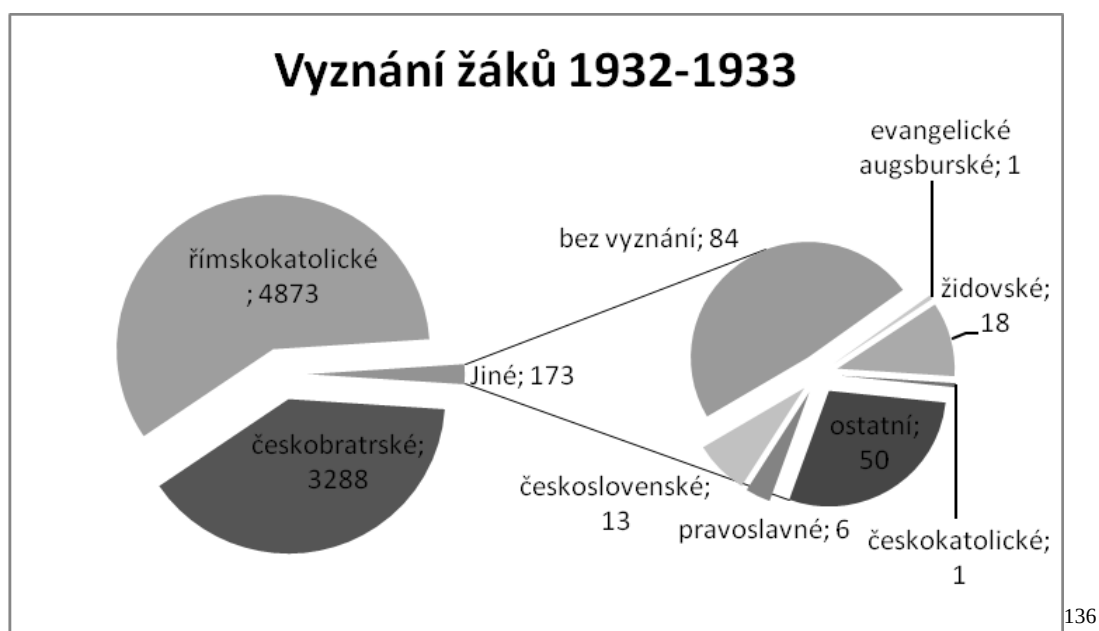
¹³¹ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

¹³² SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 4, inv. č. 268, Dotazníky o obci Velké Karlovice 1940.

¹³³ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

¹³⁴ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis horního Vsacka*, 1946, str. 75.

¹³⁵ Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

Pilnost dětí okresu Vsetín byla hodnocena v roce 1934-1935 z 27,3% na jedničku, z 32,6% na dvojku, z 29,6% na trojku, 9,8% dětí si vysloužilo čtyřku a 0,7% nedostatečnou. O prospěchu dětí hovoří statistika, která říká, že průměru velmi dobrý dosáhlo 21,5% dětí, průměru dobrý 29,7%, dostatečný 29,8%, sotva dostatečný 12,6% a nedostatečný 6,4%. Za nezpůsobilé postoupit bylo na obecných školách uznáno 702 dětí z 7298 necelých 10%, na měšťanských 48 z 1249, tedy necelá 4%.¹³⁷ Jedná se o velký pokrok uvážíme-li, že na začátku 20. století nebylo výjimkou, že v některých školách nepostoupila až polovina dětí.¹³⁸ Chování dětí bylo celkem slušné například ve školním roce 1934-1935 mělo z mravů v okrese Vsetín 96,4% dětí jedničku, 3,25% dvojku, 0,3% trojku a 0,05% čtyřku.

Samozřejmě se však i mezi Valašskými dětmi našly případy, které bylo třeba řešit na vyšší úrovni. Učitelé ze Vsetínska si například v roce 1912 stěžovali na to, že děti mají přístup i do místností, kde se konají taneční zábavy, což bylo zakázáno pod trestem pokuty 2-200 K. Následujícího roku se řešil případ opakované účasti na zábavě např. v hostinci pana Josefa Vančury v Semetíně, minimálně 6 dětí tam dokonce kouřilo. Když byli voláni rodiče k podání vysvětlení, říkali ku příkladu, že chlapec spával venku a proto nikdo nevěděl, že utekl, což matka stvrdila na místo podpisu třemi

¹³⁶ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

křížky. Jiný chlapec na zábavu šel údajně hledat staršího bratra. V dalším případě chlapeci pásli a matka neměla tušení, že se jeden z nich vzdálil a šel na zábavu, v tomto případě byla udělena pokuta 2 K, což bylo stvrzeno opět třemi křížky. Jindy šla údajně manželka i s dětmi hledat manžela, této proviněné byla udělena důtka.¹³⁹ Okresní školní výbor řešil případ, kdy se děti v Rokytnici ze zvědavosti zúčastnily baptistických služeb. Bylo zakázáno účastnit se, byť s rodiči, různých manifestací, politických shromáždění, besed, táborů lidu a politických slavností. Také bylo mládeži zakázáno roznášet stranický tisk, což bylo podloženo argumentem, že se v mladém věku buduje stranicství a nenávisť k odlišnému názoru a jiným národům.

Roku 1914 na trať Vsetín-Velké Karlovice byly pokládány kameny, této činnosti se dopouštěly právě děti školního věku. Místní školní rady měly za úkol situaci řešit a upozornit děti, ale i rodiče, kteří mohli být pro nepatřičný dohled pokutováni, či dokonce vězněni. V roce 1932 byla projednávána žádost o vyloučení žáka Josefa Staňka. V soukromé škole v Hošťálkové již tři roky byla u něj pozorována náklonnost ke krádežím. Nakonec vyloupil žákovskou pokladničku, v bytě učitele ukradl stříbrné hodinky a ze stolu vzal všechny peníze. V roce 1934 se jednalo o Františku Ondrušovi z Nového Hrozenkova, který u sebe uschoval jiným žákem ukradenou nákupní školní knížku, popsané listy vytrhal a psal si do ní písničky. Za trest mu byla snížena známka z chování a krádež řešili četníci. Projednával se také případ otce, který odmítl pokárat syna za dokázaný přestupek, čímž mařil školní práci a snižoval váhu správce školy. Stejněho roku bylo v Malých Karlovicích zahájeno jednání o zařazení jednoho dítěte do výchovného ústavu. V roce 1935 přišly znovu na přetřes zábavy, byl zpřísněn zákaz mladším 16 let na zábavy vstupovat pod pokutou 10-5000 Kč nebo trestem odnětí svobody od 12 hodin do 14 dnů.¹⁴⁰

Antonín Effenberg byl 1935 potrestán 5 stupněm z mravů na propouštěcím vysvědčení za to, že údajně znásilnil sedmiletou šolačku a to v roce 1929 ve Velkých Karlovicích v údolí Leskové, lékař ale dokázal že to nebyla pravda. Effenberg proto

¹³⁹ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 32, sign. 61-3, inv. č. 51.

¹⁴⁰ Tamtéž.

žádal zpětně o přehodnocení. Do spisu bylo uloženo hned několik svědectví potvrzujících i vyvracejících znásilnění. Nakonec ale byla známka změněna.¹⁴¹

V roce 1935 byla řešena záležitost 2 chlapců z Jablůnky, kteří se toulali, žebrali, napadli spolužáky a smáli se učitelce do očí. Následujícího roku se řešil případ Marie Patalové z Růžďky, která kradla doma a v řeznictví, stýkala se se dvěma staršími chlapci a přespávala ve stodolách. Jako opatření byl navržen výchovný ústav. Žákyně navíc byla vyloučena ze školy, přestože jí bylo necelých 14 let. V roce 1936 Miloslav Martinek v Jablůnce házel kamení přes střechu těsně vedle silnice. Jen těsně netrefil paní farářovou s dítětem, při vyšetřování pak „drze“ zapíral a lhal, utekl dokonce ze školy. Naváděl jiného žáka, aby mu potvrdil, že neházel kamením ale třískami- byla mu snížena známka z chování. V roce 1937 byla dána čtyřka z mravů Anně Trbulové z Jablůnky za nevhodné a velmi drzé chování. Dále se toho roku mluvilo o třináctileté dívce, která tančila s vojáky ve Velkých Karlovicích.¹⁴² V roce 1938 okresní školní rada řešila návrh na umístění Jaroslava Burgetha z Nového Hrozenkova údolí Vranča do výchovného ústavu, jelikož se ale polepšil, nikam neodešel. Roku 1941 byl zaznamenán případ Jaroslava Hoduláka ze II.třídy hlavní školy v Novém Hrozenkově a Ladislava Hoduláka z II. třídy obecné školy v Halenkově, kteří hlídali roční sestru a napadlo je přehazovat elektrické vedení. Nejdříve házeli kamení a pak hák, který způsobil zkrat a sloupek vedení začal hořet. Bylo jim nařízeno 5 hodin zůstat po škole a na dva měsíce byli vyloučeni ze žákovských her. Před třídou byla chlapcům udělena důtka správcem školy. Jaroslav byl navíc vyloučen z hlavní školy v Novém Hrozenkově a poslán do obecné v Halenkově.

V roce 1941 Jan Borák a Manfred Kret z Velkých Karlovic ukradli Na Bařinách 56 m drátu telefonního spojení, vše bylo hlášeno Gestapu. Incident byl vyhodnocen jako klukovina a ne sabotáž.¹⁴³ Ostatní žákovské přestupky se řešily na půdách samotných škol či na schůzích místních školních rad.

Již v roce 1913 se na okresní školní konferenci ve Vsetíně jednalo o potřebě zřídit zvláštní školy pro slabomyslné (nejlépe ve Vsetíně a ve Velkých Karlovicích),

¹⁴¹ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 32, sign. 61-3, inv. č. 51.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

kam by byly umístěny děti neprospívající a tím brzdící ostatní a také ty, které měly kázeňské problémy.¹⁴⁴ Za celou první polovinu 20. století k tomu však nedošlo.

Valašsko mělo v první polovině 20. století, co dohánět. Zdejší obyvatelé byli většinou chudí horalové s malými poli, mnozí se živili jako dřevaři, případně jako dělníci v některé z blízkých továren. Když byla příležitost, vyráběly se doma papuče, muži dělali saně na svážení dřeva, ženy a dívky vyráběly síťované krajky. Za čtrnáctidenní práci od svítání do soumraku, což byl čas potřebný na výrobu jedné síťované pokrývky stolu, byla ve třicátých letech odměněna 80 Kč. Na pletacích strojích půjčených z továren se ve dne i po nocích pletly rukavice, za dvanáct párů, což se rovnalo 17 hodinové práci, děvčata, často ještě děti, dostala ve stejném období 7 Kč.¹⁴⁵ Děti chodily na houby, lesní ovoce a staraly se o otop na zimu.¹⁴⁶

Valašské dítě před první válkou trpělo nedostatkem oblečení. Malé děti měly obvykle jen košili, kalhoty mnoho hochů dostalo až při nástupu do školy. Parádní kalhoty se nosily jen do kostela, někdy se o ně bratři i střídali. Starší děti často odchovávaly své mladší sourozence.¹⁴⁷

I po válce Valašsko zužovala chudoba, například Augustýn Hýža popisuje situaci v Prostřední Bečvě. Chalupy byly až na výjimky dřevěné, nejčastěji v 70% s jednou místností, 25% mělo dvě a 5% mělo ještě komoru na spaní. Tři čtvrtiny oken se ani v létě neotvíraly, v některých domácnostech bývala okna dokonce zatlučena. V místnosti nocovalo pohromadě až 11 osob, děti spávaly na peci, po lavicích, na půdě, v seně ve stodole, v létě i ve chlévech. Často se spalo v oblečení, ve kterém se celý den chodilo. Protože děti trávil noc ve stejné místnosti jako rodiče, chodily též spát až s nimi a ráno musely vstávat kvůli práci. Děti ráno nosily vodu, pásly dobytek, štípaly dříví. Od zimy do zimy se chodilo na boso, v zimě chodily děti v obuvi rodičů či starších sourozenců.¹⁴⁸

¹⁴⁴ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 72, sign. 65-2, inv. č. 82, Okresní učitelské konference.

¹⁴⁵ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 5.

¹⁴⁶ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 240, K sociálním poměrům na Valašsku po první světové válce.

¹⁴⁷ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 197, O životě na Valašsku.

¹⁴⁸ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 240, K sociálním poměrům na Valašsku po první světové válce.

Že bylo Valašsko regionem zaostalým se můžeme přesvědčit hned z několika údajů. Například drtivá většina dětí ze Soláně v roce 1905/1906 dosud neviděla byť malé město, pouze 2 nebo 3 z více než 70 žáků školy navštívily Rožnov. Děti si tak nedovedly představit ulici, náměstí, osvětlené výklady ani vlak. Většina z nich byla nejdále v Hutisku nebo Karlovicích v kostele.¹⁴⁹

Na Valašsku první polovina 20. století byla špatná hygiena. Jak velmi palčivým problémem byla špína a hygienické návyky dětí můžeme vyčíst z knihy *Valašské dítě: Předběžná zpráva o výsledcích ankety*, již podnikl politický pokrokový spolek ve Valašském Meziříčí za součinnosti učitelstva soudního okresu valašskomeziříčského, rožnovského a vsetínského. Bylo navrhováno, aby ve školách existovaly speciální místnosti pro očistu a dokonce, aby byla v každé obci placena žena, která by tuto očistu dětí prováděla. Učitelé vycházeli z předpokladu, že zlepšit hygienu obyvatel je možno právě přes správné návyky dětí.¹⁵⁰ Děti často klátily nemoci, doktor se volal na odlehlé paseky jen málokdy. O děsivé bilanci dětské úmrtnosti hovoří na začátku století statistika z Rožnova.

rok	narozených dětí	toho roku zesnulých před 15. rokem
1900	107	49
1901	107	47
1902	121	39
1903	99	51
1904	99	41
1905	104	45
celkem	637	272

Neměli bychom sice zcela srovnávat počty narozených a zemřelých, protože dřívější ročníky mohly být silnější, přesto však podle této statistiky by se 42,7% dětí na začátku století nedožilo svých 15. narozenin.¹⁵¹ Navíc jde o statistiku z města, ač malého a s rozsáhlými pasekami. Přece jen zde lékařská pomoc byla dostupnější než v odlehlých horských vesnicích.

V roce 1906 proběhlo šetření ohledně duševního zdraví dětí, můžeme se podívat, co jím bylo zjištěno.

¹⁴⁹ Dolina Urgatina: vlastivědný časopis horního Vsacka, 1946, str. 72.

¹⁵⁰ ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, str. 28.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 14.

	Meziříčsko		Rožnovsko		Vsacko		V celém hejtmanství	
Všech vyšetřených dětí	4 012	100%	4 808	100%	6 054	91,67%	14 874	96,48%
Dětí za slabomyslné uznaných	243	6%	456	9,4%	277	4,5%	976	6,5%
A to: ne zcela zřejmě	103	2,5%	126	2,6%	59	0,9%	288	1,9%
Zřejmě	115	2,5%	222	4,6%	136	2,2%	473	3,1%
Idiotů	13	0,2%	62	1,2%	36	0,6%	111	0,7%
Slabomyslných epileptiků	2	0,05%	2	0,04%	2	0,03%	6	0,04%
Slabomyslných nechodících do školy	10	0,24%	14	0,29%	44	0,67%	98	0,6%
Všech dětí neprospívajících	1113	27,7%	1890	39,3%	2149	35,4%	5152	34,6%

152

Je patrné, že zdejší okresy byly více postiženy slabomyslností než jiné okresy Moravy. Nebo minimálně pověřené osoby hlásily větší výskyt těchto duševních neduhů. Roku 1907-1908 například Brno hlásilo 0,4% slabomyslných dětí, Litovelsko 0,8%, Náchodsko 1,5%, Moravská Ostrava 3,6%, Vsetínsko 4,5%, Valašskomeziříčsko 6%, Rožnovsko dokonce 9,4%.¹⁵³ Z 15000 školou povinných dětí v hejtmanství Valašské Meziříčí (všechny tři jmenované okresy) v učení neprospívalo 7000 dětí z nich 1000 bylo prohlášeno za slabomyslné. 150 dětí nechodilo do školy pro nemoci a nevyvinutost, bohužel však všechny tyto děti nenavštěvující školu byly navíc bez řádného lékařského ošetření.¹⁵⁴

Ještě ve zprávě z roku 1933 okresní inspektor píše o tom, že „značná nadmořská výše některých usedlostí způsobuje místy horskou degeneraci obyvatelstva, děti z takových rodin jsou méně nadané, vyskytují se dosti často děti úchylné a slabomyslné.“¹⁵⁵ Velká část žactva pocházela z pasekářských rodin, děti tam vyrůstaly o samotě, často bez společnosti vrstevníků, a tak byly náchylné k samotářství, nedůvěřivé, do školy přicházely s malým duševním obzorem a neobyčejně chudým

¹⁵² ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, str. 10.

¹⁵³ Tamtéž, str. 11.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 30.

¹⁵⁵ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

slovníkem. Ke vzdělávání takových žáků byla potřeba trpělivá práce učitele, aby bylo dosaženo obstojné vyjadřovací schopnosti. Velké obtíže v tomto ohledu navíc působil dialekt.¹⁵⁶

V rodinách byla bída, žáci neměli ani na nejnutnější školní potřeby, což bylo ještě horší v krizi třicátých let, kdy byly zavírány místní sklárny i továrny. Děti proto běžně místo sešitu do školy nosily například sáček od mouky. Byl takový nedostatek peněz, že děti neměly ani tužky, pera či výkresy. Škola kupovala z různých peněz knihy, které pak dětem půjčovala, protože žáci si knihy nemohli sami dovolit. Děti z katastrálně rozlehlých obcí chodily do školy pěšky i 7-11 km. Polévková akce bohužel nedokázala pokrýt poptávku. Vaření polévek bylo závislé na štedrosti různých korporací.

Děti musely nejen pomáhat s pastvou, na poli, v domácnosti nebo s mladšími sourozenci, ale také některé z nich chodily do služby. Na začátku století konkrétně v červnu roku 1908 bylo ve službě 183 dětí z Valašskomeziříčska 587 z Rožnovska a 301 ze Vsacka, celkem tedy 1071 dětí školou povinných (7,2%). Jen ve Velkých Karlovicích bylo tehdy ve službě 161 žáků (16%). Nejčastěji odcházely děti do služby kolem 10. roku, takové děti často chodily málo do školy. Za svou službu dostávaly stravu, někdy obnošené šatstvo. Výdělek 20-30 K ročně si odebírali často předem přímo rodiče, čímž děti de facto zaprodávali.¹⁵⁷ Valašské dítě muselo pomáhat s pracemi řízenými ročním cyklem: senoseč, okopávání, žně, sekání dřeva, sklizeň brambor, hrabání listů¹⁵⁸ sbírání hub, jahod, borůvek.¹⁵⁹

Velmi palčivým problémem valašského školství první poloviny 20. století byla docházka. Statistika z roku 1908 sice není úplná, jelikož se špatně evidovaly rozsáhlé obvody jako Nový Hrozenkov, který zabíral 80 km², ale podařilo se podchytit v soudním okrese Valašské Meziříčí 32 (0,7%) nechodících dětí, v obvodě Rožnova pod Radhoštěm 111 takových dětí (2,3%). V obvodu okolo Vsetína školu nenavštěvovalo 118 dětí ve školním věku (2%), v celém hejtmánství šlo o 261 dětí (1,7%). Z nich bylo 30 hluchoněmých (11,5%), 15 slepých či velmi slabozrakých (5,7%), 30 chromých

¹⁵⁶ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹⁵⁷ ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, str. 15-16.

¹⁵⁸ Kvůli nedostatku slámy děti na Valašsku celý podzim hrabaly spadané listy.

¹⁵⁹ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 17.

(11,5%), 48 nemocných (18,4%) (tuberkulóza, záněty kloubů aj.). Mezi mládeží navštěvující školu bylo zjištěno 150 dětí s tělesnými vadami. Z mnohých škol se ale vrátil dotazník v tomto bodě pouze proškrtnutý, je pravděpodobné, že si někteří učitelé takto pouze ulehčili práci. Evidováno bylo 19 dětí značně hrbatých, 52 chromých (či s velkými potížemi s dolními končetinami), 22 bezprstých, 3 děti šestiprsté, 8 dětí jednookých.¹⁶⁰

Čtvrtina normálně vyvinutých dětí, které na celé Moravě nenavštěvovaly v roce 1886-1887 školu, připadala na hejtmanství Valašské Meziříčí.¹⁶¹ Špatnou docházku můžeme ilustrovat na příkladu Horní Bečvy Na pasekách. Když bylo bláto, déšť, sníh, či led děti chodily často v půjčených botách, jindy totiž chodily na boso. Jelikož ale v početné rodině nebylo možné, aby každé dítě mělo vlastní „škrpále“ o boty se střídaly, což velmi neprospívalo docházce. Učilo se v jedné třídě polodenně. Do nevyhovující učebny zatlučeným oknem fučely ostré horské větry, větší děti se učily odpoledne, proto v zimě odcházely za tmy. Počet dětí, které měly chodit do zdejší školy v letech 1917-1921 byl 189, 174, 176, 165, 181, 162. Což samozřejmě neznamenal, že by jich tolik školu také navštěvovalo, v den inspekce bylo ve škole 71, 112, 105, 71 a jednou dokonce jen 36 žáků. Místní školní rada se omlouvala, že nemohla nedbalé rodiče pokutovat, jehož by v učebně stejně nebylo místo pro všechny děti.¹⁶²

V zimě byla návštěva školy tradičně hojnější, ale také ne dobrá, mnohé děti nechodily kvůli zavátým cestám, blátu, nedostatku oděvu, obuvi, hlídání mladších sourozenců.¹⁶³ V jedné vzpomínce na již dříve zmíněnou školu Na Soláni se dočteme, že když byly vysoké závěje a otcové neměli co na práci, nosili své malé ratolesti do školy na zádech, někdy obdobnou službu konali i starší žáci pro své mladší sourozence. Okny do učebny přicházelo málo světla a tak děti kreslily a psaly i na stupínku u tabule, odpoledne se končovalo dřív, aby se děti bezpečně dostaly domů. Občas bylo ve světnici takové přitímí, že se učitel odhodlal a pouze dětem vyprávěl pohádky.¹⁶⁴ Také se ale stávalo, že děti nechtěly zameškat školu a tak do školy přišly značně promočené, či nemocné. Je zaznamenám případ čtrnáctiletého chlapce, který přišel do školy ve

¹⁶⁰ ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, str. 13-14.

¹⁶¹ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 11.

¹⁶² *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 6-8.

¹⁶³ Tamtéž, str. 17

¹⁶⁴ *Dolina Urgatina: vlastivědný časopis horního Vsacka*, 1946, str. 74.

Valašské Bystřici tak nemocný, že zemřel ještě během vyučování, jindy zase zemřelo děvče po náročné cestě domů, protože se i přes nemoc vydalo do školy.¹⁶⁵

Zejména na začátku století bylo běžné, že v půldnech kdy bylo náboženství, přišlo žáků do školy více.¹⁶⁶ Ještě na jaře 1924 bylo při dopoledním vyučování v nejvyšší třídě na „H.B.“¹⁶⁷ přítomno z 56 žáků pouze 12. Přílišná horlivost – ve snaze zlepšit v této obci školní návštěvnost – přinesla okresnímu školnímu inspektorovi nepříjemnosti.¹⁶⁸

Učitelé přesto vykonali velmi cennou práci, když dokázali snížit nepřítomnost ve škole v obou okresech (Valašské Meziříčí a Vsetín) do roku 1921 na 11,2% (7,8% omluvených a 3,4% neomluvených dní).¹⁶⁹ Zaostalost místního regionu bylo možno pozorovat v argumentech mnohých rodičů, kteří nechávali své děti místo školy pást domácí zvířata. Takoví rodiče prohlašovali, že „koza živí, škola neživí.“ Ve školním roce 1927-1928 se v okrese Valašské Meziříčí se podařilo snížit počet zameškaných hodin na 4-9%.¹⁷⁰ Prospěla bdělost místních školních rad, zrušení úlev Malým školským zákonem z roku 1922 i informovanost a uvědomění samotných rodičů. Přesto návštěva školy stále trpěla neschůdností cest, nemocemi z bídy, rozlehlostí školních obvodů i horským počasím.¹⁷¹

Děti se doma na školu nepřipravovaly, vše, co věděly, znaly z výuky, kvůli nepravděpodobné docházce bylo třeba stále opakovat, což zase odrazovalo ty, kteří již opakovanou látku znali.

Přes všechny problémy se docházka stále zlepšovala (minimálně v okrese Vsetín), až na rok 1936-1937, kdy se zhoršila díky epidemii spalniček. Nejvíce postiženy byly školy v Nové Hrozenkově, Velkých Karlovicích, Halenkově, Hovězí, kde musely být třídy dokonce uzavřeny. Zameškaných omluvených dnů bylo v roce 1934-1935 4,1%, v roce 1935-1936 3,6%, v roce 1936-1937 právě kvůli epidemii stoupl

¹⁶⁵ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 12.

¹⁶⁶ *Dolina Urgatina: valašská vlastivědný sborník*, ročník III. 1949, str. 40.

¹⁶⁷ Pravděpodobně Horní Bečvě.

¹⁶⁸ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 12.

¹⁶⁹ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 17.

¹⁷⁰ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 12.

¹⁷¹ *Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1912*, Brno [1913], str. 24-25.

počet zameškaných dnů více než o procento, tedy na 4,7%.¹⁷² I nadále se docházka zlepšovala až k vypuknutí války, kdy znovu začala chabnout.

Jelikož v některých školách bylo až 90% přespolních, bylo požadováno při stavbě nových školních budov, aby se pamatovalo na přistavění jedné světnice navíc, kde by děti mohly přečkat v suchu a teple dobu polední.¹⁷³

Můžeme asi jen souhlasit s tvrzením, že kvůli náročným cestám, vzdálenosti, špatným sociálním poměrům, nutnosti dětské práce v domácnosti a zemědělství, pasení dobytka, malému vybavení škol pomůckami a knihami nemohly být výsledky dětí i učitelů „stejně jako v krajích šťastnějších“.¹⁷⁴

Děti si, stejně jako na jiných školách mohly domů odnést tři typy vysvědčení. Tato vysvědčení se udržela až do poloviny 20. století. Prvním typem bylo vysvědčení propouštěcí, které mohly dostat děti, které dovršily věk školou povinný (14 let) a měly pro obecnou školu nejpotřebnější předepsané vědomosti z náboženství, čtení, psaní a počítání. Vysvědčení na odchodnou ze školy dostali ti žáci, kteří dosáhli věku odchodu (14 let), ale nenabýli potřebné vědomosti a podle učitelské konference se to nedalo ani očekávat, toto vysvědčení proto neobsahovalo klasifikaci. Posledním typem bylo frekventační vysvědčení udílené v případě přestupu na střední školu. Jinak děti dostávaly čtvrtletně školní zprávy, které museli rodiče podepisovat.¹⁷⁵

Během první světové byly děti zapojeny do válečné mašinerie ve škole zejména při ručních pracích. Bylo třeba vyrábět nátepníky, nákolníky, ochranné kukly proti sněhu a mrazu, šály a teplá obinadla.¹⁷⁶ Postupně toho bylo vyráběno stále méně kvůli materiálnímu nedostatku. Zemská školní rada moravská v Brně 5. 5. 1916 zaslala všem školním radám rozpis měsíčních doporučení, jak žactvo zapojit, aby přispělo do válečného hospodářství. Většina místních školních rad obratem odepsala se slovy, že děti se do polního hospodářství, jak bylo navrhováno zapojit nemohly. Vypomáhat po skupinkách bylo nereálné, jelikož děti již byly při polních pracech přítomny. Učitelé

¹⁷² SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹⁷³ ŠILHA, M., *Valašské dítě*, Valašské Meziříčí 1908, str. 26.

¹⁷⁴ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹⁷⁵ BURIÁNKOVÁ, M. - KOMÁRKOVÁ, A. - SLEZÁKOVÁ, J., *Deset let Školy muzejní propedeutiky*, Praha, Asociace muzeí a galerií České republiky 2012, str. 192-193.

¹⁷⁶ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 33, sign. 61-6, inv. č. 54.

z Halenkova Dinotic si stěžovali, že bylo zapojení žáků do polních prací zneužíváno a rodiče pak děti neposílali do školy prakticky vůbec.¹⁷⁷ Děti musely v rámci výuky sbírat různé plodiny pro státní hospodářství. Sbírala se duběnka, kaštiny, bukvice, žaludy. Trhalo se také ostružinové listí, které se po usušení používalo jako náhražka čaje.

Během druhé světové války byly znovu děti využívány k válečným účelům. Pomáhaly při sbírce kovů (měď, mosaz, bronz, nikl, alpaka¹⁷⁸, olovo, cín) uskutečněné ve čtyřech vlnách v roce 1940. V roce 1941 žáci pomáhali organizovat dobrovolnou sbírku barevných kovů, nejvíce se tehdy vybralo mosaze. V listopadu 1943 proběhla opět za účasti školních dětí sbírka textilií a obuvi, poté sběr zimního oblečení pro německé vojáky na frontě. Děti také musely pečovat o housenky bource morušového. Zalesňování v Hošťálkově se účastnilo 154 žáků a bylo vysazeno 5712 stromů. Tato výpomoc však byla finančně ohodnocena. Vyplaceno bylo 11 558 Kč.¹⁷⁹ V době fašistické okupace se v pohraničních obcích rozvíjelo partyzánské hnutí. Děti byly někdy využívány jako spojky.¹⁸⁰

Během obou válek děti musely zastávat práci mužů, kteří byli povoláni na frontu. Návštěva školy se stala druhořadou a děti více, než kdy dřív musely pomáhat a přispět svým dílem do skromného rozpočtu. To, že děti přebíraly úlohu dospělých však s sebou neslo také další problémy. Popíjely, kouřily, nadávaly, sprostě vtipkovaly. Dítě slyšelo ve škole o poctivosti, ale domácí realita byla jiná. Doma bylo poučeno, že je ve chvoji možno donést z lesa celý kus dřeva, které se dá zpeněžit. Škola žáky učila pravdomluvnosti, ale doma slyšeli výmluvy, které válka přinesla: nemáme mléko, máslo, brambory, ale děti věděly, že vše je dobře schováno v komoře, aby se nemuselo odevzdat, ale mohlo se raději výhodně proměnit.¹⁸¹

¹⁷⁷ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 33, sign. 61-6, inv. č. 54.

¹⁷⁸ Slitina mědi a niklu nebo zinku, známá také pro svůj vzhled v Německu jako nové stříbro.

¹⁷⁹ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 33, sign. 61-6, inv. č. 54.

¹⁸⁰ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 296, Vývoj školství ve Velkých Karlovicích v letech 1930-1950.

¹⁸¹ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 10-11.

Valašský učitel

O valašském školství jsme se již mnohé dozvěděli. Představili jsme si několik statistik, z nichž je patrné, že jeho úroveň nebyla na začátku století právě oslnivá, místní učitelé se museli potýkat s nedostatkem pomůcek, se špatným stavem budov, s učebnami přeplněnými chudými a často hladovými dětmi i se špatnou školní docházkou. Stav se ale pomalu zlepšoval právě zásluhou učitelů, kteří si v mnoha případech tento kraj i lid oblíbili. Dovolím si pronést toto odvážné tvrzení právě pro všechna negativa zdejšího školství, které jsme již mohli vidět. Pokud by učitelům kraj k srdci nepřiřostl, nevidím mnoho důvodů, proč by v něm setrvali.

Je velmi obtížné představit něco jako prototyp valašského učitele, neboť vezmeme-li sumu lidí, nikdy nedokážeme vytvořit jejich obecnou charakteristiku bez toho, abychom se dopustili velkého zkreslení. Přirozeně jsem si vědoma individuality jednotlivých učitelů a proto se vlastně ani nechci pokoušet o výraznou sumarizaci nabytých poznatků. Tato kapitola bude více než kterákoli jiná jakousi mozaikou mnoha životů. Mým záměrem je představit zdejší učitele nejen ve školním prostředí, ale také v jejich životě v místní společnosti.

Z dostupných materiálů, zejména vzpomínek, můžeme soudit, že na zdejší školy v zásadě nastupovaly dva typy učitelů. První dobře znali zdejší prostředí, protože na Valašsku vyrůstali a cítili potřebu přispět k zlepšení zdejších poměrů vlastním přičiněním. Druhými byli mladí, často nezkušení učitelé ze vzdálenějších koutů vlasti. Tito byli často místními poměry rozčarováni, ale zase jim nechyběly ideály a nasazení se kterým do zdejších škol vstupovali.¹⁸²

Již jsme hovořili o velkém počtu jednotřídních valašských škol, jejichž počet se během první poloviny 20. století snižoval. Obecně bylo velmi obtížné učit v malotřídních školách, nejhorší situace byla právě v těch jednotřídních. Děti byly rozděleny do tří oddělení takže se například zároveň v prvním oddělení probíraly krásy jara, v druhém se mluvilo o práci rolníka a třetí oddělení se zajímalo o husitské války. Do třetího oddělení spadaly děti chodící do školy 6., 7. a 8. rok, takže se v rámci tématu Husitství učilo

¹⁸² Vzpomínky sesbírané Jindřichem Dudou, otištěné ve vlastivědném sborníku Dolina Urgatina a uložené v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze.

první rok o Husově učení, další rok o Žižkovi a třetí rok o Tábořské republice. Každé dítě tak slyšelo o všem, jen někdo začínal Žižkou a jiný Husem.¹⁸³ Práce to byla bezesporu náročná a bylo jistě velmi těžké v takovýchto podmínkách děti něco naučit, vezmeme-li v potaz navíc celou předešlou kapitolu o valašském dítěti.

O špatném materiálním vybavení škol zde již bylo hovořeno, pomůcky byly mnohde staré, pokud vůbec byly, učebny často nevyhovující. Mnoho dětí se tísnilo v malých prostorách, někde dokonce v místnostech pronajatých v obyčejných chalupách. Nejhorší situace byla v době Rakousko-Uherska a přirozeně také během první světové války a bezprostředně po ní. Za války chyběly učebnice, hlavně čítanky, ale i početnice a gramatiky.¹⁸⁴ V Československé republice se začalo, byť pomalu, s budováním lepších podmínek pro valašské děti i učitele. Krize třicátých let ovšem dala započatému budování velikou ránu. Obce neměli ani na udržování škol, natož na zlepšování jejich materiálního zázemí. Nová krize na školství dolehla během druhé světové války.

Mnozí mladí učitelé žádali pro místní děti názornost, což se ovšem jen těžko realizovalo bez pomůcek. Jednotlivci pak situaci řešili různě. Augustýn Hýža si například v roce 1910 objednal za 100 Korun obrazy se slabikami do první třídy trojtřídní školy ve Velkých Karlovicích v údolí Podtáté. Tehdy v první třídě byla více než polovina všech zdejších dětí, protože předchozím učitelem nebyly uznány způsobilé k postupu. Hýža si dal za cíl vylepšit tuto statistiku a tak všichni četli, psali a i beznadějně případy, staly se dle jeho slov dobrými ve škole. Touha umět motivovala, děti do školy chodily dřív, jedno za druhé páslo, aby i druhé mohlo zasednout do lavice. Samotní žáci se navzájem doučovali, zůstávali ve třídě déle a chodili společně kolem obrazů a četli. Děti si učivo osvojovaly zrakem, sluchem i rukou. Učiteli se velmi osvědčilo nechat děti psát prstem do vzduchu.¹⁸⁵ I v jiných vzpomínkách valašských učitelů se můžeme dočíst o potřebě názornosti pro místní děti, ovšem peněz nebylo ve školních rozpočtech na zbytek, proto si učitelé některé pomůcky pořizovali za vlastní

¹⁸³ Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

¹⁸⁴ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 5-6.

¹⁸⁵ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

peníze nebo je spolu s dětmi vyráběli.¹⁸⁶ Velkým plusem pro školu bylo, pokud učitel byl zdatným kreslířem.

Ale ne všude se dařilo, nemůžeme předpokládat, že stačilo, aby přišel mladý a nadšený učitel, vyrobil si několik pomůcek, aplikoval na děti nejnovější pedagogické metody a všechny problémy byly rázem pryč. Podíváme-li se do inspekčních zpráv, vidíme velmi často následující obrázek nám reprezentovaný školou v Horní Bečvě Na pasekách. Chování správné, pilnost uspokojivá, výsledky dostatečné a nedostatečné. Žádáno bylo o rozšíření školy, mapu Evropy, opravu prohnílé podlahy, zchátralé střechy, řádná kamna, tělocvičné nářadí, linkované písanky. Děti totiž často měly písanky jen v případě, že jim je koupil sám učitel. Když bylo roku 1907 zahájeno polodenní vyučování, byla ze záchodů zřízena světnička pro podučitele. Její vybavení bylo velmi skromné, nacházela se zde postel, židle, kufr, který zároveň sloužil jako psací stůl, hřebík sloužící k pověšení šatů a to bylo vše. Do obce to byla hodina cesty, poslední učitelé, kteří tento kamrlík obývali, odcházeli na frontu první světové války. V jedné z válečných zpráv se píše: „Vyučování omezuje se na mechanický výcvik čtení ve slabikáři, na nejvyšším stupni čtení v biblické dějepřevě a opisování. V počtech nepřekročen obor celých čísel.“¹⁸⁷ I později je ve vizitačních zprávách různých škol často oceněna práce učitele i přesto, že žáci neprospívají právě dobře.¹⁸⁸

Učitelé se snažili děti vést k četbě, a to například tím, že do tříd nosili knihy, o kterých barvitě vyprávěli, ovšem v tom nejnapínavějším skončili a děti se pak chtěly dozvědět, jak vše dopadlo. Učitelé knihy půjčovali nejprve těm nejsnaživějším, čímž si zajišťovali také jejich píli. Děti doma četly knihy nahlas, tak se nejen cvičily, ale také rozšiřovaly obzory dospělým.¹⁸⁹

Problém ovšem mohl nastat i ve chvíli, kdy se děti příliš zlepšily a vše uměly, jak píše Hýža. Ve Velkých Karlovicích v údolí Podťaté se na pobočku čekalo 5 let (muselo být nad 100 žáků ve třídě), tato podmínka byla v I. třídě splněna již čtvrtým rokem, ale jelikož Hýža děti velmi dobře připravil, mohlo jich postoupit do vyšší třídy

¹⁸⁶ Např. SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích, nebo SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

¹⁸⁷ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 6-8.

¹⁸⁸ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), inv.č. 90. Sign. 66, karton 77.

¹⁸⁹ PETRUS, J., *Přetrhaná vlákna*, Praha 1922. 157 s.

tolik, že tato třída přestala mít nárok na zřízení pobočky. Inspekční hodnocení dostal Hýža dobré, ale příští rok musel do Valašské Bystřice.¹⁹⁰

I na Valašsku se našli pedagogové, kteří chtěli zavádět novinky do místního školství, tak ku příkladu v roce 1930 žádala obecná škola v Senince o možnost psát novým písmem, což bylo následujícího roku povoleno.¹⁹¹ Viz příloha č.11.

Valašsko bylo nábožensky zaměřené, a tak se ne úplně zřídka učitel dostal do sporu s duchovenstvem. Příkladem takového kantora byl Cyril Precín, který se dostal do konfliktu s knězem z Hovězí, když veřejně prohlašoval, že člověk se vyvinul z opice. Navíc se nechal slyšet, že kněží chtějí vládnout nad školou. Místní farář Daněk na něj proto žaloval u nadřízeného učitele ve Velkých Karlovicích.¹⁹² Tento spor mezi učitelstvem a klérem o Darwinovu teorii vyvrcholil v roce 1928 jakousi válkou v místním tisku. V Novinách z pod Radhoště obvinili kněží učitelstvo z kažení mládeže, z toho, že uráží lidi tím, že o nich šíří, že jsou pouze napřímenými opicemi, na což nemají důkaz. Učitelé se naopak ohradili proti kléru v časopise Lubina článkem z 28. ledna 1928.¹⁹³ Učitelé poukázali na to, že právě těmito výpady proti vědě ukazují kněží na svou zvířecí podstatu. Učitelé vyzvali klérus k podání důkazu, že člověk byl skutečně stvořen z hlíny a žena z mužova žebra.¹⁹⁴

Další doložený konflikt školy a víry se odehrál roku 1948, když rodiče dvou žáků z Nového Hrozenkova údolí Vranča odmítli podepsat školní zprávu údajně z toho důvodu, že náboženství je odstrkováno na poslední místo. Jelikož se místní školní rada obávala, že by se takové chování mohlo opakovat, usnesla se, že je bez podpisu zpráva neplatná a rozhodla se situaci řešit. Vše se dostalo až k okresnímu školnímu výboru, který rodičům důrazně připomněl, že nepodepsáním porušují odstavec 2 paragrafu 89 Definitivního řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské.¹⁹⁵

¹⁹⁰ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

¹⁹¹ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 26, sign. 57e-3, inv. č. 38.

¹⁹² SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 299, Výpisy z korespondence Jana Daňka, faráře z Hovězí.

¹⁹³ Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 194/129

¹⁹⁴ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 293, Výpisky a opisy z literatury, novin a časopisů o školství.

¹⁹⁵ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 26, sign. 57g, inv. č. 41.

Jak palčivý byl pro místní poměr k náboženství můžeme pozorovat i na jiném případě z roku 1948, kdy si rodič stěžoval na zhoršenou známku z chování své dcery za to, že nepřišla do školy ve dvou dnech, kdy se účastnila bohoslužeb. Školou bylo naopak prohlašováno, že dívky se bohoslužeb 4. ledna i 8. prosince účastnit mohly, ale pak měly přijít na vyučování, což se ani v jednom z uvedených dní u zmíněné žákyně nestalo.¹⁹⁶

V některých obcích ovšem učitelé s místním farářem dobře spolupracovali na osvětě jako například v Malých Karlovicích. Někde vycházel dobře farář s učitelem dokonce i když učitel byl ateista, třeba jako v Hutisku, ale byly také obce, ve kterých vedla fara se školou dlouhodobě boj např. v Zašové.

Učitelé vždy museli plnit rozmanité požadavky vlád, ať už se jednalo o Rakousko-Uhersko, Československou republiku nebo Protektorát Čechy a Morava. Například v rove 1912-1913 přišel požadavek zařadit nenásilnou formou poučení o námořnictvu do výuky. Byly navrhovány rozmanité metody: ve výtvarné výchově kresba modelů, v mateřském jazyce se měly číst články s touto tematikou, v zeměpise líčení cest objevitelů. Bylo poněkud bizarní hovořit o obchodním či vojenském námořnictvu, když děti neměly představu o co se jedná, jelikož samy nikdy neviděly ani loď veslovací. I tohoto požadavku však dokázali místní učitelé využít, když žádali snížení jízdného na drahách, aby sami mohli jet k moři poučit se, a pak fundovaně hovořit.¹⁹⁷ Na škodu celé učitelské obci bylo, že se nikdo žádných slev nedočkal. Stejně tak během první republiky byli učitelé zapojováni do osvěty, propagace státních zájmů, ale třeba také do organizace prezidentských návštěv na Valašsku. Během nacistické okupace byli povinni pomáhat ve státní správě, přednášet různé projevy a informovat děti o významných dnech Třetí říše. V neposlední řadě bývali pověřováni organizací různých válečných sbírek.

Mezi valašskými učiteli byli také ti, kteří měli vyšší kvalifikaci, tedy pro školy měšťanské a přece zůstávali ve školách obecných. Ve vsetínském okrese to byli např. v roce 1908 učitelé z Vidče, Poličné.¹⁹⁸ V roce 1933-1934 mezi učitelstvem obecných

¹⁹⁶ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 32, sign. 61-3, inv. č. 51.

¹⁹⁷ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 26, sign. 57e-3, inv. č. 38.

¹⁹⁸ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

škol jeden plně kvalifikovaný učitel pro výuku na měšťanských školách a tři byli částečně kvalifikovaní pro tuto práci.¹⁹⁹ Za tři roky již plně kvalifikovaní pro měšťanské školy byli dva řídící učitelé a jedna učitelka, dva učitelé byli kvalifikovaní částečně, další dvě učitelky se přihlásily ke zkoušce v tomto roce.²⁰⁰

V publikaci *Valašské školství v osvobozené vlasti* se dočteme, že učitelé okresu Valašské Meziříčí pracovali horlivě na svém všeobecném i odborném vzdělání. Mnoho učitelů bylo maturanty valašskomeziříčského gymnázia, učitelky často absolvovaly ústav učitelek ve stejném městě. Máme přehled o vzdělávacích aktivitách učitelů tohoto okresu v roce 1920. 13 učitelů navštěvovalo lepenkářský kurz prof. Fishera ve Valašském Meziříčí, 98 učitelů a učitelek řečnický kurz lidovýchovný pořádaný Okresním osvětovým sborem ve Valašském Meziříčí, 11 učitelů se účastnilo tříměsíčního kursu pro lidové školy hospodářské v Rožnově, 50 učitelů absolvovalo měsíční prázdninový kurz rukodělný při Státní odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, 9 učitelů a učitelek prošlo kurzem pro měšťanské školy v Kroměříži, 40 učitelů a učitelek absolvovalo deseti denní kurz ředitele Bakuleho, 42 učitelů a učitelek prodělalo státní prázdninový kurz tělovýchovný, mnozí se účastnili čtyř denního univerzitního kursu (cca 110-120), několik učitelů a učitelek vykonalo po převratu zkoušky pro měšťanské školy.²⁰¹ Ač se může zdát, že se jedná o informace útržkovité, můžeme předpokládat, že se stejným nadšením se vzdělávali také učitelé z ostatních valašských míst, a že intenzita vzdělávání nepolevila ani v dalších letech.

Místní učitelé se také sdružovali, za účelem sebevzdělávání byla založena Učitelská jednota Komenský ve Valašských Kloboukách již v roce 1868, v roce 1883 vznikl Učitelský spolek Komenský ve Vsetíně a v roce 1905 Učitelská jednota Komenský ve Velkých Karlovicích. A právě na poslední jmenovanou jednotu se podíváme trochu zevrubněji. V roce 1905 zde byli organizováni první učitelé z Velkých i Malých Karlovic, Nového Hrozenkova a Halenkova. Scházeli se jednou za měsíc ve čtvrtek, který byl v místních školách feriárním dnem, obvykle v jedné z učeben školy U kostela ve Velkých Karlovicích. Schůze byla zahájena a její první část patřila organizaci, v tu chvíli se řešily záležitosti okolo jednoty, přečteny byly příписы, školské

¹⁹⁹ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

²⁰⁰ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 26, sign. 57e-3, inv. č. 38.

²⁰¹ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 28-29.

aktuality, někdy i osobní záležitosti (oznámení o svatbě, gratulace k významným jubileím). Jednou ročně se konaly volby funkcionářů. Pak obvykle následovala přednáška s krátkou debatou, referáty a nakonec volné návrhy a dotazy všeobecného rázu. Kolem dvanácté až půl jedné byla schůze ukončena. Během přestávky nebo po skončení schůze se zpívalo. Po obědě se besedovalo, odpoledne většinou dle Wimmera dorazilo ještě několik dam z učitelských rodin, přinesl se gramofon, tančilo se, zpívalo a hrály se taroky. Mladí učitelé vydrželi společně až do desáté či jedenácté hodiny večerní.²⁰² Dlouholetým předsedou jednoty byl řídící učitel Florián Šula, po něm řídící učitel Karel Dušek.²⁰³ V roce 1907-1908 bylo v jednotě organizováno 25 učitelů z Velkých i Malých Karlovic, Nového Hrozenkova, Halenkova. V posledním roce fungování spolku, tedy v roce 1938-1939 v něm bylo organizováno 72 učitelů z Velkých a Malých Karlovic, Halenkova, Nového Hrozenkova, Hovězí a Huslenek.²⁰⁴

Kromě schůzí učitelských jednot a sebevzdělávání samozřejmě valašští učitelé trávili volný čas i jinak. Na učitelských ústavech se hrávalo na housle a hojně zpívalo. Protože pro mnohé byla hudba nejen povinností, ale také velkým potěšením, učitelé často zakládali sbory či jiná hudební tělesa. V roce 1905-1906 si založili čtyři místní zpěvní učitelé kvartet v Hrozenkově v hostinci u Klímů na kraji údolí Stanovnice. První tenor František Žárský, druhý tenor Jan Hejda, první bas Ferdinand Wimmer z Velkých Karlovic a druhý bas Karel Tomášek, který byl zároveň dirigentem a vedoucím.²⁰⁵ Kvartet se však po několika letech rozpadl, jelikož jeho členové se rozešli do jiných škol. V dobách Rakousko-Uherska se muselo se školní mládeží zpívat, co bylo předepsáno v úředně schválených zpěvnících. Na jednom ze setkání Učitelské jednoty Komenský v Karlovicích se zrodil nápad, že by se příležitostně zpívání na schůzích mohlo stát pravidelným a nepělo by se jen pro sebe, ale i pro veřejnost. Proto na jaře 1912 vzniklo Pěvecké sdružení učitelů novohrozenkovských, do kterého se ale zapojili také učitelé z Velkých Karlovic, Halenkova a dokonce jeden ze Zděchova. Spolek nebyl nijak úředně ohlášen, ale členové jej brali vážně, obvykle jich bylo kolem 16. Schůzky

²⁰² SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

²⁰³ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 157, Ze starých učitelských dob.

²⁰⁴ SOkA Vsetín, Učitelská jednota Komenský Velké Karlovice, neinventarizováno, Hlavní kniha členská.

²⁰⁵ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

se konaly pravidelně za každého počasí a i ti, kterým trvala cesta tři nebo čtyři hodiny pěšky, nechyběli, pokud nebyli vážně nemocní. Zkoušelo se jednou týdně ve škole v Novém Hrozenkově U kostela. První veřejné vystoupení se uskutečnilo v Halenkově, následovalo Hovězí, Valašská Polanka, Krásno nad Bečvou,²⁰⁶ Pustevny, a to vše ještě první rok. Sály hostinců byly naplněné, skladatel Jan N. Polášek z Valašského Meziříčí dokonce složil na Bezručova slova sbor „Slezské lesy“, který tomuto spolku věnoval. Podobný počet koncertů se uskutečnil také dalšího roku. V roce 1914 se uskutečnily jen 4 zájezdy, a to do Halenkova, Hrozenkova, Karlovic a Hovězí. O zpěv tohoto sboru měl zájem také Vsetín a Nový Jičín, ovšem přišla světová válka. Deset ze šestnácti členů postupně odešlo na vojnu a zbylým „přestalo být do zpěvu“.²⁰⁷ Po válce se ale všichni ve zdraví sešli. Už nebylo třeba zpěvem bojovat proti germanizaci, sami si proto dali za cíl povznést kulturu obyvatelstva, a tak se v roce 1919 uskutečnilo pět koncertů v Halenkově, Novém Hrozenkově, Velkých Karlovicích, Novém Městě nad Váhem a Rožnově pod Radhoštěm. Kvůli smrti a přeložením musel se sbor stát smíšeným, návštěva zkoušek začala upadat a stala se nepravidelnou. Secvičeno bylo více než 60 písní. Zpívalo se z paměti, i když sám dirigent Josef Dušátko přiznává, že někteří starší kolegové si v obtížných pasážích pomáhali připnutými papíry na zádech mladších kolegů stojících v přední řadě.²⁰⁸ Ve Velkých Karlovicích U kostela měl řídící Florián Šula v prvním desetiletí 20. století svou plechovou kapelu, po něm ji převzal také učitel Antonín Kolísko.²⁰⁹

Ferdinand Kafka nadučitel²¹⁰ v Malých Karlovicích roku 1910 založil učitelský kvintet, sám hrál na basu, další party byly obsazeny následovně Eduard Hein 1. housle, Augustin Hýža 2. housle, Štěpán Záruba čelo, Methoděj Dušek viola. Společně secvičovali a koncertovali pro místní. Ferdinand Kafka byl velmi činný člověk, své učitelské angažmá začínal roku 1900 ve Velkých Karlovicích U kostela, poté vystřídal čtyři působiště, aby se do lokality vrátil a v roce 1909 se stal správcem jednotřídní školy

²⁰⁶ Dnes součást Valašského Meziříčí

²⁰⁷ Dolina Urgatina: vlastivědný sborník Horního Vsacka. Velké Karlovice: 1948, Na Vsacku 1-2, str 56-59.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 207, Osvěta a venkovský učitel před 60 lety.

²¹⁰ Mnohé učitele přicházející z Čech překvapilo, že se zde řídícímu učiteli říkalo nadučitel. SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

v Malých Karlovicích, zde vytrval až do roku 1922, kdy odešel do Střelné. Roku 1918 zakoupil ve Vídni filmový přístroj za 2.000 K, bylo k němu šest filmů (dvacetiminutových), které se mohly po odehrání vyměnit za jiné. Kafka to stihl učinit bohužel pouze dvakrát, po válce byla totiž firma zrušena. I tak promítal ve školách i sousedním okrese tyto své filmy,²¹¹ pro zdejší obyvatele bylo filmové představení něčím skutečně nevídaným. Sám Kafka si vyrobil skioptikon,²¹² který také používal jako názornou pomůcku ve škole, kreslil mapy,²¹³ zhotovoval pohlednice Karlovic. V Halenkově udělal loutkové jeviště i loutky, v Malých Karlovicích s kolegou také pořídili jeviště a společně hráli.²¹⁴ Podobné aktivity jistě provozovali také pedagogové v jiných koutech Valašska.

Užitečné, pokud si chceme udělat o zdejším školství představu jsou vzpomínky karlovických učitelů. Ve vesnici byly čtyři školy a ještě expozitura, celkem zde působilo 10 pedagogů, takže již mohli tvořit řádné společenství, navíc školy v Malých Karlovicích, Novém Hrozenkově nebo Halenkově, vlastně taky nebyly tak vzdálené. Wimmer popsal společenství učitelstva ve Velkých Karlovicích v prvním desetiletí 20. století, jako společenské, rodinné. Mezi sebou si učitelé ze sebe dělali legraci, ale navenek vystupovali vždy jednotně a s vážností brali svůj „stav učitelský.“²¹⁵ Místní pedagogové, zejména ti starší rádi besedovali a hráli taroky, dokonce do hry brali také školního inspektora Kroutila, když přijel vizitovat místní školy. Ti, co měli po inspekci, se nebáli inspektorovi dát i „flek“. Kroutil se většinou zdržel tři dny, aby stihl obejít všechny školy. Zdejší učitelé byli na inspekci dobře připraveni, protože o ní věděli předem. Povožník, který vozil inspektora, posílal do Karlovic před Kroutilovou návštěvou zprávu, že jede „škodná“. Později se tento trik prozradil.²¹⁶

Karlovický učitel Augustýn Hýža rád chodil po horách, četl pedagogickou literaturu, doplňoval svůj herbář, soukromě učil na housle.²¹⁷ Zdejší prostředí přímo

²¹¹ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

²¹² Jde o jednoduchý promítací přístroj na diapozitivu.

²¹³ Např. Zašové a jejího okolí.

²¹⁴ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 207, Osvěta a venkovský učitel před 60 lety.

²¹⁵ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

²¹⁶ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 157, Ze starých učitelských dob.

²¹⁷ SOkA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

svádí k dlouhým procházkám, mnozí valašští učitelé byli činní při prosazování letní i zimní turistiky. Ostatně stačilo, aby učitel potřeboval navštívit některého ze svých žáků z rozlehlých pasek, nebo svého kolegu ve vedlejší obci, či dokonce potřeboval vyřídit něco ve městě a hned měl za sebou obstojnou túru.

Dobrym společníkem, zejména pro uzavřenější učitele nebo učitele v menších vesnicích, či za dlouhých zimních večerů, se stala kniha.²¹⁸ Někteří učitelé zahradničili, včelařili, psali články do odborných listů. Mezi valašskými učiteli byli básníci a spisovatelé, malíři, hudebníci. Učitelé se angažovali v literatuře, knihovnictví, vlastivědě, přírodních a duchovních vědách.²¹⁹

Valašští učitelé působili obětavě a nezištně v Okresních osvětových sborech, v místních osvětových komisích, v tělocvičných jednotách, v Besedách, v odborech, Národní jednotě, v divadelních a hudebních i zpěváckých kroužcích, v hasičských, včelařských, rybářských, okrašlovacích, turistických, sportovních, vědeckých a v jiných spolcích, jejichž byly zároveň často funkcionáři.²²⁰ Díky učitelům byly například ve valašskomeziříčském okrese zřízeny lidové školy hospodářské v Hutisku, Viganticích, Horní Bečvě, Prostřední Bečvě, Zašové, Lešné, Komárovicích. Obdobně se učitelé zapojovali také v ostatních částech Valaška. Organizovali v obcích péči o mládež, založili a udržovali v chodu polévkové ústavy, byli činní ve vzdělávacích spolcích, přednáškových, divadelních, hospodářských sdruženích.²²¹ Učitelé pořádali občanské vzdělávací a hospodářské kursy, přednášky a umělecké produkce, někteří byli obecními kronikáři, knihovníky, členy okresních péčí o mládež nebo Matice školské, Masarykovy protituberkulosní ligy, Masarykovy letecké ligy, Československého červeného kříže. Zpravidla byli hybnou silou kulturního života na Valašsku.

Učitelé byli často členy obecních a okresních zastupitelstev, okresních školních výborů, místních školních rad.²²² V mnoha obcích učitel osvětou bojoval proti alkoholismu, sami učitelé se snažili vyvarovat přílišnému pití, a tak jít osobním

²¹⁸ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

²¹⁹ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 49

²²⁰ Tamtéž, str. 48-9

²²¹ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 29.

²²² SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 172, Příspěvek ke dni učitelů 1955.

příkladem.²²³ Mládež i občané právě vlivem učitelstva, tedy školy, skutečně pomalu odvykali alkoholu, hazardním karetním hrám a začali se zajímat o ušlechtilější zábavu, jakou byla četba, divadlo, hudba, zpěv. Soukromé knihovny mnohých pedagogů byly obsahem i počtem knih pozoruhodné, a tak učitelé rádi půjčovali vlastní knihy, měl-li někdo zájem.²²⁴ Učitel působil jako chodící knihovna, o čemž svědčí například vyprávění Oskara Kutěje, který vzpomíná, že poté, co jako učitel dětem rozdál Jiráskovy Staré pověsti české po něm místní chtěli, aby vypravoval o českých dějinách.²²⁵

Antonín Zelenka vzpomíná, že vzrušující chvílí pro učitele v Hrozenkově a Karlovicích byla vydat se do Valašského Meziříčí, později do Vsetína, na okresní učitelskou konferenci. Železnice do těchto končin ještě nevedla, jelo se proto formanským vozem. Cesta do Valašského Meziříčí a zpět v roce 1908 trvala tři dny.²²⁶ V roce 1913 se konference poprvé konala ve Vsetíně²²⁷, poté, co 1911 a 1912 bylo ministerstvem povoleno konference zrušit. Na programu okresní konference se běžně projednávaly organizační záležitosti, inspektor obvykle promluvil o stavu školství v okrese, byly představeny referáty, ve volné diskuzi předneseny kázeňské přestupky místních dětí i učitelů nebo probrány různé pedagogické, či didaktické problémy.²²⁸ Významná pro zdejší učitele byla konference z 11. prosince 1918, která se konala v 9 hodin v zasedací síni městské radnice, v níž učitelé složili slib republiky. V tomto roce bylo požadováno zařazení učitelů do stejných platových tříd, ve kterých jsou vedeni úředníci, oddlužení učitelů a náhrady za válečné utrpení. Mluvil se o vysokoškolském vzdělání pro učitele, žádalo se snížení počtu dětí ve třídě na 50. Zdůrazňována byla potřeba nových měšťanských škol ve Velkých Karlovicích a Novém Hrozenkově a nutnost zbudovat novou školu místo nevyhovující expositury na Soláni. Schůze byla zakončena svoláním slávy legionářům a prezidentům Masarykovi a

²²³ Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 100/136c.

²²⁴ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 49.

²²⁵ Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

²²⁶ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 157, Ze starých učitelských dob.

²²⁷ O vývoji školního okresu Vsetín blíže příloha č. 17.

²²⁸ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 72, sign. 65-2, inv. č. 82, Okresní učitelské konference.

Wilsonovi, na samý závěr pak z úst učitelů zazněla hymna.²²⁹ Některé požadavky byly splněny Malým školským zákonem, situace na Soláni se vyřešila roku 1927, ale například vysokoškolského vzdělání se učitelé v první polovině století nedočkali.

Plat za Rakousko-Uherska byl proti úřednictvu nižší, i když úředníky se mohli stát i nedostudovaní frekventanti gymnázií a reálék, zatímco učitel musel mít maturitu. Učitel měšťanské školy měl o 30% nižší plat než úředník se stejně dlouhou praxí, s platy na obecných školách to bylo ještě horší.²³⁰ Je jasné, že učitele trápila finanční otázka, což potvrzuje i referát, ve kterém si učitel za své kolegy stěžuje, že jsou nuceni na začátku století varhانيčit. Tuto činnost obhájí, neboť podle něj povznáší ducha, ale uznává, že musí takový učitel-varhaník občas zanedbávat třídu, aby mohl plně vykonávat varhanickou činnost. Později se znovu žádalo o shodné platy s úředníky, dále se prosilo, aby nebyl činěn rozdíl mezi vdanou a svobodnou učitelkou, aby industriálním učitelkám byla proplácena cesta stejně jako byla proplácena katechetům. Referát s těmito požadavky byl přednesen na učitelské konferenci v roce 1913. Hovořilo se také o nevhodnosti spojovat správy více škol, jelikož v takovém případě řídící učitel nemohl znát děti, natož rodiče a nedokázal proto správně výchovně pomoci.²³¹

Z valašskomeziříčského okresu se účastnilo vojenské služby během první světové války 79 učitelů, z nich 4 padli, 1 byl zmrzačen, v legiích jich sloužilo 15. 28 učitelů z okresu bylo vyreklamováno a dalších 8 bylo vyreklamováno po delší, či kratší době. 5 jich bylo na dovolené po celá léta, jako invalidé se vrátili 3 a ti dále vyučovali.²³² Do konce války sloužilo 43 učitelů, z toho 20 se dostalo do zajetí.²³³ I ti kteří nemuseli přímo na frontu, byli válkou zasaženi jelikož trpěli bídou.²³⁴ Od učitelské práce je navíc odváděly činnosti a služby ukládané jim úřady vojenskými i civilními. Často proto venkované pokládali učitelský stav za nepřítele, jelikož pro ně symbolizoval válku. Učitel psal žádosti o dovolené, o vyživovací příspěvky, dělal soupisy statistik. Právě on byl navíc nositelem špatných zpráv o zrekvírování obilí,

²²⁹ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 72, sign. 65-2, inv. č. 82, Okresní učitelské konference.

²³⁰ SOKA Vsetín, Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 172, Příspěvek ke dni učitelů 1955.

²³¹ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 72, sign. 65-2, inv. č. 82, Okresní učitelské konference.

²³² BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 48-49.

²³³ Tamtéž, str. 48-50.

²³⁴ Tamtéž, str. 7.

krávy, nepřiznání nároku na vyživovací příspěvek atd. Učitel byl obecním tajemníkem a musel psát seznamy dobytka, psů, koček, vyřizoval přípisy starostovi i povinné odvody. Pořádal schůze, aby občany seznámil s četnými výnosy a nařízeními. Byl rekvizičním komisařem, kvůli této funkci konal za asistence vojska dlouhé cesty ve velkých závějích. V rámci školy měly být sbírány kopřivy, kaštiny, žaludy, bukvice, slunečnicová jádra, ostružinové a jahodové listí, shromažďovány kovy, hadry, prádlo, starý papír a kaučuk. Na školních zahradách se pěstovala zelenina, mák. S dětmi bylo třeba chodit plít řepu, hubit chrousty a housenky. Ve škole se musela vyučovat „vojensko vlastenecká výchova“. Problémem ve zdejších poměrech bylo nařízení, že junobrana musí cvičit obuta.²³⁵

Se založením vlastního státu se učitelé stali po finanční stránce rovnými státním úředníkům. Ale ne na dlouho, byl jim totiž snížen tzv. nákupní přídavek o 20%, zatímco úředníkům snížen nebyl.

Jeden z učitelů si v materiálech uložených v Národním pedagogickém muzeu stěžoval na lakotu poválečného obyvatelstva Malých Karlovic. Vzpomínal, že ti, kdo měli krávy, tvrdili mu do očí, že mléko nemají, i když od nich pravidelně odcházeli s plnými konvicemi různí lidé. Přitom ale chodili za učitelem, aby jim pomohl sepsat žádost, či stížnost. Jako odměnu za pomoc přinesl jeden rolník 2 vejce rovnající se 2 korunám, což před válkou byla běžná cena, jenže tehdy bylo možné za dvě koruny pořídit půl kopy vajec.²³⁶

Někteří učitelé bezplatně pomáhali občanům se sepisováním různých listin, jen za příslib řádného posílání dětí do školy, jelikož poválečná návštěva školy byla bídná. Učitel se často ze své dobré vůle staral o různé potřeby žactva, hledal levné oděvy, obuv, pečoval o zřízení polévkových ústavů, pořádal sbírky a divadla ve prospěch chudých dětí.²³⁷ Podle Brosmana neměl učitel v nové republice vedlejší výdělečné zaměstnání, plně se věnoval špatně ceněné práci ve škole a lidovýchovné činnosti. Ale hned záhy píše, že někteří učitelé učili na lidových hospodářských školách, na živnostenských školách pokračovacích, v cvičné škole, na kursech Okresních

²³⁵ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 28-30.

²³⁶ Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 226/192.

²³⁷ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 20-23..

osvětových sborů. Tyto činnosti můžeme ještě považovat za onu lidovýchovnou činnost, ale dále je psáno také o těch, kteří byli obecními tajemníky, písaři nebo zastávali nějakou jinou placenou obecní funkci.²³⁸ Existovali učitelé, kteří na tento problém nahlíželi skepticky, podle Cyrila Macha by měla být jakékoli práce písařská, za kterou si učitel nechá platit, stejně jako tajemníkování v obcích zakázáno.²³⁹

Krise třicátých let dolehla také na učitele a tak se můžeme podívat, jak si učitelé vsetínského okresu přivydělávali v roce 1932. Na lidové škole hospodářské v Liptále jich vyučovalo pět, jeden byl tajemníkem okresní péče o mládež ve Vsetíně, jeden se stal obecním tajemníkem v Hošťálkové, jiný v Pržně, tři vyučovali na živnostenské škole pokračovací ve Vsetíně, jeden z nich byl navíc zároveň i městským knihovníkem, tři vyučovali na živnostenské pokračovací škole v Novém Hrozenkově.²⁴⁰ Na přivýdělnky učitelů docházely stížnosti s tím, že tyto funkce by mohl v této krizové době zastávat někdo, pro něhož by toto povolání mohlo být dostačujícím k živobytí. Mimoškolní práci ve třicátých letech místy vadilo, že učitelé nebydleli v místě svého působení, z části kvůli nedostatku bytů, z části kvůli sociální situaci. Někteří bydleli u rodičů nebo sdíleli náklady se svou rodinou, což se ve vsetínském okrese týkalo zejména okolí města.²⁴¹

Jako v jiných částech okupovaného území se během druhé světové války školy a tím i učitelé potýkali s mnohými problémy. Stejně jako jinde se i na Valašsku našli pedagogové, kteří se snažili spolupracovat s odbojem, ti kteří se snažili vykonávat stále zodpovědně svou práci, plnit všechna nařízení, ale vždy jen v té nejnutnější a minimální verzi, ale byli zde samozřejmě i ti horliví, kteří například učili němčině nad rámec svých povinností. Za války se projevil nedostatek pedagogů, jelikož byli odváděni na nucené práce, odvolávání, či přidělování na jiná pracoviště. V některých, zejména pohraničních osadách, byly školní prostory zabírány pro vojenské účely. Z těchto příčin se vyučování

²³⁸ BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 49.

²³⁹ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 116.

²⁴⁰ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 60, sign. 62-7, inv. č. 65.

²⁴¹ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.

zkracovalo, učilo se polodenně či několik tříd v jedné místnosti, což učitelům komplikovalo práci.²⁴²

²⁴² O čemž můžeme nalézt důkazy zejména v kronikách škol, které jsou dopisovány většinou po válce. Např: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 100/136c Výpisky z kroniky národní školy v Pozdětchově.

Metoděj Jahn

Valašské děti

Jasem i chmurou nepočasů
do školy jdeme s horských lad.
vidíme denně boží krásu
paseckých strání, kde by snad
ráj mohl vykvést jednou z rána,
však přec jen bída chodí sem
jak žebračka v cár zachublána –
a krásy čar hned prchá snem.

Když pomníme těch tvrdých polí,
kde pracně se tak rodí chléb,
a života, ježž tolik bolí,
a není srdce jako hřeb –
oh, jak bychom též chtěli mít
den jasný někdy, radostný,
jak jiné děti v světle žít
a s důvěrou zřít v příští dny!

Leč kdo nám v horách podá dlaně
a rozsvětlí nám na mžik den?
Hle, vlast je širá – odevzdaně
k ní toužící nás patří sen
a čeká, že se vlídné tváře
též na nás trochu usmějí.
Oh, slunko zlaté v ranní páře,
přijď už s tou jistou nadějí!²⁴³

Tuto kapitolu začínáme verši o valašských dětech Metoděje Jahna, jehož kantorskou i životní pout' budeme na několika následujících stranách sledovat.

Jak již bylo řečeno v minulé kapitole, je velmi obtížné obecně představit valašského učitele, neboť na každého jedince působí mnoho vnějších vlivů a stejně tak je každý člověk individuem. Proto se nyní zaměříme na konkrétní osudy dvou učitelů, kteří se s životní realitou, která ve valašském školství panovala, vyrovnávali každý po svém. V této kapitole si ukážeme příběh učitele zrozeného na Valašsku, prakticky celý život žijícího a pracujícího na Valašsku (i když obec Komárovice, ve které strávil 18 let, je autory vymezení regionu často řazen k okrajové či přechodové oblasti) a pohřbeného na Valašském Slavíně ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Uvidíme jednu z cest, kterou si valašský učitel mohl vybrat, a sice cestu učitele literáta. Do první poloviny dvacátého století, která je v našem drobnohledu, vstupuje Jahn jako pedagog se třináctiletou praxí, můžeme jej tedy zařadit do starší generace učitelů působících na valašských školách v námi zkoumaném období.

²⁴³ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 5.

Metoděj Jahn se narodil 14. října 1865²⁴⁴ ve Valašském Meziříčí do rodiny kožešníků. Rodiče vyráběli kožichy z ovčí kůže, které pak prodávali na trzích. Jahnova matka Josefa Šulcová byla dcerou soukeníka, později ponocného v Meziříčí, ale za schovanku si ji vzali Valentin Sopuch se ženou, kteří sami děti mít nemohli. U „staříčků“²⁴⁵ Sopuchových také malý Metoděj prožil značnou část svého dětství. V Meziříčí se Josefa Šulcová seznámila s Vendelínem Jahnem a provdala se za něj. Rodina Jahnů přišla do Valašského Meziříčí v 18. století, Metodějův dědeček Jahn si vzal Němku, spolu vychovali pět synů a tři dcery. Jahnův otec Vendelín byl nejmladším ze sourozenců. Jahnův otec si v sedmdesátých letech pronajal hospodu nejprve v Krásné a poté ve Valašském Meziříčí, protože tradiční kožichy přestaly jít na odbyt.²⁴⁶ Strýc Karel Jahn (otcův bratr) se vzdal tkalcovského řemesla a založil si malou firmu na výrobu sodovek, v 80. a 90. letech se významně zapojil do chodu města a probouzejícího se češství, 8 let byl starostou Sokola, měl bohatou knihovnu, ke které měl malý Metoděj přístup. Staříček Sopuch hrál na housle a křídlovku, rád zpíval vlastenecké písně, matka měla také velmi kladný vztah k hudbě a vedla k ní i syna. Metoděj se proto od mládí učil na housle a staříček Sopuch ho už jako malého seznamoval s moravskými městy.²⁴⁷ Jahn sám vzpomíná, že jej mnohému naučil, dal mu slovanské vědomí a u křtu jméno Metoděj Cyril. Sopuch mu otevřel okno do světa, Metoděj u něj žil v poměrném blahobytu.²⁴⁸ Jahnovy rodiče měli už jen jedno další dítě, dceru Antonii, která zemřela brzy po vdavkách ve třiceti třech letech.

Jahn vstoupil v šesti letech do meziříčské obecné školy. Rodiče Metodějovi umožnili, aby od roku 1876 začal chodit na gymnázium v rodném městě, které 1886 také dokončil.²⁴⁹ Na gymnáziu patřil dle svých vzpomínek ke slabším žákům, zápasil s latinou a později matematikou. O tom, že nepatřil k premiantům, svědčí i fakt, že propadl u maturity. Měl opakovat oktávu, ale na konci prázdnin onemocněl tyfem, se kterým se léčil až do Vánoc. Do oktávy tedy znovu nastoupil až po dalších

²⁴⁴ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, inv. č. 2175 sign. VM I 12, matrika narozených 1858-1880, str. 178.

²⁴⁵ prarodiče

²⁴⁶ MIKULCOVÁ, M. - GRACLÍK, M., *Kulturní toulky Valašskem*, Frýdek-Místek 2001, str. 435.

²⁴⁷ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti.

²⁴⁸ VESELÝ, Adolf, ed. *Metoděj Jahn: člověk a dílo*. V Brně: Moravské kolo spisovatelů, 1925. Str. 7.

²⁴⁹ HAVEL, R. - OPELÍK, J., *Slovník českých spisovatelů*, Praha, 1964, str. 188.

prázdninách.²⁵⁰ Vábila ho spíše příroda, knihy, hudba, rád chodil do místních lesů a rybařil v Bečvě.²⁵¹ Již jako chlapec si psal Jahn verše a kratičky prózy do sešitků. Roku 1881 byl na gymnáziu založen literární kroužek do něhož se Jahn hned zapojil, i když podle vlastních slov nepublikoval, spíše poslouchal a četl.²⁵²

V roce 1884 přece jen uveřejnil v *Poupatech* (studentském časopisu) pod pseudonymem Matěj Ferina fejeton o studentském výletu.²⁵³ Ve svých devatenácti letech otiskl v moravském almanachu *Zora* pod pseudonymem M. Hanuš první verše *Tvrdé lebky* a *Dědeček a babička*, do almanachu přispíval i v dalších letech. K pseudonymům se musel uchýlit z toho důvodu, že v době Rakousko-Uherska měli gymnaziální studenti zakázáno vydávat své výtvořky.²⁵⁴

Po maturitě vstoupil jako externista do čtvrtého ročníku brněnského pedagogia. Brno se mu ovšem, jako převážně německé město, nelíbilo. Proto pokud mohl, trávil čas doma v Meziříčí.²⁵⁵ Pro učitelské povolání se rozhodl i z toho důvodu, že vnímal, jak důležitá škola pro jedince je. „Škola vždy ukončuje dětem první fázi dětství. Dítě jí získává budoucnost, ale zároveň ztrácí prvotní svobodu a bere na sebe tvrdou povinnost.“²⁵⁶

Zašová

Na svou první učitelskou štaci nastoupil roku 1887 v Zašové jako prozatímní učitel se 24 zlatými měsíčně. Jahn v pamětech píše, že i nádeník si vydělal tehdy víc.²⁵⁷ Tenkrát šlo o obec s 1800 obyvateli. Jahn byl rád, že se dostal zpět do svého rodného regionu, ale jak sám píše, brzy poznal dvojí tvář Zašové, jednu sváteční spojenou s kroji, veselím, poutěmi a pak tu druhou, všední. Začal ztrácet iluze, které pravděpodobně získal ve valašských Aténách, jak se Meziříčí říkalo. „Odestřely se mi jiné, málo utěšené obrazy a tak se záhy v mé duši rozprchla tichá představa venkova,

²⁵⁰ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti.

²⁵¹ PRAŽÁK, F., *Spisovatelé učitelé*, Praha 1946, str. 62.

²⁵² Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti

²⁵³ ŠULEŘ, Oldřich, *Laskavé medailony*, Ostrava 2007, str. 39.

²⁵⁴ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str.15.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ PRAŽÁK, F., *Spisovatelé učitelé*, Praha 1946, str. 59.

²⁵⁷ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, *K 100. Výročí narození spisovatele Metoděje Jahna*, Rožnov pod Radhoštěm 1965, str. 4.

jaká žila dosud v mých představách.“²⁵⁸ V Zašové bylo několik bohatých sedláků, kteří využívali práce nemajetných domkářů a podruhů. Asi třicet mužů chodilo pracovat do kamenolomu, zbytek byl dělníky v krásenské sklárně, v sirkárně, cihelně či kloboučnické dílně v Novém Jičíně. Mladá děvčata nejvíce chodila do novojičínské tabákové továrny (v sobotu večer chodila domů a v pondělí časně z rána zase do práce).²⁵⁹ Ve vesnici byl hojně rozšířen alkoholismus. Pili nejen muži, ale i ženy a děti. Jahn dokonce popisoval, že se kořalka dávala dětem, aby usnuly, někde se údajně snídala s chlebem a vše se kořalkou léčilo. Trojtřídní škola byla umístěna v bývalém trinitářském klášteře spolu s farou, část objektu patřila soukromníkovi. Škola na Jahna působila ponurým chladným dojmem. Dvě učebny v přízemí byly tmavé, vlhké, se silnými zdi. Nahoře se nacházel nadučitelův byt a jedna učirna. Ke škole ještě patřil malý dvorek s několika ovocnými stromy.²⁶⁰ V nižších třídách bývalo okolo sta dětí, docházka byla nedbalá, rodiče děti nutili pomáhat či pást dobytek. Tresty ukládané rodičům nepomáhaly a spíše zhoršovaly obecný vztah ke škole. Děti podle Jahna byly nadané, ale školu neměly rády a často ji vynechávaly. Jahnovi vadila nedbalost jeho kolegů, kteří zašovské působiště brali za dočasné. Jen za dobu čtrnáctiletého Jahnova působení vystřídalo se na místě řídícího učitele pět kantorů. Čtyři roky musel Jahn učit polodenně ve dvou třídách, jelikož druhý učitel byl na zdravotní dovolené. Koncem století se škola přestěhovala do nové budovy a rozšířila se na čtyřtřídní. V nových prostorách se Jahnovi vyučovalo mnohem radostněji.²⁶¹

Z Jahnových pamětí je také cítit duch antisemitismu konce 19. a první poloviny 20. století. Obvinil Židy ze spoluviny na bídě místních obyvatel, protože prodávali na dluh a pak hospodáře žalovali a často vysoudili i to málo, co Valach měl.²⁶²

V tomto období byl Jahn zamilovaný do Žofie Libosvárovské dcery mlynáře z nedalekého Krásna. Znali se již od Jahnových studentských let. Žofii si 3. listopadu 1891 v Krásně vzal.²⁶³ V Zašové se mu narodilo hned pět dětí, prvorozený Vladimír

²⁵⁸ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti. Zašová.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ PRAŽÁK, F., *Spisovatelé učitelé*, Praha 1946, str. 61.

²⁶¹ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Na zašovské škole.

²⁶² Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Valašský mor.

²⁶³ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Farní Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, Krásno nad Bečvou, sign. VM I 58, inv. Č.11985 matrika oddaných 1890-1929.

v roce 1892, za dva roky Milada, poté 1895 Žofie, 1896 Olga a 1899 Marie.²⁶⁴ Žofie však ještě jako malá zemřela. 1890 mu zemřel otec a v lednu 1900 také matka, což pro něho byla rána.²⁶⁵

Ve volném čase kromě psaní nejprve s mladším kolegou hrával duety na housle a časem dokonce s kolegy vytvořili smyčcový kvartet. Rád četl a seznamoval se se současnou českou prózou i poezií. Ze zahraničních autorů jej v té době zvláště zaujali ruští realisté. Trávil hodně času v okolních lesích, v létě podnikal výlety „na Hamry“ k hostinci mezi Zašovou a Zubřím, u něhož byl rybník, na kterém se Jahn rád projížděl. Na výlety se vydával s kolegy a jejich i svou rodinou.²⁶⁶ Chvilky volna ale také často a s chutí trávil sám v idylické přírodě, proto se vydával do lesů a na místní rozlehlé paseky, kde se zrodilo mnoho črt a nápadů které uplatnil ve své tvorbě.

V roce 1889 napsal krátkou povídku *Přes práh dětství*, kterou poslal J. V. Sládkovi do *Lumíra*, a ten ji s drobnými úpravami 10. března 1890 otiskl. Jahn za ni dostal honorář 19 zlatých, tedy čtyři pětiny svého počátečního měsíčního učitelského platu. V *Lumíru* mu byly ještě toho roku otištěny dvě prózy a další rok báseň, dvě povídky a pět próz.²⁶⁷ Právě v Zašové Jahn přešel od idylických veršů k povídkám i delším prózám realistického charakteru. Sám píše: „Ne, tady nebylo místa pro sladké selanky a líbivé obrázky, když v těch duších byla noc a daleko k ránu. Měl jsem vždycky za svou povinnost, abych mluvil pravdu...Nejsou to obrazy lichotivé, je v nich tolik stínů, kolik jsem jich viděl v životě lidu, mezi kterým jsem žil a který jsem den po dni lépe poznával.“²⁶⁸ Jahn v zašovském období psal nejen do *Lumíra*, ale také do *Světozoru*, ve kterém například otiskl v roce 1892 povídku *V dýmu*, která byla temným obrazem těžkých poměrů na valašské vsi. Dále publikoval v *Svatvečeru* (příloha politického týdeníku Vyšehrad) *Květech*, *Zlaté Praze*, *Máji*, *Moravskoslezském deníku*, *Nivě* ad.²⁶⁹

²⁶⁴ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Zašová, sign. VM XII 10, inv. Č. 2355, index narozených, zemřelých, oddaných 1829-1913.

²⁶⁵ VESELÝ, Adolf, ed. *Metoděj Jahn: člověk a dílo*. V Brně: Moravské kolo spisovatelů, 1925, str. 14-15.

²⁶⁶ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Společenský život.

²⁶⁷ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 18.

²⁶⁸ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Literární tvorba v Zašové.

²⁶⁹ HAVEL, R. - OPELÍK, J., *Slovník českých spisovatelů*, Praha, 1964, str. 188.

Jahn udržoval poměrně čilou korespondenci s Josefem Václavem Sládkem, který mu dopomohl k vydání knižní prvotiny *Z temných i světlych cest*. Sládek za něj také orodoval u pražského spisovatelského spolku Svatobor, který Jahnovi udělil finanční podporu.²⁷⁰ Dopisoval si nejen se Sládkem, ale i s Jaroslavem Vrchlickým, Svatoplukem Čechem a Antonínem Klášterským, na Moravě se seznámil s Čeňkem Kramolišem, Josefem Kalusem, Josefem Holým a Františkem Sokolem-Tůmou. I tak se však cítil literárně osamělý.

Roku 1898 vyšla v Ottově Laciné knihovně národní sbírka osmi povídek *Nevzešlo ráno*, v povídkách se autor zamýšlel nad těžkým životem Valachů, drcených různě motivovanou smrtí. Smutným paradoxem či možná důvodem sepsání (ale to méně pravděpodobně, uvážíme-li Jahnovu pečlivost a čas potřebný k vzniku knihy) je, že rok vydání se kryje s rokem, kdy Jahnovi zemřela tříletá dcera Žofie.²⁷¹ Po této tragické události se Jahn ještě víc uzavřel.²⁷²

V učitelově tvorbě nastala dvouletá pauza, kdy psal jen kratší prózy do časopisů. Především se ale vrátil k poezii, do které přenesl niternou lyriku. Dovolával se Boha, snažil se dopátrat smyslu života. Příčinu všeho zlého viděl Jahn v chudobě. Bída podle něj deformuje nejen tělo, ale i charakter. Z neštěstí místních horalů vinil osud.²⁷³

V roce 1900 vyšla třetí kniha *Zapadlé úhory*²⁷⁴ ukazující Valašsko jako kraj notorických opilců, chamtivých lidí, sedláků mamonářů, ustavičného deště a mlh, či závějí sněhu. V povídkách lidé v tupé rezignaci trpí a umírají.²⁷⁵ Je pravděpodobné, že z pesimismu knihy můžeme vyčíst momentální stav Jahnovy duše, zemřelo mu dítě, není spokojen se školním prostředím. Škola a fara byla v neustálém sváru, místní nechápali důležitost vzdělání a Jahna obviňovali, že je „pokrokář a bezbožník“. Učitel navíc viděl bídu, která byla ve valašské vesnici přítomna dle jeho názoru dosti zásluhou samotných občanů, kteří pili a neholdovali pokroku. Zvláštní vztah, který měli místní k životu, vyjádřil v povídce *Ubohý Befka*, v níž popisuje moment, kdy se na zaostalého

²⁷⁰ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, Korespondence s J.V. Sládkem, dopis J. V. Sládka M. Jahnovi z 19.10.1892, 16.12. 1892, 22.12.1892.

²⁷¹ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Zašová, sign. VM XII 10, inv. č. 2355, index narozených, zemřelých, oddaných 1829-1913.

²⁷² RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 26.

²⁷³ JAHN, M., *Nevzešlo ráno--: temné obrazy z valašské dědiny*, Praha [1898], str. 184.

²⁷⁴ JAHN, M. *Zapadlé úhory*. Praha [1900]. 243 s.

²⁷⁵ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 30.

chlapce převrátí vůz: „...strýc rychle obhlédl vůz a dobytek, nestala-li se škoda.“²⁷⁶ Životní realita, kterou viděl ve svém okolí, učitele a citlivého člověka zkrátka ničila.

Ještě v Zašové se pokoušel Jahn také o drama, 1899 zaslal anonymně hru *Svědomy* do Národního divadla v Brně, inscenace konkurz vyhrála a byla v Brně dvakrát hrána, autor ale její zpracování neviděl.²⁷⁷

Realismus jeho próz vycházel z místních drsných životních zkušeností, bídných poměrů, náboženských predsudků, zaostalosti kulturní a společenské. Hrdiny byli převážně slabí, mravně nalomení nebo vůli osudu oddaní lidé, jejichž jednání podmiňovalo především nevybíravé sobectví a zápas o zisk.²⁷⁸

Celková nespokojenost Jahna přinutila hlásit se o jiné místo, proto v roce 1900 podal žádost o uprázdněné místo učitele na jednotřídní škole v Komárovicích u Kelče.

Komárovice

Šlo o malou čistě rolnickou obec s 41 domy a 228 obyvateli,²⁷⁹ která patřila do Valašskomeziříčského okresu.²⁸⁰ Když se Jahnovi nastěhovali už se tu používala umělá hnojiva a odvodňovaly se vlhké pozemky.²⁸¹ Žili zde sedláci s velkými poli, kteří chovali dobytek a koně, podsedníci (pololánici), ti mívali polnosti skromnější, v menší míře chovali dobytek a koně a přikláněli se k sedlákům. Poslední skupinu zde tvořili domkáři mající kousek pole, krávu, ovšem i těm se dařilo dobře, proti realitě, kterou Jahn znal ze svého minulého působiště. Osadám Komárovice, Lešná, Choryně a některým dalším se říkalo „hanácké dědiny“, Jahn zdejší hojnost přikládal zejména pracovitosti místních obyvatel a vzájemné ochotě pomoci si, ale přiznejme, že šlo také o přírodní podmínky těchto míst. Ačkoli Jahn podal žádost na zdejší školu již v roce 1900, jednotřídní škola zůstala ještě rok neobsazená a vyučoval zde polodenně učitel z blízkých Němetic.

²⁷⁶ JAHN, M. *Zapadlé úhory*. Praha [1900], str. 175.

²⁷⁷ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 33

²⁷⁸ HAVEL, R. - OPELÍK, J., *Slovník českých spisovatelů*, Praha, 1964, str. 188.

²⁷⁹ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, K 100. *Výročí narození spisovatele Metoděje Jahna*, Rožnov pod Radhoštěm 1965, str. 5.

²⁸⁰ FABIÁN, J. - DEMEL, J., *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska 2000*, Valašské Meziříčí 2000, str. 61.

²⁸¹ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Jak žili v Komárovicích.

Školní budova byla zděná a kromě učebny a malého kabinetu se zde nacházel i učitelský byt se dvěma světnicemi a kuchyní. Do školy byl zaveden vodovod, což Jahn sám komentoval jako v místním kraji nevídanou vymoženost. Se stěhováním nebyl problém, protože v této době se na Moravě držel zvyk přestěhovat svého učitele do nového působiště. V Komárovicích rodina zůstala až do roku 1919.²⁸²

V Komárovicích Jahna trápila snad ještě větší samota a odtržení od literárního světa, proto rád navštěvoval alespoň známé z nedaleké Kelče, udržoval korespondenci s literáty Čech i Moravy a nově své kontakty rozšířil o umělce z Brna. V obci se stal dokonce obecním písařem. Jahnův celkový příjem činil 60 zlatých měsíčně, proto rodina neměla peněz na zbytek.²⁸³ V Komárovicích jej často navštěvovali přátelé literáti Otakar Bystřina a Vojtěch Martínek, společně rozmlouvali při dlouhých túrách místními horami.

V Komárovicích se nijak zvlášť nezapojoval do dění mimo školu, spíš vycházel na dlouhé procházky, při kterých se rodily náměty k další tvorbě, což bylo pro něj typické. Pravděpodobně byl často k vidění v přírodě s tužkou hloubajíc nad svými budoucími díly. Rád se ale procházel také jenom tak se svými myšlenkami nebo sbíral houby, ve kterých se dobře vyznal. Občas si chodil popovídat s místními a oni na oplátku navštěvovali jeho.²⁸⁴ V roce 1906 se účastnil v Brně sjezdu moravských umělců a seznámil se zde s Josefem Merhautem, Vilémem Mrštíkem, Edgarem Sokolem a Viktorem Kamilem Jestřábem. Přijel také na sjezd literátů do Prostějova, kde se setkal s Adolfem Heydukem a Jaroslavem Vrchlickým. Roku 1906 odjel do Karlových Varů na léčení své střešní choroby, která jej začala trápit již v Zašové a pronásledovala jej po celý život.

Roku 1910 těžce onemocněla paní Jahnová, dcera Drahoslava dostala spálu a v červenci 1911 zemřela, Vladimír, Milada a Olga museli být převezeni do nemocnice. V této době chtěl Jahn znovu změnit prostředí, protože původní nadšení z lepších podmínek ho opustilo. Už zde viděl mnohé chyby, k tomu se připsalo úmrtí druhé

²⁸² Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Komárovice.

²⁸³ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, Fejeton Čenka Kramoliše v Moravsko-slezském deníku ze 16.10. 1625.

²⁸⁴ Tamtéž.

dcery. Hlásil se proto o místo v Poličné, Zašové i Valašském Meziříčí, ale neúspěšně.²⁸⁵ Zase začal hojně vyhledávat samotu.

Poměry v rodině se naštěstí stabilizovaly, Vladimír odešel do drogerie v Týně nad Vltavou, Milada po absolutoriu na valašskomeziříčském učitelském ústavu odešla učit do Zubří, Olga studovala v Brně, Jaroslav v Meziříčí a Marie zůstala pro nemoc doma.²⁸⁶

Jahn byl zapojen do činnosti Moravského kola spisovatelů²⁸⁷, založeného v roce 1912.²⁸⁸ Mezi literáty byly však neustávající třenice zejména pak mezi mladší a starší generací, Jahn patřil již do té starší. Díky Kolu objížděl moravská města a předčítal ze svých prací.²⁸⁹

Přišla válka, do které musel narukovat také syn Vladimír. Bída vtrhla také k Jahnům, za jídlo a úplatu psal učitel dopisy, výkazy, žádosti atd.²⁹⁰ Ve válce viděl Jahn úpadek civilizace a katastrofu doby, přesto přímý odraz války v jeho díle nenajdeme. V roce 1916 spolu s dalšími spisovateli Březinou, Jeřábkem, Martínkem, Kalusem a A. Mrštíkem dostal od Zemské školní rady v Brně žádost/nařízení napsat povídku, která by povzbudila lid k podpoře válčící monarchie. Jahn na rozdíl od Kaluse, Jeřábka a Mrštíka odmítl. Během války se ve škole Jahn staral o děti uprchlíků z Haliče a Bukoviny, rolníkům pomáhal utajovat zásoby.²⁹¹

V roce 1915 postihla rodinu další tragédie, když zemřela dcera Marie a o pouhý rok později i Olga na tuberkulózu.

Roku 1917 podepsal Jahn Manifest českých spisovatelů.²⁹² V srpnu 1918 se ve Valašském Meziříčí konala národní přísaha, kdy poslanci Prokeš a Zahradníček žádali uznání práv svobodného národa, této manifestace se účastnil i Jahn.²⁹³ Těsně po válce se vydal do Prahy, aby se seznámil s novou politickou, hospodářskou i literární situací,

²⁸⁵ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 120, inv. č. 235, Osobní spis Metoděje Jahna.

²⁸⁶ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 59.

²⁸⁷ Fotografie zakládajících členů Moravského kola viz příloha č. 12.

²⁸⁸ Fotka zakládajících členů Moravského kola spisovatelů příloha č. 7.

²⁸⁹ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 59.

²⁹⁰ Tamtéž, str. 63-64.

²⁹¹ Tamtéž, str. 64.

²⁹² Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Manifest českých spisovatelů.

²⁹³ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 69.

o které pak referoval doma v Komárovicích. O rok později přijal pozvání na schůzi Rady československého spisovatelstva, která projednávala úkoly literátů v nové republice.²⁹⁴

Ač měl Jahn hodně práce, vznikly v Komárovicích mnohé náčrty a nápady pro budoucí tvorbu. V roce 1902 vydal čtvrtou knihu povídek *Údolím života*, která nebyla moc dobře přijata kritikou, jelikož Jahn hrál stále na stejnou temnou strunu, jako v předchozích povídkových knihách.²⁹⁵ Ostatně také tato kniha de facto vznikla ještě v Zašové, v Komárovicích ji autor již jen brousil. Bez povšimnutí by pro naše účely neměla zůstat povídka *Poznání*, ve které učitel Malina přichází do rodné valašské vesnice na delší návštěvu k bratrovi, aby se zotavil na čerstvém vzduchu. Nikdo ale nemá chuť ani čas se o něj starat, bratr s manželkou celé dny tráví na poli a otec je neustále zavřený ve své malé světnici se zatlučenými okny. Učitel Malina nese mnohé autobiografické rysy, vrací se na Valašsko, které si idealizoval a nachází zaostalost a tmářství. Vidí, jak je podceňováno vzdělávání, v kontrastu k tomu ale nachází v přírodě mnoho krásy. Celou povídku autor uzavírá povzdechem: „Kolik těch ubohých duší mohl bys napočítati, jímž není hříchem zatloukati okna starců a zanedbávati děti! A pojedou-li tu bláhoví potěmkinové a projedou vesnicí v kočárech, jistě jim přijdou na mysl ona pyšná a lichotivá slova: pokrok a civilizace.“²⁹⁶ Z tohoto příběhu je patrný pocit smutku, beznaděje, ale i jakési trpké smíření s neměnností situace v zaostalém koutě světa.

Další kniha *Kruhy na vodách* autorovi vyšla v roce 1904. Již v nakladatelství dlouho čekala na vydání a Jahn se kvůli tomu tak zlobil na redakci *Máje*, že se rozhodl neposílat další slíbené povídky ani verše. Trápilo ho navíc, že v Komárovicích nemá čas na svou literární tvorbu, a tak si do svého deníku zapsal, že si lépe rozvrhne čas a bude systematictěji tvořit.²⁹⁷

Pracoval na další knize povídek i poezii, předělal hru *Očistec*. Školní povinnosti jej ubíjely, proto požádat Svatobor o příspěvek na studijní cestu. Od spolku dostal pět set korun a vycestoval do Benátek. V roce 1905 vyšla jeho sbírka povídek *Tiché světy*.

²⁹⁴ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 69.

²⁹⁵ Tamtéž, str. 33

²⁹⁶ JAHN, M., *Údolím života ...: povídky*, Praha 1902, str. 246.

²⁹⁷ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII04, zápisníčky, 1902.

Jahn brzy poté napsal tři hry, které ovšem nebyly inscenovány a nedochovaly se ani v pozůstalosti.²⁹⁸ Znovu se pokusil o další dvě hry (pětiaktovku *Skřítek* a aktovku *Zdraví*), ale ani tyto hry se nedočkaly inscenace.²⁹⁹ Roku 1907 Jahn vydal svůj první román *Duhová vidma*, který byl přijat rozporuplně. Následujícího léta dostal od Ministerstva kultu tři sta korun na podporu uměleckých snah a z moravské zemské dotace dalších dvě stě padesát korun v roce 1908 vydal knihu povídek *Večerní stíny*. V Komárovicích intenzivně pracoval na novém románu *Selský práh*, který již vycházel ze zkušeností z druhého Jahnova působiště. V tomto románu kritizoval chyby, které shledával ve zdejších poměrech a to lakotu a předsudky. Tedy i zde ztrácí původní ideály o vesnici. O rok později autor vydal dvě sbírky povídek *Stopy v rosách* a *Kosatce*, sám ani jednu z knih ovšem nepovažoval za zdařilou.³⁰⁰ Ve stejném roce byla také vydána dlouho připravovaná kniha poezie *Polní růže*, čerpající prakticky z celého dosavadního Jahnova života. První část je pomyslným deníkem Jahnova vnitřního světa, základními životními pocity skrytými v této části jsou nostalgie, smutek ze samoty a stesk, útěcha je následně nalezena v přírodě. Druhá část ukrývá přírodní lyriku, tu mají básně vnitřní hloubku, tu jsou spíše popisné. Třetí oddíl je věnován Vrchlickému³⁰¹, Sládkovi a Zeyerovi, jejichž verši se autor inspiroval, poté volně přechází k básním pojednávajícím o jeho Italské cestě i tamější krajině, čtvrtý oddíl je záznamem pocitů a jakousi mapou Jahnovy duše. Dva posledně jmenované oddíly považuje literární teoretik Oldřich Rafaj za nejlepší.³⁰²

Roku 1910 Jahn dokončil svůj druhý román *Selský práh*, který byl 1913 vydáván nejdříve po sešitech a poté ve stejném roce i knižně.³⁰³

Na jaře 1914 vydal Jahn knihu humoresek *Rozmarné chvíle*, i sem se však autorovi vloudila pesimistická struna. O dva roky později vyšla kniha *Ráj a jiné povídky*. Ta je již optimističtější než předchozí tvorba. Autor ve svých příbězích již viděl možnost volby, naději v pokrok osvětou a dohodou. Válečná léta byla fyzicky

²⁹⁸ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 41-42.

²⁹⁹ Tamtéž, str. 43.

³⁰⁰ Tamtéž, str. 50-52.

³⁰¹ V Jahnově pozůstalosti v Památníku národního písemnictví nalezneme báseň věnovanou Vrchlickému s názvem Skřivan. Památník národního písemnictví, fond Jahn Metoděj, inv. č. 118, přír. č. 90/77.

³⁰² RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 54-55.

³⁰³ Tamtéž, str. 55.

namáhává, proto nebylo mnoho času psát. Jahn se po smrti dcer Marie a Olgy rozhodl pracovat na knize pro děti, vystoupil z Moravského kola spisovatelů a i práci v obci omezil na minimum.³⁰⁴

Těsně po vzniku republiky vyšel povídkový soubor *Horké prameny a jiné povídky* z již dříve časopisecky publikovaných i nepublikovaných próz z městského prostředí, nechyběla ani povídka inspirovaná Jahnovým pobytem v Karlových Varech.

Bez povšimnutí by neměl zůstat fakt, že ač již měl za sebou mnoho napsaných knih, nedával je do obecní knihovny. Možná tak činil ze skromnosti, nebo se bál, že se v postavách místní obyvatelé poznají.³⁰⁵

Rožnov pod Radhoštěm

Už před válkou Jahn usiloval o své přeložení a v roce 1919 se mu jeho přání splnilo, když byl ustanoven řídícím učitelem v obecné chlapecké škole v Rožnově pod Radhoště, nejprve prozatímně, ale brzy definitivně. Jahn přišel do téměř nové společné budovy pro obecnou chlapeckou a měšťanskou chlapeckou školu. Učit ve zdejších prostorných světlých učebnách ho těšilo, místní učitelstvo podnikalo vycházky do okolí, což mu také imponovalo. Z učitelů hudebníků různých místních škol byl utvořen menší orchestr, do kterého se Jahn zapojil jako houslista.³⁰⁶ Okolo padesátého roku života si všiml, že mu začal slábnout sluch i zrak, navíc se zase ozvaly problémy se zažíváním a nově se objevily závratě, které sám připisoval prodělanému šoku ze smrti dětí. Kvůli svým zdravotním potížím se rozhodl v roce 1926 odejít do výslužby.³⁰⁷ Celé jeho pedagogické působení by se dalo shrnout jeho vlastními slovy. „Ve škole cením více výchovu než nauku. Ta se časem zapomíná, ale výchovný směr, který žákům dala škola, bývá trvalý. Nezáleží na tom, jak mnoho kdo ví, ale jak toho, co ve škole získal, dovede v životě užívat. Proto mám za důležité, aby škola naučila děti myslet a rozeznávat.“³⁰⁸

³⁰⁴ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 64-65.

³⁰⁵ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, Fejeton Čenka Kramoliše v Moravsko-slezském deníku ze 16.10. 1625.

³⁰⁶ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 70.

³⁰⁷ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Školská práce.

³⁰⁸ PRAŽÁK, F., *Spisovatelé učitelé*, Praha 1946, str. 62.

Stejně tak se vlastně snažil Jahn vychovávat svými knihami. Na začátku svého působení v Rožnově vystoupil z církve, konkrétně 15. listopadu 1920.³⁰⁹

Jahn se do spolků nikdy nehrnul, ale v Rožnově byl vtažen a stal se předsedou Okresního osvětového sboru, jehož zásluhou se hrála divadla, konaly se osvětové přednášky, rozhojňoval se fond knihoven a zlepšovala se činnost škol. Byl činný v Národní jednotě, Sokole, v Muzejním spolku a výboru Valašského roku. Psal verše k mnohým jubileím, pokusil se i o několik črt v rožnovském nářečí. Aktivně se podílel na organizaci „Valašského roku“, který proběhl ve třech dnech července 1925 v Rožnově pod Radhoštěm. V rožnovském sokolském orchestru hrál první housle.³¹⁰

K jeho padesátinám se v Rožnově konal slavnostní večer s projevem Vojtěcha Martínka, Čenka Kramoliše, Miloše Kulišťáka i jiných, Ministerstvo školství dokonce poslalo peněžitý dar. Časopis *Zvon*, ve kterém Jahn často publikoval, poslal blahopřejný list, Jahn za své dosavadní dílo obdržel Moravskou zemskou cenu. Na jeho počest bylo vydáváno mnoho jubilejních článků.³¹¹ Hojně se oslavovaly nejen Jahnovy 50., ale i 60., 70. a 75. narozeniny. V jednom ze článků k příležitosti šedesátin je Jahn popsán jako skromný a vlídný stařík s mladým srdcem. Byl údajně málomluvný, neholdoval okázalosti, vyhýbal se lesku a frázím, hodně přemýšlel o smyslu lidského života, o očišťující síle bolesti.³¹²

Jak vidíme v Rožnově se již mnohem více zapojil do společenského života. V roce 1924 se podílel na otevření místních vodoléčebných lázní. Téhož roku se naproti lázeňskému parku začínaly stavět domky a Jahn se rozhodl jeden pro svou rodinu zakoupit. Tento dům byl svědkem mnohých významných návštěv z řad literátů, folkloristů, hudebníků, výtvarníků a jiných kulturně činných osobností.³¹³ Jahn v Rožnově znovu zahájil práci na knize o komárovických dětech, v roce 1924 vydal valašskou veršovanou idylu *Lukáš Ruman*, ve které zachytil krásu Valašska. Přestože se

³⁰⁹ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, inv.č. 2175 sign. VM I 12, matrika narozených 1858-1880, str. 179.

³¹⁰ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, Paměti, Spolkový život.

³¹¹ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 85.

³¹² Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, Fejeton Čenka Kramoliše v Moravsko-slezském deníku ze 14.10. 1625.

³¹³ Za literáty jmenujme např. V. Martínka, B. Vavrouška, J. V. Sládka, A. Matulu, M. B. Böhnela, Č. Kramoliše, J. Kaluse, F. Horečku, Z. Báru, F. Sokola Tůmu, K. Tomana, J. Holečka, z výtvarníků J. Kučeru, bratry Jaroňkovy, A. Mervarta, O. Lesáka, či J. Jambora.

děj odehrává na pasekách jako mnohé Jahnovy kritikou čišící povídky, je patrný sklon k tradicionalismu a uznání starých hodnot. Autor v idyle vykreslil Valašsko tak, jak si jej sám pamatoval z dětství. Jahn pak vydal i další veršované idyly *Maměnka*, *Randúsová*, *Ztracená ovečka*, *Veselka* a *Krista*.³¹⁴

Roku 1926 vyšla kniha *Horští lidé a jiné povídky*. Člověk v této knize již neklesá pod horským údělem, nýbrž je posílen vírou ve smysl koloběhu lidského života, z textů je možno vycítit lásku k rodnému kraji. *Křemenáci* byli jediným vydaným Jahnovým dramatem, tato hra neměla u kritiky sice žádný velký ohlas, ale kus si oblíbili zejména valašští ochotníci.³¹⁵ Obecně bychom mohli konstatovat, že Jahnova rožnovská tvorba nebyla už tak temná, častěji do knih zařazoval také nářečí.

Hodnotit kvalitu díla Metoděje Jahna mi nenáleží, o jeho významu v rámci písemnictví na moravského Valašsku se ale můžeme dočíst například v knize Bedřicha Slavíka *Písemnictví na moravském Valašsku*.³¹⁶

V penzi byl Jahn velmi aktivní, jezdil do Prahy, Ostravy i Brna, seznamoval se s novými lidmi, v roce 1927 byl navržen do Akademie věd, sice nebyl zvolen, ale nezískal právě málo hlasů. Roku 1928 byla vydána básnická sbírka *Písně smutku a radosti* a dalšího roku jeho verše *Bezkydy*.³¹⁷ Tyto básně se zaměřily na krajinu, zobrazovaly ale i chudobu valašského horala, Jahn v nich, na rozdíl od dřívějších prací nesoudil, jen pozoroval. Další jeho básně bychom našli v mnohých moravských periodících.³¹⁸

Jahn se i v penzi podílel na veřejné činnosti ve městě, moderoval autorské večery J. Kaluse, O. Bystřiny a Č. Kramoliše, přednášel na jubilejních večerech básně Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického, účastnil se přípravných prací Výboru pro výstavu Valašska a moravskoslezského Pobeskydí v Rožnově. Podporoval Sdružení přátel Valašského svérázu, ustavené při gymnáziu ve Valašském Meziříčí, pokračoval v předsednictví Okresního osvětového sboru, interpeloval o zvýšení dotací na valašské školství v době krize ve 30. letech. V roce 1930 byl znovu bez výsledku navržen na

³¹⁴ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 77.

³¹⁵ Tamtéž, str. 83.

³¹⁶ SLAVÍK, B., *Písemnictví na moravském Valašsku*, Olomouc 1947. 428 s.

³¹⁷ V názvu díla bylo skutečně z.

³¹⁸ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 86-88.

člena Akademie věd, kdy dostal 12 hlasů, k úspěch by mu stačil jediný hlas navíc. Následujícího roku obdržel od Akademie věd Jubilejní uznání za dosavadní dílo 5.000 Kč. Roku 1932 byl na potřetí zvolen členem literárního odboru Akademie věd a umění.³¹⁹

V letech 1937-1938 byl kromě povídkových souborů *Tiché dědiny*, *Rozběhlé pěšiny* a *Tvrď život* znovu vydán román *Selský práh* a nakonec nový román *Slunečná paseka*. Jahn zemřel nečekaně 14. září 1942 v nemocnici v Hranicích po krátké nemoci. Je pohřben na Valašském Slavíně ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.³²⁰ O tom, že na své Valašsko a jeho dobro myslel až do poslední chvíle svědčí to, že dokonce i na smutečním oznámení je umístěná formulace: „Prosíme, aby místo květinových darů bylo pamatováno na dobročinné účely.“ Velké vzpomínkové oslavy se pak konaly v roce 1965, tedy 100 let od Jahnova narození.³²¹

Metoděj Jahn byl učitelem spíše samotářským, soucítícím s valašskými osadníky. Do veřejného života se spíše nezapojoval, ale rozhořčení nad stavem Valašska ventiloval skrze své knihy. Zároveň Jahna okouzlovala zdejší příroda, do které rád chodil nejen psát, ale i přemýšlet. Pravděpodobně s příchodem do Rožnova a s přibývajícími životními zkušenostmi se Jahnova kritičnost otupila a z původní skepse a víry v osud se naladil na optimističtější strunu. Své práci učitele se věnoval zodpovědně, v poučení, výchově a vzdělání totiž viděl jedinou možnost, jak zlepšit situaci místních lidí. Zejména ve výslužbě se věnoval osvětové činnosti a snažil se využít svých kontaktů ve prospěch Valašska.

Přestože z mnoha Jahnových knih je cítit pesimismus, obžaloba společnosti i osudu, který byl místním horalům připraven, je zároveň také patrný hluboký cit, který nejen ke krajině Jahn choval. Jeho vztah k místnímu těžkému životu demonstruje například báseň chléb, uložená v Památníku národního písemnictví.

³¹⁹ RAFAJ, O., *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov 2011, str. 89.

³²⁰ MIKULCOVÁ, M. - GRACLÍK, M., *Kulturní toulky Valašskem*, Frýdek-Místek 2001, str. 105.

³²¹ Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, korespondence, fotografie, novinové články...

Chléb
Kolikrát jsem tě, pole,
Kolikrát oral
kámen tam skřípal dole,
Jak to zná horal.

Orával jsem ty pláň
Tak jak se dalo
Škoda, že plálo na ně
Slunce tak málo.

Úroda jako půda,
Jináč to není:
Smotlacha³²² zbyla chudá
Po vymlácení

Eh, je tu moje skýva
Taková rmutná
Každý se na mne dívá,
Že mi tak chutná.

Já ještě spokojeně
Sepjatou dlaní
Modlím se spokojeně
Bůh zaplat' za ni!³²³

Metoděj Jahn nebyl jediným úspěšným učitelem spisovatelem. Inspiraci pro svou tvorbu v této oblasti získával také rodák z Frenštátu pod Radhoštěm Josef Kalus. Na vlastní kůži poznal bídu místního kraje druhé poloviny 19. století, jelikož se narodil jako poslední ze čtrnácti dětí v rodině místního tkalce a již jako malý se musel zapojit do práce a přispět tak do společné, později vlastní, pokladny. Vyučil se tkalcem a již v této době psal básně, které byly uveřejněny v almanachu *Lumír*, *Zora*, *Máj*. Jelikož toužil po vzdělání, přihlásil se ve dvaceti pěti letech do posledního ročníku měšťanské školy ve Frenštátě pod Radhoštěm, poté nastoupil na Učitelský ústav v Příboře, který úspěšně dokončil v roce 1885. Nejdříve působil na trojtřídní škole ve Staré Bělé u Ostravy, v roce 1889 přesídlil do Čeladné. Devatenáct let učil v jednotřídní škole v Prostřední Čeladné, sedmnáct let byl pak řídícím učitelem v Dolní Čeladné, v roce 1924 odešel do penze. Poslední část svého života prožil ve svém rodišti, kde 11. prosince 1934 zemřel. Kalus zanechal v Čeladné stejně jako Jahn v Komárovicích nebo Mach, o němž pojedná následující kapitola, v Hutisku nesmazatelnou stopu, o čemž svědčí fakt, že když se výuka přesunula z místní staré školní budovy do nové, rozhodli se místní vybudovat zde Sín tradic, později Památník Josefa Kaluse. Celý rok jsou zde přístupné dvě stálé výstavy, a to o Josefu Kalusovi a o přírodě a historii obce,

³²² Nečisté obilí (s plevem) FABIÁN, J., *Slovník nespisovného jazyka valašského*, [Valašské Meziříčí] 2006, str. 85.

³²³ Památník národního písemnictví, fond Jahn Metoděj inv.č. 11, přír.č.102/76.

od května do září zde pak probíhají výstavy sezonní.³²⁴ Více o životě a díle tohoto „valašského slavíka“, jak jej údajně pojmenoval Petr Bezruč, se můžeme dočíst v knize Libora Kněžka *Z hor mne nikdo nevyhláá*³²⁵ a v různých encyklopedických publikacích.

³²⁴ <http://www.celadna.cz/obecni-organizace/pamatnik-j-kaluse> citováno dne 1.6. 2015 .

³²⁵ KNĚZEK, L., *Z hor mne nikdo nevyhláá*, Frenštát pod Radhoštěm 2005. 221 s.

Cyril Mach

Jako druhého reprezentanta valašské učitelské obce jsem vybrala Cyrila Macha, který působil 30 let na valašských školách, přičemž svou pedagogickou kariéru započal roku 1909. Během druhé světové války byl přesunut do Slopného u Zlína, na vlastní žádost se díky známostem dostal do Čech a nakonec zakotvil v Praze na měšťanské škole na Vinohradech. Jde tedy o učitele o 23 let mladšího než byl Metoděj Jahn. I on viděl bídu Valašska, ale se situací se vyrovnával úplně jinak.

Cyril³²⁶ se narodil 17. února 1888 ve Starých Smrkovicích, které spadaly pod farní úřad Ohnišťany v okrese Jičín, jako nemanželský syn Paulíny Kofránkové, dcery Jana Kofránka, rolníka ze Smrkovic a jeho manželky Anny rozené Vítkové. Byl pokřtěn 5 dní po narození, čímž byl přihlášen do katolické církve, kmotry se mu stali matčini sourozenci Růžena a Cyril. Po svém strýci a zároveň kmotrovi pravděpodobně také dostal jméno. Matka si 26. listopadu 1889 vzala Václava Macha, katolíka a rolníka, syna Josefa Macha rolníka ve Volanicích a jeho manželky Marie rozené Veverkové. Tehdy byl malému Cyrilovi již rok a půl. Václav se zároveň se svatbou prohlásil před svědky za Cyrilova otce, což podle tehdejšího práva stačilo k tomu, aby malý Cyril získal příjmení Mach.³²⁷ Cyrilův otec Václav Mach sloužil jako panský kočí, matka byla dcerou bohatého sedláka, proto také její otec nechtěl původně svatbu dovolit.

Cyril vyrůstal ve Volanicích, kde také chodil do místní obecné školy. Poté odešel na gymnázium do Nového Bydžova, kde studoval mezi lety 1900-1905, načež strávil čtyři roky na učitelském ústavu v Kutné Hoře. V této škole také 14. července 1909 složil zkoušku dospělosti.³²⁸ V Kutné Hoře se účastnil pokrokového hnutí české studující mládeže proti tmářství a absolutismu habsburské Rakousko-uherské

³²⁶ V matrice narození napsán jako Cyrill.

³²⁷ Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Ohnišťany, okr. Hradec Králové, sign. I 18-6239, matrika narozených 1846-1910.

³²⁸ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

monarchie.³²⁹ 23. května 1912 složil zkoušku učitelské způsobilosti pro obecné školy, čímž zakončil svá studia na téže ústavu, na němž maturoval.³³⁰

V říjnu 1909 podal Mach žádost o umístění v kterékoli škole Valašskomeziříčského okresu, náročnost výkonu svého povolání v chudé, hornaté oblasti měl poznat již v okolnostech nástupu na své první valašské učitelské místo. 1. ledna 1910 byl ustanoven výpomocným učitelem II. třídy v obci Velká Bystřice³³¹ ve dvoutrídni škole Na Pasekách,³³² nastupoval během školního roku kvůli tragické události, která se stala v prosinci předchozího roku, kdy se řídící učitel František Labounek zastřelil pravděpodobně proto, že neunesl zdejší těžké podmínky.³³³ Nový řídící učitel Jan Šober se spolu s Machem musel potýkat s mnohými nesnázemi charakteristickými pro celé Valašsko. Školní budova byla v chatrném stavu a obec neměla prostředky na její opravu, docházka nebyla řádná, neboť děti musely vypomáhat doma s hospodářstvím, navíc vše komplikovala roztříštěnost usedlostí a tím pádem velká vzdálenost školy a především v zimě neschůdný terén.³³⁴

V červenci 1910 byl Mach ze školy propuštěn.³³⁵ S jeho odchodem pravděpodobně souvisí také roztržka s Janem Románkem, který „bez příčiny urazil Cyrila Macha.“³³⁶ Předcházející konferenční protokoly uvádějí Románkovy děti Janu, Anežku, Františka a Boženu mezi žáky s nedbalou docházkou, takže je pravděpodobné, že celý konflikt vyvstal právě z této příčiny.³³⁷

V září 1910 se Mach přesunul do Horní Bečvy, kde se ve zdejší dvoutrídni škole Na Pasekách stal zatímčím učitelem II. třídy. Zde působil dva následující roky nejdříve

³²⁹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 3.

³³⁰ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³³¹ Od r. 1923 nese obec název Valašská Bystřice. BALETKA, Ladislav, *Okres Vsetín*, Ostrava, Profil 1987, str. 136.

³³² SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³³³ SOKA Vsetín, Základní škola Paseky, Valašská Bystřice, inv. č. 1, kronika, s. 76 - 78.

³³⁴ SOKA Vsetín, Základní škola Paseky, Valašská Bystřice, inv. č. 3, konferenční protokoly 1909-1921, protokol o učitelské poradě z 9. července 1910.

³³⁵ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³³⁶ SOKA Vsetín, Základní škola Paseky, Valašská Bystřice, inv. č. 3, konferenční protokoly 1909-1921, protokol o učitelské poradě z 9. července 1910.

³³⁷ Tamtéž.

pod vedením Karla Tomáška a později Karla Schneidera.³³⁸ Ve zdejší škole Mach znovu narazil na chudobu a nedbalou školní docházku. Z té ovšem vinil kromě vzdálenosti a špatného přístupu rodičů také místní školní radu, která podle něj nevyřizovala podněty správy školy. Zdejší budova byla navíc v dezolátním stavu. „Mach Cyril navrhuje, aby správa vyzvala důtklivě místní školní radu k opravě dveří, oken a kamen, k správě střechy, jelikož prší takřka do školní světnice.“³³⁹ I když bylo potřeba hodně se věnovat škole, Mach se zajímal i o politiku a v době voleb do Říšské rady roku 1911 se postavil za agrárníka Maxmiliána Piláta. „Obut jsa ve valašská kopica, aby snad vybudil větší důvěru v lidu, běhal mezi voliči hornobečvanskými a agitoval; s ním agitoval hostinský Čeněk Malina, obchodník Jiří Malina, hostinský Kamil Bernkop, hajný Jurečka, hajný Kubáň aj. (...) Na zdejšího kaplana (...) volal: „pane kaplan, práci čest!“ (...) a agitoval, ba chtěl zrovna hlasovací lístky voličům přelepovati nálepkou s Pilátem (...) A tu ve spravedlivém rozhorlení statečný náš volič, p. Jan Belháč, dělník-tesař, ostřeji se po lidovém způsobu vyslovil.“³⁴⁰ V novinách se dále mluvilo o tom, že mládež ač má zakázáno účastnit se jakéhokoli politického života přece byla učitelem ovlivňována v názorech.

Mach se již v tomto svém působišti začal věnovat turistice, a to jak letní, tak zimní, ke které jej lákaly zdejší hory. Svou lásku k zimním sportům se snažil předat i zdejším dětem. Hned v prvním roce zavedl zde sáňkování, jak se zmínil v dopise Adolfu Podroužkovi.³⁴¹ V zimě 1911-1912 se účastnil kurzu pražského Českého ski klubu v Krkonoších vedeného lyžaři až z Norska, aby sám mohl působit jako instruktor lyžování. Od roku 1912 působil jako instruktor pravidelných nedělních kurzů pro pokročilé lyžaře, které pořádal na Pustevnách turistický spolek Podhorská jednota Radhošť. V barvách této jednoty také závodil.³⁴² V prosinci 1912 se zúčastnil velkých závodů v Krkonoších, v krasojízdě získal 3. místo, také v zápolení ve skoku se Mach umístil na 3. místě, při jízdě s překážkami mu medailové umístění těsně uniklo, skončil

³³⁸ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³³⁹ SOkA Vsetín, Základní škola Paseky, Horní Bečva, inv. č. 3, Konferenční zápisy 1908-1921, zápis z konference učitelského sboru z 3. listopadu 1911.

³⁴⁰ *Jací jsou přátelé lidu pokrokářští učitelé*. Našinec 165, 22.7. 1911, s. 2.

³⁴¹ Valašské muzeum v přírodě, sbírka písemností a tisků, karton F901, neinventarizováno, Dopis Cyrila Macha. Adolfu Podroužkovi z 22. listopadu 1910.

³⁴² KLUČKA, J. - SEDLÁČEK, J., *Kolébka české turistiky: Pohorská jednota Radhošť a počátky turistiky a lyžování v Beskydech*, Ostrava 2007, str. 9.

čtvrtý.³⁴³ U založení Podhorské jednoty Radhošť v únoru 1913 samozřejmě nemohl Mach chybět a ihned se stal jejím pokladníkem.³⁴⁴ 25. ledna 1914 se účastnil závodů v Novém Městě na Moravě, kde v běhu na 100 m bez holí sice nebral vavříny, zato v jízdě s překážkami se dělil o druhé místo, navíc Mach předvedl nejdelší skok závodu (12 m), za což obdržel druhé místo i v této disciplíně.³⁴⁵ Holdoval nejen sjezdu, ale také zimní horské turistice, tedy výšlapům na lyžích, které pravidelně zařazoval i do svých kurzů.

Kromě lyžování provozoval také turistiku letní, pod hlavičkou Podhorské jednoty se účastnil vyznačování nových turistických tras, psal informační články, podílel se na turistických příručkách. Stal se horským průvodcem mnoha jednotlivců i skupin. Turisty informoval o správném dechu i kroku, důraz kladl také na naučnou stránku, a proto návštěvníky seznamoval s historií jednotlivých míst.³⁴⁶

V září 1912 byl Mach ustanoven zatímním učitelem II. třídy v Horní Bečvě, tentokrát ale ve škole v údolí Mečůvky. Správcem školy zde byl Karel Tomášek, se kterým se Mach setkal již v prvním roce svého působení v Horní Bečvě Na Pasekách.³⁴⁷ Tomášek dal Machovi za úkol vysvětlit žákům kulturní a hospodářský přínos turistiky pro tento chudý kraj, poučit děti jak se k turistům chovat a v neposlední řadě v nich zažehnout zájem o turistiku.³⁴⁸ Tomášek se ze všech sil snažil dělat co nejvíce pro budoucnost svých svěřenců. Děti poučoval o důsledcích alkoholismu a propagoval abstinenci, mluvil s nimi o životě v souladu s přírodou, z vlastních zdrojů s nimi i s Machem vyráběl ptačí krmítka. Vysvětloval malým horalům přínos konzumace ovoce, učil je uchovávat plody přes zimu. Děti se ve zdejší škole učily pěstovat užitečné plodiny a byly poučeny i o včelaření.³⁴⁹ Pravděpodobně zdejší působení, ač pouze jednoroční, Macha inspirovalo a v podobném duchu později vedl svou školu Za kopcem, jak ještě uvidíme. Mach považoval učitelskou profesi za poslání a tvrdil, že

³⁴³ *Vánoce našich lyžařů*. Národní listy 1, 1. ledna 1913 (ranní vydání), s. 22.

³⁴⁴ *Založení Východomoravského svazu lyžařů beskydských*. Národní listy 56, 26. února 1913. (večerní vydání), s. 4.

³⁴⁵ *V. veřejné lyžařské závody v Novém Městě na Moravě*. Národní politika 29, 30. ledna. 1914, příloha, s. 2.

³⁴⁶ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 12-13.

³⁴⁷ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karta 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³⁴⁸ SOKA Vsetín, Základní škola Mečůvka, Horní Bečva, inv. č. 168, Konference 1906-1916.

³⁴⁹ Tamtéž.

ten, který se povyšuje, nedělá vše pro své děti a pohrdá prostým lidem do školy nepatří a nenáleží mu „vznešený titul učitel.“³⁵⁰

V září 1913 nastoupil Mach na obecnou školu v Prostřední Bečvě Kněhyni. Působení v neutěšených podmínkách malých venkovských škol Valašska se špatnou docházkou, chudým obyvatelstvem, materiálními problémy a neuvědomělými rodiči pravděpodobně zapůsobilo také na Macha, protože ve své žádosti z 28. listopadu 1913 o místo definitivního učitele ve Valašském Meziříčí uvedl: „Žadatel upozorňuje slavnou c.k. okresní školní radu, že působí již čtyři léta na nejvzdálenějších školách okresu. Tvrdí, že ona čtyři léta vyváží osm let na školách s normálními poměry.“³⁵¹ Mach neuspěl s touto žádostí stejně jako s žádostí z 5. března 1914, ve které žádal o přeložení do Rožnova pod Radhoštěm.

I v Prostřední Bečvě se přirozeně věnoval své celoživotní zálibě v letní i zimní turistice, blízkost Pusteven, Radhoště i jiných kopců jej lákala a zdejší příroda vybízela k dlouhým túrám i zimním radovánkám. Spolu s dalšími byl Mach v roce 1914 za své zásluhy o rozvoj lyžařského sportu v regionu jmenován čestným členem Podhorské jednoty Radhošť.³⁵² Téhož roku Mach na Pustevnách vedl lyžařské kurzy, ale z důvodu války a Machovy mobilizace se jednalo o kurzy na nějakou dobu poslední.

Základní data o Machově válečném působení můžeme vyčíst z jeho osobního spisu vedeného Okresním školním výborem ve Valašském Meziříčí. V den atentátu, tedy 28. června 1914 se Mach jako aktivní sportovec a učitel nacházel v Brně, kde se právě konal sokolský slet.³⁵³ Mobilizován byl 26. července 1914, nastoupil k 36. pěšímu pluku v Mladé Boleslavi, kde si už jako učitel v době prázdnin 1911, 1912 a 1913 odsloužil povinnou základní vojenskou službu. V září 1915 byl převelen k jindřichohradeckému pěšímu pluku č. 75, v létě 1916 byl hospitalizován v nemocnici v Hořicích, pravděpodobně s frontovým zraněním. Po přezkoumání schopnosti vykonávat vojenskou službu byl 27. července 1917 přeložen ke 14. pěšímu pluku a

³⁵⁰ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, str. 116.

³⁵¹ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³⁵² KLUČKA, J. - SEDLÁČEK, J., *Kolébka české turistiky: Pohorská jednota Radhošť a počátky turistiky a lyžování v Beskydech*, Ostrava 2007, str. 11.

³⁵³ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

následně k 1. pluku tyrolských myslivců jako písař. Kvůli zranění nohy byl 1. března 1918 propuštěn z vojenské služby.³⁵⁴ V Trutnově, kde se léčil, se seznámil s o osm let mladší učitelkou Antonií Michálkovou,³⁵⁵ kterou si 23. března 1918 vzal ve Valašském Meziříčí.³⁵⁶

Po válce se vrátil na své působiště v Prostřední Bečvě, ale již 1. listopadu mu byla udělena dovolená. Nejpozději v lednu, ale pravděpodobně dříve odešel na Slovensko, kde působil jako komisař nově vzniklého Ministerstva pro správu Slovenska.³⁵⁷ Zde se věnoval propagaci nového státu, mluvil na shromážděních lidu jako například 4. ledna v Trenčíně nebo 6. ledna na Makově.³⁵⁸

Počátkem roku 1919 Mach na Slovensku spoluorganizoval příjezd zástupce československé vlády do Bratislavy. Jeho důležité postavení můžeme vyvodit i z faktu, že v Bratislavě mu byla přidělena samostatná kancelář a vlastní auto s řidičem. Mach projížděl místa kolem trati, aby zde získal podporu. Přesvědčoval místní, aby vítaly vládní vlak na důkaz jejich oddanosti nové republice. Můžeme tak soudit, že jeho rétorické schopnosti byly velmi dobré a dokázal přesvědčit prosté obyvatele. Samotný příchod vlády měl obstarat slavnostní výbor složený ze Slováků a Maďarů, kteří se přihlásili ke spolupráci, Maďaři ovšem ostentativně odmítli. Nakonec byla velká obava o bezpečnost příjezdivších, a proto Mach, jako i několikrát později, využil svých četných známostí a do Bratislavy povolal Sokoly, legionáře a jiné „statečné Čechy“.³⁵⁹

Počátkem školního roku 1920 nastoupil Mach jako řídící učitel a zároveň správce školy do školy v Hutisku Za Kopcem, kde setrval až do roku 1939, kdy byl přeložen na obecnou školu v obci Sloupné u Vizovic. Nejdříve v Hutisku působil jako

³⁵⁴ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³⁵⁵ Učitelka v Hronově, narozena 31. května 1895 v Bohuslavicích okres Nové Město dcera Václava Michálka učitele měšťanské školy dívčí školy v Hronově a Anny Bělounové.

³⁵⁶ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, inv.č. 11983 sign.VM I 56, matrika oddaných 1914-1933.

³⁵⁷ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³⁵⁸ *Schůze lidu na Slovensku*. Lidové noviny 12, 12. ledna 1919, s. 2.

³⁵⁹ Více o této Machově anabázi viz jeho vlastní článek MACH, C.: *Vzpomínka na pohnuté doby*. Lidové noviny 58, 2. února 1934 (ranní vydání), s. 1-3.

zatímní správce školy namísto Josefa Haši, spolu s ním začala ve škole vyučovat i jeho manželka Antonie.³⁶⁰

Téhož roku, kdy nastoupil do Hutiska, vystoupil z církve a zůstal bez vyznání,³⁶¹ což ovšem u zdejšího konzervativního a většinově velmi pobožného obyvatelstva vzbuzovalo nedůvěru, ne-li přímo odpor. Navíc se šířily zvěsti, že nový učitel je „notorický alkoholik, chlap špatný a prodejný“.³⁶² Byl bez vyznání, ale s místním farářem, který to s vesničany myslel dobře, se snášel vždy bezproblémově.³⁶³ Zdejší škola byla ve špatném stavu, scházely pomůcky a knihy, i velké děti psaly na tabulky a nebylo jiných než předválečných čítanek, což bylo pro pokrokově smýšlejícího Macha nepřijatelné. Opatřil proto nové knihy na dluh, obrátil se na své kontakty z předválečné i válečné doby a uspořádal sbírku. Kromě peněz se sháněly také věcné dary jako knihy, gumy, pera, papíry a dokonce i hračky. Vše vyvrcholilo tím, že se Důvěrnický sbor Pražské úvěrní banky rozhodl vzít školu pod svůj patronát.³⁶⁴

Den před Štědrým dnem prvního roku působení v Hutisku svolal Mach rodiče, děti a členy místní školní rady do školy. Na této neformální schůzce se Mach pokusil prolomit ledy, zaváděl konverzaci s dospělými, mluvil s nimi o jejich vlastních zkušenostech se školou. Všichni společně zpívali koledy, byl osvětlen Alšův betlém a zapáleny svíce na stromku. Dětem byly rozdány vánočky, ořechy, jablka, hrušky, svíčky, šaty a obuv. Všechny dary pocházely od pražských patronů.³⁶⁵ Toto setkání prolomilo ledy mezi školou a vesničany.

Když děti začaly kašlat, Mach koupil léky a aby žáci ve škole nemrzli, koupil „kocůry.“ Děti se pak do nich přezouvaly z mokrého venkovního obutí.³⁶⁶ S Machovou

³⁶⁰ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³⁶¹ Státní oblastní archiv v Zámruku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Ohnišťany, okr. Hradec Králové, sign. 118-6239, matrika narozených 1846-1910

³⁶² SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, s. 113.

³⁶³ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 10

³⁶⁴ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, s. 113-114.

³⁶⁵ Tamtéž., str. 114-115.

³⁶⁶ Tamtéž., str. 115.

práci byla nejspíše okresní školní rada spokojena, jelikož 1. června jej ustanovila definitivním správcem a učitelem místní školy.³⁶⁷

K tomu, aby získával podporu pro zdejší kraj a zejména pro svou školu, žádal Mach rozličné dobročinné organizace o finanční či hmotné dary. K propagaci zdejších poměrů neváhal využít ani noviny. Rozhodl se například poslat do pražských novin³⁶⁸ kusy osuchů a laty, napsal o tomto běžném pokrmu článek a zároveň oboje nechal vystavit ve výkladní skříni na Václavském náměstí. K tomuto jídlu napsal cedulku s výzvou k veřejné pomoci valašským strádajícím dětem.³⁶⁹ Scházely se rozmanité dary, šatstvo, obuv i peníze, vše putovalo Za kopec. Mach sám vypracoval několik přednášek o Valašsku, jeho krásách a turistických možnostech, což pro něj z pozice člověka, který měl místní region v nohách, nebyl problém. Své přednášky doplnil diapozitivy, které sám nafotografoval. Valaško prezentoval nejen v dobročinných spolcích, ale dalo by se z nadsázkou říct v každé nové společnosti, do níž se dostal.³⁷⁰ Jeho přednášky ale měly také osvětový charakter, kdy se národ snažil seznámit s poměry na Valašsku. Mach přispíval do časopisů odborných i lidových.³⁷¹ Vytvořil přednáškový cyklus *Jak se rodí a žije Valaško, Krásy Valašska* či *Sociální poměry na Valašsku*.³⁷² Mach přednášel o významu Valašska například během Manifestace pro zvelebení moravsko-slezského Pobeskydí uspořádané v dubnu 1933 ve Valašském Meziříčí.³⁷³

Dary získal svou pílí i četnými známostmi nejen od Důvěrnického sboru Pražské úřední banky, ale rovněž od Společenstva cukrářů a perníkářů v Praze, jež ve prospěch Machovy školy uskutečnilo sbírku šatstva, obuvi, knih, psacích potřeb i peněžních darů, v roce 1922-1923 získala škola soustruh, výheň a nebozez na železo od firmy Ergon,³⁷⁴ dcera prezidenta Masaryka Alice, jako předsedkyně Československého červeného kříže

³⁶⁷ SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

³⁶⁸ Machův počín zaznamenává nedatovaný novinový článek *Bída lidu na Valašsku*, otištěný v deníku Národní politika. Valašské muzeum v přírodě, sbírka písemností a tisků, karton F901, inv. č. A27414, výstřižky novinových článků o životě Cyrila Macha.

³⁶⁹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 6.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ BARÁČEK, O., *Školství ve válce a po převratu*, Valašské Meziříčí [1920], str. 36.

³⁷² *O dítěti potřebném ochrany a péče*. Lidové noviny 424, 25.8. 1922 (ranní vydání), s. 4.

³⁷³ *Manifestace pro zvelebení mor.-slez. Pobeskydí*. Národní politika 95, 5.4. 1933 (ranní vydání, vydání pro Prahu), s. 4.

³⁷⁴ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 128

škole poskytla 12.500 Kč. O vánocích 1924 získala škola 1.000 Kč z pozůstalosti zesnulého starosty Hutiska Josefa Koláčka a 100 Kč od Vlastenecko-dobročinecké stolní společnosti Vydrž z pražského Karlína.³⁷⁵ Významným donátorem se stal také Tomáš Baťa, který pomohl vybavit školní kabinet a podpořil další Machovy aktivity.³⁷⁶

I přes mnohé dárce nebyla situace na zdejší venkovské škole nijak jednoduchá, Machovy záznamy v kronice naznačují, že mezi ním a místní školní radou vládl napjatý vztah. Z problémů, se kterými se škola potýkala (jako byla nezasklená okna u nově postavené budovy, absence podpory školní vývažovně), vinil Mach především starostu Hutiska Františka Mlýnka. Starostův synek si jednou během polední přestávky zlomil nohu na hřišti a Mlýnek poslal na Macha stížnost zemské školní radě v Brně. Starosta si ale také stěžoval na hospodaření a na překročený rozpočet. Roku 1933 škrtlo zastupitelstvo z rozpočtu školy 200 Kč potřebných na zavedení rozhlasu. Machovo rozhořčení vidíme ve čtyřech vykřičnících, kterými opatřil dobový zápis v kronice.³⁷⁷ Machovy a Mlýnkovy rozepře vyvrcholily ve školním roce 1934-1935 napadením Antonie Machové, která utrpěla nervové zhroucení a dostala se do dočasné pracovní neschopnosti.³⁷⁸

Ze slov autora oslavné brožury o Machovi můžeme soudit, že nebyl člověkem zcela nekonfliktním. „Říkal rád všem do očí, co si myslí, proto vedle přátel měl i nepřátele.“ Neměl rád zpátečníky. Byl schopen trpělivě vysvětloval mladé mamince, že kojenci je třeba ostříhat nehty na rukou i nohou, a že nestačí plínku jen usušit, ale že je třeba ji pořádně vyprat. Ale dokázal vyhnat ministerského úředníka, který měl zjišťovat poměry obyvatelstva na Valašku, ovšem odmítl jít do jakékoli chalupy z obavy, „aby něco nechtyl“ a informace vyžadoval pouze po nadučiteli.³⁷⁹ V podobném duchu vzpomíná na Macha také jeho přítel Alois Schneiderk, když o něm říká: „otázky i odpovědi plné ostré satiry...vždy jazyk nabroušený a vždy veselý.“³⁸⁰ O jeho veselosti, ale i rychlém uvažování svědčí příhoda, kdy Mach provázel na Pustevnách spisovatele

³⁷⁵ Dary. Národní politika 353, 24.12. 1924 (ranní vydání, vydání pro Prahu), s. 6.

³⁷⁶ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, např. str. 179, 191.

³⁷⁷ Tamtéž., str.191, 193,193,198, 210-211.

³⁷⁸ Tamtéž, 1910-1948, s. 202.

³⁷⁹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 10.

³⁸⁰ VMP, sbírka písemností a tisků, karton F901, inv. č. A27411, Akademický malíř profesor Alois Schneiderka: Vzpomínka na Cyrila Macha z 16.7. 1958, s. 1.

Koptu a Majerovou. Mach údajně jen tak pronesl ke spisovatelce: „Jako student mi imponovalo Vaše Panenství.“ Kopta pak ihned vysvětloval: „A to je tuze dobrá kniha, za tu se nemusí červenat.“³⁸¹

Také v době působení v Hutisku se samozřejmě věnoval své velké vášni, lyžím. Kromě kurzů pro veřejnost pořádal i lyžařské kurzy pro učitele, nejdříve jednorázově a od roku 1928 zřejmě konané každoročně.³⁸² Pořádala je učitelská jednota Komenský a jako instruktorka se uplatnila také Machova manželka Antonie.³⁸³ Hory Mach propagoval i v rozhlase, kde přednášel o lyžařských túrách nebo o tom, jak se o výstroj starat v létě.³⁸⁴ Sám ještě v té době závodil, samozřejmě v barvách Podhorské jednoty Rožnov. Jako aktivní sportovec ve své kategorii dosahoval slušných výsledků. V lednu 1924 vystartoval jako první na trať 29. mezinárodního lyžařského závodu v Jilemnici,³⁸⁵ v únoru pak závodil v Domažlicích, kde v kategorii starších pánů obsadil druhé místo.³⁸⁶ V lednu 1927 zvítězil na čtvrtém přeboru Beskydské župy Svazu lyžařů Československé republiky na Pustevnách.³⁸⁷ Také v únoru 1927 se jako jediný své kategorie účastnil běhu na 18 km, dobře si vedl i ve skoku, kdy skočil 29 a 31 m.³⁸⁸ Podobně v dalších závodech pokořil trať, na kterou si jeho vrstevníci netroufali. Soutěžil v běhu, ve skocích, a to i v dalším roce, kdy ve své kategorii zvítězil v běhu na 15 km a doskočil si pro druhé místo.³⁸⁹ V lednu 1930 získal ve své třídě bronz v běhu na 12 km,³⁹⁰ dalšího roku nenašel přemohitele ve sjezdu.³⁹¹ V roce 1933 v běhu na 18 km skončil na třetím místě.³⁹² Jedná se jistě jen o torzo Machových lyžařských úspěchů.

³⁸¹ *Spisovatelka Majerová*. Lidové noviny 404, 14.8. 1933 (ranní vydání, pondělní vydání), s. 1.

³⁸² *První lyžařský kurs pro učitele*. Národní listy 26, 26.1. 1928, s. 4.

³⁸³ *Lyžařský kurs pro učitele, členy jejich rodin a uvedené hosty*. Lidové noviny 638, 21.12. 1931 (odpolední vydání), s.5, *Lyžařský učitelský kurs na Radhošti-Pustevnách*. Lidové noviny 49, 27.1.1933 (odpolední vydání), s. 4.

³⁸⁴ *Program rozhlasu. Středa 21. dubna. Moravská Ostrava*. Národní listy 106, 17.4. 1937, s. 4.

³⁸⁵ *29. mezinárodní lyžařské závody v Jilemnici*. Lidové noviny 41, 23.1. 1924 (ranní vydání), s. 7.

³⁸⁶ *Lyžařské závody v Domažlicích*. Národní politika 34, 4.2. 1924 (odpolední vydání), s. 5.

³⁸⁷ *Čtvrtý přebor beskydský župy Svazu lyžařů čs. republiky*. Lidové noviny 40, 24.1. 1927 (ranní vydání), s. 4.

³⁸⁸ *III. Závody bezkydské župy Sv. lyžařů*. Národní politika 37, 7.2. 1927 (odpolední vydání), s. 7.

³⁸⁹ *Veřejné závody bezkydské župy Svazu lyžařů RČS. na Radhošti*. Národní listy 78, 19.3. 1929, s. 5.

³⁹⁰ *Neděle lyžařů na Pustevnách*. Lidové noviny 34, 20.1. 1930 (ranní vydání), s. 3 – 4.

³⁹¹ *VII. lyžařské závody o přebor bezkydské župy a akademický přebor Č. S. R.* Národní politika 40, 9.2. 1931 (odpolední vydání), s. 9.

³⁹² *Lyžařská mistrovství země Moravskoslezské*. Národní listy 5, 30.1. 1933, s. 6.

Mach se rovněž snažil přenést na děti svou lyžařskou vášeň. Domníval se totiž, že když už jim do vínku byly naděleny takové přírodní podmínky, byla by velká škoda jich nevyužít. Machovo lyžování z počátku nebudilo důvěru místních „...učitel – tak trochu přece pán! - rajtuje na lyžích po jejich kotárech a zděrygá tajak čert. Že puntýruje děti na lyžové závody a učí je skákat – až sa divákom od hrúze vlasiska na lebeňách stavjaly.“³⁹³ Nedůvěra ale pominula, když se ukázala praktičnost lyží, děti se v zimě nemusely ve sněhu brodit, ve školní kronice v roce 1931-1932 je poznamenáno: „Lyžaření zcela zdomácnělo. Hoši si kupují sami lyže.“³⁹⁴ Pod záštitou Československého červeného kříže se každoročně konaly také lyžařské závody, v nichž místní děti měřily své síly s dětmi z celé republiky. Poprvé byly konány 25. února 1923 a zúčastnilo se jich více než 50 dětí ze Zákopčí. Závodníci vyjížděli jednotlivě v půlminutových intervalech od nejstarších. Odpoledne následovaly nejmladší děti a dívky. Začínalo se na rovině, následovalo prudké stoupání, prudký sjezd do údolí, kde už čekali diváci. Nejrychlejší závodník zvládl trať dlouhou přes tři kilometry za 5 a půl minuty, nejpomalejší za 19 minut. Po společném obědě došlo na ceny a proslov předsedy spolku Komenský Pia Tchoře a řídícího učitele Macha. Na plánované skoky ani jízdu s překážkami nedošlo.³⁹⁵ Závodů v roce 1924 se účastnilo již 146 dětí. Dohromady se konalo nejméně 10 ročníků. Mach dokázal snoubit sportovní akci s tak potřebnou dobročinností, nejen vítězové, ale všichni účastníci byli podarováni, a to obuví a oblečením.³⁹⁶ Postupně se do těchto závodů hlásili nadějní sportovci ze širšího okolí, z Rožnova, Zlína i Ostravy. Mach své nadějné svěřence přivedl na závody na Pustevnách, Bílé, a dokonce až na mistrovství republiky.³⁹⁷

Mach byl průkopníkem nejen v lyžování ale ve sportu obecně, všechny školní děti sportovaly jak v zimě, tak v létě. Náradí se někde vyprosilo, něco se koupilo z přednášek a zájezdů a nemálo se vyrobilo přímo ve škole.³⁹⁸ V době, kdy přišel na Valašsko, zde turistika ještě nebyla moc rozšířená, udělal v této sféře mnoho

³⁹³ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 13.

³⁹⁴ SOKAVsetin, fond Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, s. 189.

³⁹⁵ *První dětské závody školní mládeže v Hutisku*. Lidové noviny 112, 4.3. 1923 (ranní vydání), s. 8. *závody mládeže v Hutisku*. Národní listy 63, 6.3. 1923, s. 4.

³⁹⁶ *IV. Veřejné lyžařské závody dorostu Čsl. Červeného kříže na Hutisku za kopcem*. Národní politika 49, 19. 2. 1927, s. 6 (odpolední vydání).

³⁹⁷ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 13.

³⁹⁸ Tamtéž., str. 6.

podstatného, psal turistické příručky, informační články, sám průvodcoval po Beskydách. I jeho přičiněním přibývalo každoročně „luftáků“, kteří pak byli ubytováni po chalupách.³⁹⁹

Na pozemku u školy zřídil Mach fotbalové hřiště a aby se děti naučily plavat, nechal přehradit koryto potoka nedaleko školy, takže vzniklo pěkné koupaliště, sloužící v létě také pro návštěvníky obce.⁴⁰⁰ S prací na přehradě pomáhaly děti, Machovi přátelé i on sám. Kvůli stavbě dokonce prodal své památeční zlaté hodinky.⁴⁰¹ V roce 1924 pak zřídil při škole kuželnu, kde si mohli partii kuželek kromě školních dětí jít zahrát i prázdninová hosté či dospělí z okolních chalup.⁴⁰² Ve školním roce 1934–1935 byla na školním hřišti zavedena sportovní střelba pro škole odrostlou mládež, probíhající pod dozorem bývalých vojáků.⁴⁰³ U zvláštních příležitostí, jako byly státní svátky, organizoval učitel na školním hřišti atletické závody. Vítězové i neumístění účastníci dostali užitečné ceny, děti byly poděleny šatstvem, obuví, prádlem atd.⁴⁰⁴ V době konání mistrovství světa v kopané v Itálii roku 1934 se pouštěly ve škole rozhlasové reportáže ze zápasů československých fotbalistů.⁴⁰⁵ V srpnu 1938 pomáhaly školní děti při organizaci automobilových závodů do blízkého vrchu Soláň.⁴⁰⁶

Za dobu Machova působení Za kopcem prošla škola velkými změnami. K původní jednotřídní škole byla přistavěna učebna a od školního roku 1924-1925 byla organizovaná jako dvojtřídní.⁴⁰⁷ Na jaře a v létě 1930 proběhla výstavba nové budovy, při slavnostním otevření v říjnu byla nazvána školou Charlotty Garrigue Masarykové a ihned byla otevřena pobočka se třetí třídou, definitivně trojtřídní se pak škola stala 1933-1934.⁴⁰⁸ Po celou dobu spolu s Machem ve škole působila jeho manželka Antonie, v roce 1930-1931 nastoupil výpomocný učitel Antonín Zvonek,⁴⁰⁹ místo něj pak krátce

³⁹⁹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 12

⁴⁰⁰ Příloha č. 6.

⁴⁰¹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 8

⁴⁰² SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, str. 140.

⁴⁰³ Tamtéž, str. 219.

⁴⁰⁴ Tamtéž, str. 155.

⁴⁰⁵ Tamtéž, str. 200.

⁴⁰⁶ Tamtéž, str. 219.

⁴⁰⁷ Tamtéž, str. 143.

⁴⁰⁸ Tamtéž, str. 185-186, 197.

⁴⁰⁹ Tamtéž, str. 185.

působící Rudolf Kramoliš a Františka Neužilová (ve školní rok 1931-1932),⁴¹⁰ v roce 1932-1933 zde působil Karel Urban,⁴¹¹ 1934-1935 Ludvík Martinek, poté Ladislav Zahradník,⁴¹² 1935-1936 Květoslava Wimmerová,⁴¹³ 1936-1937 Bedřich Hložinek,⁴¹⁴ následujícího roku pak přišel Jindřich Kysučan.⁴¹⁵ V kronice se nedočteme proč docházelo k tak častému střídání učitelů, je možné, že byla na vině Machova povaha, či mohlo zdejší místo být pouze přestupní stanicí pro mladé pedagogy.

Mach se snažil sehnat co nejvíce obrazů, map a názorných pomůcek a co možná nejvíce rozšířit zdejším dětem obzory. Získal např. model lokomotivy, parního stroje, ve kterém se skutečně topilo a který fungoval. Těchto názornin bylo skutečně třeba, vždyť ještě v roce 1936 byly na zdejších pasekách čtrnáctileté děti, které nikdy neviděly dům vyšší než jednopatrový a na železnici se nejen nevezly, ale dokonce ji, opravdovou, ani neviděly. I dospělí přicházeli, aby se poučili.⁴¹⁶ Také kniha Valaši a Valašsko se zmiňuje o tom, že škola Za kopcem byla dobře vybavená pomůckami, které Mach pořídil často z darů.⁴¹⁷

V duchu pokroku se sám Mach vzdělával. Angažoval se v Okresní učitelské jednotě Komenský, v dubnu 1928 se zúčastnil zájezdu moravských učitelů do Vídně, aby se poučil z tamního školství⁴¹⁸ a od školního roku 1934-1935 rozšiřoval svou pedagogickou přípravu studiem na „Vysoké“⁴¹⁹ škole v Brně.⁴²⁰ Kromě několika učebních oborů pro obecné a měšťanské školy získal způsobilost vyučovat na lidových školách hospodářských, způsobilost k vyučování chlapeckým ručním pracím, absolvoval rozmanité kurzy, ale přesto zůstával ve „své“ škole, práci zde totiž

⁴¹⁰ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, str. 189.

⁴¹¹ Tamtéž, str. 193.

⁴¹² Tamtéž, str. 200, 203.

⁴¹³ Tamtéž, str. 204.

⁴¹⁴ Tamtéž, str. 207.

⁴¹⁵ Tamtéž, str. 212.

⁴¹⁶ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 8

⁴¹⁷ *Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí 1922, str. 16.

⁴¹⁸ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, str. 179.

⁴¹⁹ Požadavek vysokoškolského vzdělání pro učitele se bohužel neprosadil. Přesto Česká obec učitelská zřídila v roce 1921 Školu vysokých studií pedagogických v Praze a následně v Brně. Učitelé se na těchto školách vzdělávali vysokoškolským způsobem během víkendů.

⁴²⁰ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, str. 201.

považoval za poslání.⁴²¹ Stále se snažil něco se přiučit, četl knihy, časopisy, noviny, odbornou literaturu lékařskou, zemědělskou i technickou. Jako mladý projel téměř celou republiku na kole, později se zmohl na motorku, a pak si dokonce pořídil malé auto, které leckdy nahradilo sanitku, bylo-li třeba pacienta odvézt do Meziříčí.⁴²²

Mach využil své poválečné známosti na Slovensku a zorganizoval v srpnu 1924 zájezd 50 valašských učitelů za krásami této země. Nejdříve se zastavili v Bratislavě, kde je přivítal Vavro Šrobár osobně, dále pluli parníkem po Dunaji do Komárna. Poté výprava pokračovala do Zvolenu, Bánské Bystrice, Tisovce, Dobšíně, poznala oblast Oravy a nakonec zakotvila v Tatrách.⁴²³ Na oplátku přijely dvě desítky učitelů z okresu Brezno v roce 1925 na Valašsko.⁴²⁴ Další rok se Valaši zase podívali na Slovensko.⁴²⁵

Mach dbal nejen o vzdělání své, ale snažil se najít možnosti vzdělání pro hutiské nadané děti. O prázdninách jezdil po Moravě, aby své žáky, kteří školu ukončili, umístil v továrnách, řemeslných dílnách atd.⁴²⁶

Mach zajistil, aby ve škole vždy bylo dobře zatopeno, a tak se děti těšily do školy minimálně na teplo. Paní řídící začala pro děti ve škole vařit, většinou bramborové nebo zasmažené polévky, někdy mléčnou, jindy chlebovou. I zelenina začala pronikat na jídelníček místních dětí. Mach opatroval semínka a sazeničky a učil žáky pěstovat na malých políčkách kromě tradičního zelí i další druhy zeleniny. Vysvětloval dětem i dospělým důležitost pestrého jídelníčku a zdravé výživy. Děti pomáhaly při vaření i prostírání, kdo měl možnost donesl do školy například brambor, aby bylo z čeho vařit.⁴²⁷

Z jara 1922 koupil Mach 3 hektary půdy za 30.000 Kč na dluh a založil ovocný sad, v němž děti učil, jak se o stromy správně starat.⁴²⁸ Žáci sami kopali, sázeli, roubovali, štěpili, prořezávali a prostřihovali dřeviny a na konci roku dostalo každé dítě

⁴²¹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 4

⁴²² Tamtéž, str. 11.

⁴²³ *Zájezd moravského učitelstva na Slovensko*. Lidové noviny 398, 9.8. 1924 (ranní vydání), s. 5.

⁴²⁴ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 150.

⁴²⁵ *Vycházky*. Lidové noviny 301, 15.6.1926 (odpolední vydání), str. 4.

⁴²⁶ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 10.

⁴²⁷ Tamtéž, str. 7.

⁴²⁸ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, s. 123.

ovocný stromek. To, které školu úplně opouštělo, pak dostalo dva. I díky tomu se na místní dřívě holé stráně dostaly ovocné stromy.⁴²⁹

Děti byly vedeny k řemeslu, děvčata navštěvovala kurz vaření a šití, chlapci měli truhlářskou dílnu. Malovaly se keramické vázy, vyráběly drobné dřevěné hračky, dřevěné talíře, lžice, stolky, máselnice, kolovrátky, hříbky na látání.⁴³⁰ Některé výrobky šly darem pro chudé děti horníků z Ostravy, čímž se Mach v dětech snažil vypěstovat solidaritu, jiné zamířily dokonce do zahraničí. Tak v roce 1927 doputovala zásilka rukodělných předmětů z Hutiska k dětem veřejné školy v severoamerickém městě Schenectady. Výměnou americké děti poslaly radiopřijímač, který samy zkonstruovaly.⁴³¹

První rozhlas se ale Za kopec dostal již v roce 1926 a v této části Moravy představoval velikou vymoženost. Rozhlas do školy přicházeli poslouchat nejen školáci, ale také jejich rodiče. Mach sám přednášel rozhlasem o Valašsku už od poloviny dvacátých let, líčil krásy zdejší přírody, místní zvyky, pokusil se ale také nahlédnout do zákoutí duše valašského dítěte.⁴³² Ve druhé polovině třicátých let se do rozhlasu dostali i místní školáci, předvedli zde zpěv písní, přednesli básně a hádanky, a to vše se přirozeně odehrálo ve valašském nářečí rožnovska. Když děti přejely „tu dálku“ do Ostravy vlakem, byly vyděšené a držely se v houfu, bály se, že vysoké měšťanské domy na ně spadnou. Později se jak ostravský tak pražský rozhlas zajímal o vystoupení dětí i dospělých z Hutiska. Honoráře za účinkování v rozhlasu se použily k dalšímu zvelebení školy nebo posloužily jako přivýdělek místním horalům.⁴³³

Téměř o každých letních prázdninách v hutiské škole byly zřízeny takzvané prázdninové kolonie pod záštitou Československého červeného kříže. Ze tříd se staly improvizované ložnice se slamníky položenými na zemi, ve školní kuchyni se v kotlích

⁴²⁹ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 7.

⁴³⁰ SOkA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str.170.

⁴³¹ Tamtéž, str. 169 – 170. A *Vzájemné styky valašské a americké mládeže*. Národní politika 83, 25. 3. 1927 (ranní vydání), str. 6.

⁴³² *Program rozhlasu. Úterý 18. května*. Národní listy 133, 15. 5. 1937 (večerní vydání), str. 5.

⁴³³ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 8-9.

vařilo a desítkám neduživých městských dětí se v lesích a horách vracelo a upevňovalo zdraví.⁴³⁴

Mach byl nejen obětavý učitel, dobrý sportovec a propagátor Valašska, ale také vášnivý obdivovatel a pečovatel o valašský folklor. Četl, scházel se a dopisoval si s folkloristy, snažil se obnovit podle vyprávění místních pamětníků zvyky, písně i kroj, a to vše použít k zájmu o Valašsko a pomoci tomuto kousku Moravy. Ze svých žáků a několika dospělých založil skupinu „Hutiščané“, která se postupně stala známou a vítanou na mnoha lidových slavnostech a přehlídkách. Byla to možnost drobného přivýdělku i propagace Valašska.⁴³⁵ Své první úspěšné veřejné vystoupení uskutečnili nejspíše v červnu 1925 na národopisných slavnostech v Brně, kde se hráli dospělí členové valašskou svatbu a děti ukázaly vynášení Mařeny, což jim vyneslo druhé místo. Peněžní odměnu 1.000 korun věnovali Hutiščané na obecní knihovnu.⁴³⁶ Mach také založil školní ochotnickou skupinu. Ve spolupráci školy, obce a Sokola byly organizovány oslavy založení republiky i Masarykovy a později Benešovy narozeniny.⁴³⁷ Mach četl a znal dílo Františka Bartoše, Františka Sokola-Tůmy, Metoděje Jahna, či Čenka Kramoliše, sledoval sběratelské dílo Jana Nepomuka Poláška. Začal se stýkat s Františkem Tábořským, Janem Kobzáněm, Milošem Kulišťákem, bratry Jaroňkovými a dalšími valašskými folkloristy.⁴³⁸ V létě roku 1922 představil na Výstavě sociální péče o mládež v Brně dokonale propracovanou kopii nuzného valašského příbytku, charakteristického bydliště chudobného valašského dítěte a jeho rodičů. Tato výstavka také putovala do Ostravy, Hradce Králové, Uherského Hradiště⁴³⁹ či Kroměříže.⁴⁴⁰ Tmavé valašské jizbě, do níž návštěvník vstoupil, dominovala mohutná pec s ohništěm. K peci přináležely předměty potřebné k topení a vaření – kotel, trojnožky a hrnce. Poblíž pece stála též lavice, máselnice a kolovrat. V jednom z rohů místnosti byl umístěn kamenný mlýnek, v jiném stůl s každodenními pokrmy prostých Valachů – osuchy a tvrdým černým chlebem. U stropu byla zavěšena kolébací plachta,

⁴³⁴ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 9

⁴³⁵ Tamtéž, str. 11-12.

⁴³⁶ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 151.

⁴³⁷ Tamtéž, str. 148, 193, 211.

⁴³⁸ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 11.

⁴³⁹ SOKAVsetín, fond Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, s. 132.

⁴⁴⁰ *Sociálně zdravotní výstavka při Zemské výstavě v Kroměříži*. Našinec 168, 29. 7. 1925, str. 2.

tzv. kolébač a nástroj zvaný tanečnice, s jehož pomocí se valašské děti učily chodit. K vidění byla i stará valašská skleněná žehlička. Expozici dotvářely obrázky valašské krajiny vyvěšené po stěnách a výstavka předmětů zhotovených hutiskými školáky. K vidění byly výrobky ze dřeva jako jařma, cepy, hrábě, formy na hole, stoličky, saně, ale i nejrůznější předměty vymodelované z hrnčířské hlíny a vypálené v peci.⁴⁴¹

V roce 1925 byl Mach jedním z nejdůležitějších pořadatelů národopisné slavnosti Valašský rok v rodícím se areálu muzea v přírodě v Rožnově. V roce 1925 se pokusil o něco jako letecké mapování, když ze zapůjčeného Baťova letounu pořizoval snímky zdejší krajiny. Ty mu ovšem byly zabaveny, údajně z popudu Ministerstva národní obrany.⁴⁴²

Mach školáky vedl také k práci v obci, 1924 děti osázely cestu ke škole lipovou alejí, ve třicátých letech dokonce spravovaly obecní silnici a v roce 1939 upravily okolí zanedbané studánky s pitnou vodou.⁴⁴³ Řídící učitel také založil dobrovolný školní hasičský sbor, který vlastnil požární stříkačku a 80m dlouhé hadice. Jako trénink sloužilo zalévání školní zahrady. Děti několikrát velmi úspěšně zasáhly při místních požárech.⁴⁴⁴ Díky své hasičské činnosti se děti dokonce dočkaly toho, že byly nafilmovány a zařazeny do Československého zvukového týdeníku v roce 1938.⁴⁴⁵

Mach se díky svému zájmu o obec v roce 1923 dostal do obecního zastupitelstva, s touto funkcí bylo spojeno také členství v místní osvětové komisi.⁴⁴⁶ Cyril Mach se snažil o osvětu, v mnoha chalupách se teprve díky němu začalo řádně větrat, zavedlo se pravidelné denní mytí nebo hygiena před jídlem – starší často hubovali, děti totiž učitelovou vinou převracely staré pořádky.⁴⁴⁷ Když byla velká úroda jahod, borůvek nebo hub, Mach organizoval jejich výkup, aby tak vylepšil ekonomickou situaci místních.⁴⁴⁸

⁴⁴¹ *Výstava sociální péče o mládež v Brně*. Lidové noviny 433, 30. 8. 1922 (ranní vydání), str. 4.

⁴⁴² SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 151.

⁴⁴³ Tamtéž, str. 140, 205, 226.

⁴⁴⁴ *Stateční školáci*. Lidové noviny 303, 17.6. 1933 (odpolední vydání), str. 3.

⁴⁴⁵ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 216.

⁴⁴⁶ Tamtéž, str. 133.

⁴⁴⁷ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 8-9.

⁴⁴⁸ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 12

Obyvatelům rád poradil ve věcech právních a majetkových, v rodinných i zaměstnaneckých otázkách. Pokud se na něj někdo obrátil s dotazem, na který nedovedl odpovědět, hledal tak dlouho v knihách, až odpověď našel. Díky své spolupráci s Československým červeným křížem byl proškolen zdravotními kurzy, rád proto podal pomocnou ruku u lehčích nemocí a úrazů.⁴⁴⁹ Díky svým veterinárním znalostem byl žádaným konzultantem pokud se telila kráva. Je třeba si uvědomit, že právě kráva byla v mnohých chalupách největším bohatstvím, a tele proto bylo vítaným přírůstkem ke skromnému majetku místních. Mach sám byl členem hasičského spolku a jako vlastenec a sportovec samozřejmě také Sokola, od léta 1933 se stal také jeho místním náčelníkem.⁴⁵⁰

Z Machovy iniciativy vyrostly v Hutisku dva pomníky, tzv. Masarykova skála v roce 1921 na počest prezidenta a 1926 pomník věnovaný památce zesnulé Charlotty Masarykové.

Sám Mach v kronice píše, že na nápad vytvořit v Hutisku podobiznu Masaryka jej přivedly na začátku školního roku 1921-1922 děti, když se ho ptaly: „A, pane učiteli, viděli jste pana prezidenta? Jak vypadá?“⁴⁵¹ Nejprve mělo jít pouze o pamětní desku ve třídě, poté o jméno v kameni, nakonec k realizaci Mach přizval akademického sochaře Drahoše a 18. října 1921 poklepala paní Machová na základní kámen se slovy: „Ať je zdejší lid hrdý, pevný jako skála, ať je něžný a jemný jako mech na ní, ať drží při sobě, jako cement - ať se snoubí s přírodou – kámen - cement – zvyky – nová kultura - ať roste jako Masarykova skála.“⁴⁵² Zaslouhou píle místních dobrovolníků pod vedením inženýra Stupky, vrchního komisaře pro hrazení bystřin, se podařilo památník zhotovit jen za deset dní. Díky tomu bylo možno odhalit pomník i s reliéfem od Drahoše v den třetího výročí vzniku republiky.⁴⁵³ Odhalení ovšem bylo zcela zastíněno vyhlášením mobilizace.⁴⁵⁴ Po druhé se tedy odhalení Masarykovy skály konalo 10. září 1922,

⁴⁴⁹ Tamtéž, str. 11.

⁴⁵⁰ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str.196.

⁴⁵¹ Tamtéž, str. 117.

⁴⁵² Tamtéž, str. 118.

⁴⁵³ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 119.

⁴⁵⁴ V říjnu 1921 uskutečnil Karel I., zdržující se ve švýcarském exilu, již druhý pokus o převrat. 21. října přiletěl k Šoproni a v čele maďarských oddílů, které se přidaly na jeho stranu, zahájil pochod na

přítomno bylo kolem tří tisíc návštěvníků, nechyběli zástupci spolků, návštěvníci z rožnovska i vsetínska. Nejdříve promluvil starosta Hutiska, hlavním řečníkem byl poslanec František Tomášek, prezidentovi byl odeslán telegram se zněním: „Tatíčku náš, máme vás rádi, buďte hodně, hodně dlouho zdrav a přijďte mezi nás.“⁴⁵⁵

Již nedlouho po odhalení Masarykovy skály Macha napadla myšlenka vybudovat v Hutisku další monument, a to úpravou pískovcového balvanu tyčícího se osaměle nad školou. Podle místních pověstí ho sem donesl čert. Mach svolal děti i dospělé a přesvědčil je, jak krásné by bylo, kdyby se tento neobvyklý balvan stal symbolem něčeho mocného a velkého.⁴⁵⁶ Děti pak hlasovaly o tom, komu by tento monument měl patřit. Navržen byl J. Hus, J. Žižka, nejvíce hlasujících se ovšem vyslovilo pro J. A. Komenského a jemu měl být pomník také určen.⁴⁵⁷ Po skonu Charlotty Garrigue Masaryková bylo ale stanovisko přehodnoceno.⁴⁵⁸ Úpravy kamene začaly již v říjnu 1923, ale byly velmi náročné, jelikož balvan byl velmi těžký. Práce byly kompletně dokončeny až roku 1926. Pod desku s reliéfem Charlotty Masarykové, kterou zhotovil sochař Václav Hynek Mach, byl vyryt a vyzlacen nápis v češtině a angličtině „Ženě trpitelce a všem jejím sestrám“ „To the suffering woman and all her sisters.“ Okolí stráně žáci ze školy osadili mladými stromky a květinami. Práce se protáhly, a tak bylo slavnostní odhalení přesunuto z původně plánovaného května na 17.-18. července 1926.⁴⁵⁹ Vše bylo odstartováno koncertem brněnského pěveckého sdružení Foerster pořádaného v lázeňském domě v Rožnově. Poté byly zapáleny slavnostní ohně.⁴⁶⁰ V neděli se oslavy přesunuly do Hutiska, slavnostní akt zahájil znovu pěvecký spolek Foerster, následoval průvod s účastí dorostu Československého

Budapešť. Praha prohlásila setrvání Karla v Maďarsku za casus belli a ve dnech 27. října – 2. listopadu vyhlásila vojenskou mobilizaci. Karlovo vojsko bylo nakonec před Budapeští zastaveno maďarskými vládními oddíly. Následník trůnu byl internován v klášteře na Blatenském jezeře a posléze na ostrově Madeira, kde dožil. Více např. KLIMEK, A.: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII: 1918-1929, Praha 2000, s. 301 – 312.

⁴⁵⁵ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 127.

⁴⁵⁶ *Památník, který bude věnován paní Charle G. Masarykové*. Lidové noviny 242, 13.5. 1926 (ranní vydání), str. 2.

⁴⁵⁷ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 127.

⁴⁵⁸ Tamtéž, str. 130-131.

⁴⁵⁹ *Památník, který bude věnován paní Charle G. Masarykové*. Lidové noviny 242, 13.5. 1926 (ranní vydání), str. 2.

⁴⁶⁰ *Odhalení památníku Karle G. Masarykové na Hutisku*. Lidové noviny 359, 19.7. 1926 (odpolední vydání), str. 2.

červeného kříže, žen a mužů v krojích, četnictva a vojska z Meziříčí, Nového Jičína a Olomouce. Přijeli také legionáři a hasiči, generál Podhajský z Brna, zástupci státních úřadů, členové Národního shromáždění a zástupkyně nejvýznamnějších ženských spolků. Nad okolím kroužila tři letadla 3. leteckého pluku v Olomouci, jedno z letadel pak shodilo věnec. Slavnostní proslov měla Milada Veselá z Benešova, následoval projev Františky Plamínkové obě z Ženské národní rady, byly přečteny zdravotice ze zahraničí, proslovy Ludmily Coufalové-Zatloukalové za Zemskou organizaci pokrokových žen a Růženy Vachové, zástupkyně brněnské Vesny. Při odhalení zazněl zpěv Modlitby ze Smetanovy Libuše, nakonec se zpívala hymna.⁴⁶¹ Mach i tuto příležitost využil k propagaci své školy, v jejích prostorách proběhla výstava dětských rukodělných prací. Největší pozornost budily Machovy fotografie okolí a vázy, jedna z nich poté byla věnována Masarykovi.⁴⁶² Vše bylo zakončeno inscenací hry *Pasekáři* Františka Sokola-Tůmy.⁴⁶³

V listopadu 1938 byl Mach dvakrát krátce po sobě pozván k ministrovi propagandy Hugo Vavrečkovi, aby přednesl zprávu o sociální situaci na Valašsku a nastínil možného řešení otázky zaměstnanosti masy nezaměstnaných uprchlíků ze zabraného pohraničí. Mach v dané situaci považoval za nejrozumnější v kraji podporovat zavádění domácího tkalcovství. Koncem roku 1938 byl zvolen do poradního sboru pro povznesení Valašska, ustaveného okresním úřadem.⁴⁶⁴

Manželé Machovi žili skromně ve školním bytě, první pokoj v přízemí sloužil jako obývací, jídelní a besední zároveň, druhý byl zařízen jako ložnička pro hosty a ve třetím žili manželé. V podkroví pak měli své ubytování jejich děti. Příbytek Machových byl vždy otevřen návštěvám, chodili sem umělci, novináři, malíři i spisovatelé, školní pracovníci, lidé z rozhlasu i turisté. Pod okny školy byla velká květinová zahrádka, na stěnách visely obrazy malířů Valašska⁴⁶⁵, často Machových přátel.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 162.

⁴⁶² *Výstavka prací žáků školy v Hutisku*. Lidové noviny 361, 20.7. 1926 (odpolední vydání), s. 2.

⁴⁶³ SOKA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 162.

⁴⁶⁴ Tamtéž, str. 222-223.

⁴⁶⁵ Podešva, Schneiderkové, Kobzáň, Hlavicovi, Mervart, Rajoňkovi, Ondrůšek, Král.

⁴⁶⁶ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 10.

Místním obyvatelům byl Mach blízký nejen tím, že se ochotně zapojoval do chodu obce, ale také svým způsobem života. Učitelé Machovi vychovávali čtyři děti. Nejstarší dcera Táňa se narodila 17. srpna 1920, jako druhá se narodila 23. července 1922 dcera Naděžda a 12. května 1926 se narodila dvojčata Jiří a Ivan.⁴⁶⁷ Mach i jeho žena se snažili ke svým dětem přistupovat jako k dětem jiným. Všechny chodily v létě bosy, měly přísný režim dne a oblékaly se prostě a skromně. Když maminka klukům koupila nové kalhoty, dostal ty staré některý chlapec ze školy – dvoje mít nemusíš, řekl táta, když on nemá ani jedny pořádné. Když kluci k vánocům dostali od Machova známého pravý kopací míč, na jaře byl míč všech. Otec jim údajně říkal, že ve dvou by stejně fotbal nemohli hrát. Děti se účastnily veškerého valašského dětského života. Dvě děti, Naděžda a Ivan, se vydaly ve šlépějích svých rodičů a staly se učiteli, Táňa se stala redaktorkou a Jiří stavitelem.⁴⁶⁸

Postavou byl Mach spíš útlý, sám říkával, že ztloustnout neměl čas.⁴⁶⁹ Jako aktivní sportovec měl tuhý kořínek, objevili-li se zdravotní potíže, jednalo se většinou o úraz. V únoru 1924 si vymkl v kloubu levou nohu, když během tělocviku zkoušel nový můstek pro skoky na lyžích.⁴⁷⁰ V létě 1933 u něj zase primář vsetínské nemocnice konstatoval nervovou ochablost z přepracovanosti.⁴⁷¹ Na konci srpna 1936 Mach boural se svým automobilem Škoda Popular, když vezl Táňu na vlak do Hranic na Moravě. Machovo auto se převrátilo na střechu u obce Černotín, když se vyhýbal jinému řidiči. Mach jeho žena i dcera utrpěli naštěstí jen lehká zranění.⁴⁷²

Ještě před vznikem protektorátu vstoupil Mach do řad odboje.⁴⁷³ Doma i ve škole Mach poslouchal zahraniční rozhlas. Spolu s přítelem Josefem Bartošem se zapojil do Obrany národa. Využil dobré znalosti místních horských chodníků a pomáhal s převody přes hranice, nejčastěji o tuto „službu“ měli zájem vojáci. Poprvé dostal někoho za hranice 5. června 1939. Bartoš mladé „turisty“ s Machem dovezl

⁴⁶⁷ SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.

⁴⁶⁸ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 10.

⁴⁶⁹ Tamtéž, str. 12.

⁴⁷⁰ SOkA Vsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika 1910-1948, str. 137.

⁴⁷¹ Tamtéž, str. 196.

⁴⁷² *Automobilistova nehoda*. Moravská orlice 204, 2. 9. 1936, str. 3.

⁴⁷³ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 4.

autodrožkou do Bílé. Odkud pokračovali pěšky na Bílý kříž, kde čekala další spojka, která jim pomohla na Slovensku. Často Mach převáděl letce z Olomouce. V románu *Pískle* od Jana Mareše je citován dopis od Cyrila Macha.⁴⁷⁴

Mach byl velmi opatrný, snažil se vybírat vhodný čas i cesty, své spolucestovatele důkladně proškolil, co dělat, když potkají hlídku. Někdy dal Mach „turistům“ hole s turistickými štítky, aby vše vypadalo věrohodněji⁴⁷⁵ nebo s sebou vzal své, tehdy třináctileté chlapce.⁴⁷⁶

Koncem léta obsadili téměř celé Valašsko nacističtí vojáci, do tichého údolí Za kopcem se nastěhovaly oddíly wehrmachtu s děly a množstvím dělostřeleckých nábojů a min. Další převody byly příliš riskantní. O Macha se začalo zajímat gestapo, ale nemohli mu nic dokázat. V protektorátním tzv. pohraničním pásmu však zůstat nesměl. Byl přeložen na školu v obci Slopné u Vizovic. Využil svých známostí a dostal se do Prahy, nejprve učil na Vinohradech jako odborný učitel, později působil jako zástupce ředitele na obecné a měšťanské škole na Vyšehradě, a to až do své smrti.⁴⁷⁷

Někdy v této době se rozvedl, v matrice je totiž poznámka, že manželství bylo rozloučeno 21. března 1942 soudem v Moravské Ostravě.⁴⁷⁸ Můžeme jen spekulovat, zda to Mach neudělal proto, aby bránil rodinu před nebezpečím spojeným s jeho činností v odboji.

Hutisko naposledy navštívil v březnu 1945, kdy přijel za Barošem. Začátkem května byl na návštěvě ve Volanicích, tam také 5. května uslyšel v rozhlasu volání Prahy o pomoc. Ještě 5. května vyjel vlakem do Českého Brodu, kde přespál, a potom v neděli 6. května pokračoval v jízdě do Prahy, zřejmě autem nebo na kole. Do rozhlasového paláce na Vinohradech přišel odpoledne se zbraněmi a připojil se hned k občanským obráncům rozhlasové budovy. Přímou v ní se stavěly barikády, zejména v podzemí, kam se uchýlili hlasatelé a technici. Večer, ještě za světla, naletělo nad budovu nacistické bombardovací letadlo, které svrhlo torpédo. Náboj proletěl třemi

⁴⁷⁴ Tamtéž, str. 15.

⁴⁷⁵ Jak vypráví Robert Mrlina in ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 14.

⁴⁷⁶ ZEMAN, F. K., *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko 1959, str. 14-15.

⁴⁷⁷ Tamtéž, str. 4.

⁴⁷⁸ Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, inv.č. 11983 sign.VM I 56, matrika oddaných 1914-1933.

patry, poškodil i strop podzemí a pak vybuchl. Zemřelo několik desítek obránců, mezi nimi i Mach. Byl pohřben v hromadném hrobě pražských bojovníků, a tak se nesplnilo jeho přání, aby byl zpopelněn a popel byl rozhozen po stráních údolí Za kopcem. Mach byl vyznamenán in memoriam Československým válečným křížem. Na Valašském Slavíně byl vybudován alespoň jeho symbolický hrob.⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ FABIÁN, J. - DEMEL, J., *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska 2000*, Valašské Meziříčí 2000, str. 99.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo nastínit životní realitu, ve které se pohybovalo valašské učitelstvo v první polovině 20. století. Shrnula jsem podstatné informace, které jsou podle mě nezbytné, abych mohla o valašském školství této doby zasvěceně hovořit. Nejprve jsem se podívala na vymezení regionu a zjistila jsem, že hranice Valašska nejsou a vlastně nikdy nebyly jasně definovány. Právě proto jsem se v dalších kapitolách zaměřila především na soudní okresy Vsetín, Valašské Meziříčí a Rožnov pod Radhoštěm, které jsou tradičně zařazovány pod Valašsko.

Zdokumentovala jsem, že zdejší učitelstvo se muselo potýkat se špatným materiálním zázemím, velkým a dlouhodobým problémem byl nedostatek učeben, které byly navíc v mnoha případech nevyhovující. Do jedné třídy navíc mnohde chodilo mnohem více dětí, než bylo povoleno, učitel se pak nemohl dostatečně věnovat jednotlivým dětem, ale ani jednotlivým oddělením, na něž byly třídy té doby děleny, pokud se jednalo o školy ménětřídní. Zdejší chudé obyvatelstvo nemělo na počátku století ke škole vřelý vztah, jelikož škola děti odváděla od práce, proto byla pro rodiče v mnoha případech spíše přítěží, neboť „koza živí, škola neživí.“ Místní často neměli na pořádné oblečení a obutí pro děti, natož pak na jejich školní pomůcky. Proto se učitelé ve zdejším regionu ještě více než jinde, museli snažit sehnat peníze na chudinské sešity, různé názorné pomůcky, vybavení, ale i na oblečení pro děti.

Děti a vlastně i dospělí na Valašsku trpěli špatnou výživou, hygienou, alkoholismem a pověrami přetrvávajícími z minulých dob. Učitelé se proto snažili osvětou a vlastním příkladem tyto neduhy odbourávat. Pořádali přednášky a nové pořádky snažili dostat do rodin právě přes své žáky. Děti se učily ve škole správně hospodařit, základům hygieny a děvčata se často v rámci školy přiučila vařit jídla, kterými mohla obměnit zdejší monotónii jídelníček složený převážně z brambor, zelí a mléka. V době krize třicátých let, ale mnohde již dříve, učitelé sháněli prostředky na různé stravovací akce, dary pro chudé děti, oblečení, pořádaly se též peněžní sbírky. S velkým katastrálním rozsahem jednotlivých obcí souvisela také potřeba udržovat více škol, což bylo pro již tak chudé vesnice velkým problémem. Děti zanedbávaly školní docházku jednak kvůli potřebě doma pomáhat, ale i z důvodu nevole rodičů, kteří

často ve škole neviděli nic užitečného, velké procento zameškaných dní souviselo také se vzdáleností školy. Přestože například ve Velkých a Malých Karlovicích bylo 5 škol, více než 10% dětí i tak chodilo do školy více než 4 km vzdálené. Připočteme-li k velké vzdálenosti také místní kopcovitý terén, stávalo se zejména v zimě, že děti do škol jednoduše přijít nemohly. S velkou absencí, únavou a špatnými materiálními podmínkami pak souviselo, že místní děti často ve škole špatně prospívaly. Z práce je ovšem také patrné, že situace se postupně zlepšovala, a to nejen působením učitelů, ale i díky vládním nařízením, například snížením počtu dětí ve třídě.

Na příkladu Cyrila Macha jsem ukázala, že učitelé pro chudé obyvatelstvo znamenali jakousi databázi vědomostí, na kterou je možno se obrátit s téměř jakýmkoli problémem. Tento postoj k učitelstvu je poměrně pochopitelný, uvědomíme-li si, že učitel byl ve vesnici jeden z mála lidí se středoškolským vzděláním, patřil tedy mezi místní „vrchnost“, přesto ale byl v denním kontaktu s místními, navíc byl zvyklý vysvětlovat vše srozumitelně a klidně i vícekrát. Místní obyvatelé se s učitelem chodili radit a prosit jej o sepsání různých žádostí a stížností. Na druhou stranu, zejména během obou světových válek, byl učitel většinou vnímán jako prodloužená ruka státu, která škodí. Byl to on, který musel sepisovat rekviziční seznamy, on mnohde vyřizoval různé nepříjemné úřednické povinnosti, právě on informoval o nových předpisech, které komplikovaly život.

Pokusila jsem se, zejména ve druhé polovině práce, vystihnout také každodenní život učitelů. Chtěla jsem, aby bylo patrné, že nejde o individua, která vstávají, pracují a usínají jen a pouze s myšlenkou na školu. Tito lidé se také rádi baví, zakládají spolky a mají vlastní rodiny a život mimo zaměstnání.

Poslední dvě kapitoly ukazují, jak se s místními podmínkami vyrovnávali různí jedinci. Methoděj Jahn je pro mě příkladem člověka citlivého a introvertního, který své pocity z valašské reality ventiluje skrze literaturu. Stav kritizuje, ale je s ním víceméně smířen, i když se snaží nejen ve škole dělat vše, co je v jeho silách, aby zdejší životní podmínky zlepšil.

Cyrl Mach je pro mne naopak extrovertem, který na zdejší poměry upozorňuje širokou veřejnost. Velmi aktivně se staví k práci ve škole i mimo ni. Stejně tak jeho

cílem je zlepšit zdejší situaci všemi prostředky, které jsou pro něj myslitelné, prvním a nejpodstatnějším je jeho osobní angažovanost. Oba pánové se se svým úkolem vylepšit zdejší podmínky poprali úplně jinak a podle svého naturelu přispěli k rozvoji zdejšího regionu.

S tématem, které jsem si vybrala pro svou diplomovou práci, by bylo dobré ještě dále pracovat. Dalo by se rozšířit o vzpomínky učitelů, které by mohly být uložené v Muzeu Komenského v Přerově. I z jiných materiálů by se jistě dalo těžit a najít další konkrétní osud valašského učitele, který by představil zase jiný postoj, jenž místní kantor mohl zastávat. Dalo by se také konkretizovat materiální zázemí jednotlivých škol. Kdybych stejné téma valašského učitele zpracovávala ještě jednou, zaměřila bych se rozhodně na menší lokalitu, jelikož Valašsko na jednu stranu badateli poskytuje velkou autorskou svobodu, ale na druhou stranu je tato svoboda v konečném důsledku spíše na škodu. Práce totiž může působit poněkud povrchně a roztržštěně. Zajímavou možností by také bylo komparovat situaci ve zdejším regionu s regiony jinými ve stejné době.

Prameny a literatura

Státní okresní archiv Vsetín

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 136, O významu vzdělávání.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 137, Situace ve školství.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 157, Ze starých učitelských dob.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 172, Příspěvek ke dni učitelů 1955.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 176, Vzpomínky na učitelský život ve Velkých Karlovicích.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 2, inv. č. 178, Z praxe v prvním roce.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 197, O životě na Valašsku.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 207, Osvěta a venkovský učitel před 60 lety.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 3, inv. č. 240, K sociálním poměrům na Valašsku po první světové válce.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 4, inv. č. 268, Dotazníky o obci Velké Karlovice 1940.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 290, Dítě podbeskydské.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 293, Výpisky a opisy z literatury, novin a časopisů o školství.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 295, Učitelé v protifašistickém odboji.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 296, Vývoj školství ve Velkých Karlovicích v letech 1930-1950.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 299, Výpisy z korespondence Jana Daňka, faráře z Hovězí.

Duda Jindřich (1918 - 1966), karton 5, inv. č. 300, Výpisy z korespondence učitele Jana Klesla.

Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), inventář, ev. č. 500.

- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 2, sign. 55-2, inv. č. 13.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 7, sign. 57-1, inv. č. 18, Zprávy o stavu školství.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 8, sign. 57-2, inv. č. 19.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 21, sign. 57b-2, inv. č. 28.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 26, sign. 57e-3, inv. č. 38.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 26, sign. 57g, inv. č. 41.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 60, sign. 62-7, inv. č. 65.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 32, sign. 61-3, inv. č. 51.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 33, sign. 61-6, inv. č. 54.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 72, sign. 65-2, inv. č. 82, Okresní učitelské konference.
- Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 77, sign. 66, inv. č. 90.
- Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 40, inv. č. 185.
- Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 120, inv. č. 235, Osobní spis Metoděje Jahna.
- Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1870-1949), karton 127, inv. č. 235, Osobní spis Cyrila Macha.
- Učitelská jednota Komenský Velké Karlovice, neinventarizováno, Hlavní kniha členská.
- Základní škola Paseky, Horní Bečva, inv. č. 3, Konferenční zápisy 1908-1923.
- Základní škola Paseky, Valašská Bystřice, inv. č. 1, kronika.
- Základní škola Paseky, Valašská Bystřice, inv. č. 3, konferenční protokoly 1909-1921, protokol o učitelské poradě z 9. července 1910.
- Národní škola U kostela, Nový Hrozenkov (1813 - 1953), neinventarizováno, školní kronika 1813-1915.
- Národní škola U kostela, Nový Hrozenkov (1813 - 1953), neinventarizováno, školní kronika 1915-1940.

Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko - Solanec (1910 - 1971), inv. č. 1, Kronika školy.

Základní devítiletá škola Miloňov, Velké Karlovice (1892 - 1975), neinventarizováno, Památní kniha národní školy ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňově.

Základní škola Mečůvka, Horní Bečva, inv. č. 168, Konference 1906-1916.

Valašské muzeum v přírodě

Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, korespondence, fotografie, novinové články...

Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII02, paměti.

Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII03, rukopisy.

Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII04, RŮZNÉ-zápisníčky, fotografie,...

Valašské muzeum v přírodě, sbírka písemností a tisků, karton F901, inv. č. A27414, výstřižky novinových článků o životě Cyrila Macha.

Valašské muzeum v přírodě, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R195.

Jiné archivy:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 100/136c.

Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 194/129.

Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 226/192.

Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A.Komenského, archiv dějin učitelstva, čís. řad. 227/194.

Památník národního písemnictví, Jahn Metoděj inv.č. 11, přír. č.102/76.

Památník národního písemnictví, Jahn Metoděj, inv. č. 118, přír. č. 90/77.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Ohnišťany, okr. Hradec Králové, sign.118-6239, matrika narozených 1846-1910.

Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Farní Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, Krásno nad Bečvou, sign. VM I 58, inv. Č.11985 matrika oddaných 1890-1929.

Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, inv.č. 11983 sign.VM I 56, matrika oddaných 1914-1933.

Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Valašské Meziříčí, inv.č. 2175 sign. VM I 12, matrika narozených 1858-1880.

Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Zašová, sign. VM XII 10, inv. Č. 2355, index narozených, zemřelých, oddaných 1829-1913.

Periodika:

Naše Valaško: kulturní věstník o jeho životě a potřebách. Vsetín: Osvěta, čtvrtletník 1929-1951.

Dědina pod Beskydem: kronika pro kroniku. Velké Karlovice: osmiletá střední škola, 1954-1962.

Dolina Urgatina: vlastivědný časopis Horního Vsacka. Velké Karlovice: Valašský krůžek, 1946-1951.

Lidové noviny, 12. 1. 1919, 25. 8. 1922, 4. 3. 1923, 23. 1. 1924, 9. 8. 1924, 13. 5. 1926, 15. 6. 1926, 20. 7. 1926, 20. 1. 1930, 21. 12. 1931, 27. 1. 1933, 17. 6. 1933, 2. 2. 1934.

Moravská orlice 2.9. 1936.

Národní listy 1. 1. 1913, 6. 3. 1923, 19. 3. 1929, 30. 1. 1933, 15. 5. 1937, 17. 4. 1937.

Národní politika 26. 2. 1913, 30. 1. 1914, 4. 2. 1924, 24. 12. 1924, 19. 2. 1927, 25.3. 1927, 5. 4. 1933, 7. 2. 1927, 9. 2. 1931.

Našinec, 22. 7. 1911.

Literatura:

Acta musealia: Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně: články a studie, musealia, personalia, Zlín, Muzeum jihovýchodní Moravy, 1.díl, 2001. 85 s.

BALETKA, Ladislav, *Okres Vsetín*, Ostrava, Profil 1987. 143 s.

BALÁŠ, Miloslav – kol., *Beskydy*, Praha, Olympia 1987. 366 s. Turistický průvodce ČSSR. sv. 8.

- BARÁČEK, Osvald, *Školství ve válce a po převratu: příspěvek k dějinám valašské školy*, Valašské Meziříčí, Osvěta [1920]. 55 s.
- BARTOŠ, František, *Dialektologie moravská: První díl, Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*, Brno, Matice Moravská 1886. 374 s.
- BROSMAN, Bedřich, *Valašské školství: (R. 1918-1929)*, Rožnov pod Radhoštěm, Časopis Lubina 1929. 50 s.
- BURIÁNKOVÁ, Michaela - KOMÁRKOVÁ, Anna - SLEZÁKOVÁ, Jana, *Deset let Školy muzejní propedeutiky: sborník absolventských prací žáků Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky 2008-2012: ročník VI.-X.*, Praha, Asociace muzeí a galerií České republiky 2012. 314 s.
- CVIKLOVÁ, Helena - kol. *Valašská dědina*, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 2010. 77 s.
- J. Cach, J.B. Čapek, B. Uher a další představitelé dějin české a slovenské pedagogiky 2. poloviny 20. století: materiály z odborné konference, konané 25.-26. června 2003 v Přerově, Přerov, Muzeum Komenského 2004. 258 s.
- KODEDOVÁ, Oldřiška - kol. *Dějiny českého a slovenského učitelstva: teze. Díl 1-2 1848-1945*, Praha, nákladem Ministerstva školství ČSR 1970. 203 s.
- FABIÁN, Josef, *Slovník nespisovného jazyka valašského*, [Valašské Meziříčí], Občanské sdružení Valašské Athény, 2006. 133 s.
- FABIÁN, Josef - DEMEL, Jiří, *Slovník osobností kulturního a společenského života Valaška 2000*, Valašské Meziříčí, Občanské sdružení Valašské Athény 2000. 198 s.
- HAVEL, Rudolf - OPELÍK, Jiří, *Slovník českých spisovatelů*, Praha, Československý spisovatel 1964. 625 s.
- HEŘMANOVÁ, Eva - kol., *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, Praha, ASPI 2009. 348 s.
- JAHN, Metoděj, *Nevzešlo ráno--: temné obrazy z valašské dědiny*, Praha, Tiskem a nákladem J. Otty, [1898]. 260 s. Ottova laciná knihovna národní, č. 157.
- JAHN, Metoděj, *Údolím života ...: povídky*, Praha, J. Otto 1902. 375 s. Ottova laciná knihovna národní č. 195.
- JAHN, Metoděj, *Zapadlé úhory*, V Praze, J. Otto [1900]. 243 s. Ottova laciná knihovna národní, č. 180.
- K 100. *Výročí narození spisovatele Metoděje Jahna*, Rožnov pod Radhoštěm 1965, 7 s.

- KÁDNER, Otakar, *Vývoj a dnešní soustava školství*, V Praze, Sfinx, Bohumil Janda, 1929-1938. 4 sv.
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek XIII: 1918-1929*, Praha 2000. 824 s.
- KNĚZEK, Libor, *Z hor mne nikdo nevyhláá: čtení o životě a tvorbě Josefa Kalusa Frenštát pod Radhoštěm* 2005. 221 s.
- KRANDŽALOV, Dimitrij, *Valaši na Moravě: Materiály, problémy, metody*, Praha, SPN 1963. 248 s.
- KLUČKA, Jiří - SEDLÁČEK, Jiří, *Kolébka české turistiky: Pohorská jednota Radhošť a počátky turistiky a lyžování v Beskydech: lyžařský sport ve Frenštátě pod Radhoštěm po roce 1945: Muzeum ve Frenštátě pod Radhoštěm*, Ostrava, Moravskoslezský kraj 2007. 30 s.
- KOŘENKOVÁ, Pavla, *VALAŠSKO A VALAŠSKÁ IDENTITA – vymezení na základě mentálních map*, bakalářská práce, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 2012. Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
- KRAMOLIŠ, Čeněk, *Mládí v horách a stráních*, Brno, Ústřední spolek jednot učitelských [1938?]. 122 s.
- MERHAUT, Luboš - kol., *Lexikon české literatury 2 / I (H-J) osobnosti, díla instituce*. Praha, Academia 2000. 590 s.
- MIKULCOVÁ, Marie - GRACLÍK, Miroslav, *Kulturní toulky Valašskem*, Frýdek-Místek, Alpress 2001. 391 s.
- Národopisná výstava československá v Praze 1895*, Praha, Otto [1897?]. 555 s.
- NEKUDA, Vladimír, ed., *Okres Vsetín: Rožnovsko - Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, Hvězdárna Valašské Meziříčí 2002. 963 s.
- PETRUS, Jan, *Přetrhaná vlákna: obrázek z valašských hor*, Praha, A. Neubert 1922. 157 s.
- PRAŽÁK, František, *Spisovatelé učitelé*, Praha, Česká grafická Unie 1946. 202 s.
- RAFAJ, Oldřich, *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov, Šárka 2011. 127 s.
- SLAVÍK, Bedřich, *Písemnictví na moravském Valašsku*, Olomouc, R. Promberger 1947. 428 s.
- ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek, r. 1848-1913*, Praha, Nákladem Matice české 1918. 455 s.

- ŠILHA, Milan, *Valašské dítě: Předběžná zpráva o výsledcích ankety, již podnikl polit. pokrok. spolek ve Valašském Meziříčí za součinnosti učitelstva soudního okresu valašskomeziříčského, rožnovského a vsetínského*, Valašské Meziříčí, Politický pokrokový spolek 1908. 31 s.
- ŠTIKA, Jaroslav, *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*, Ostrava, Profil 1973. 87 s.
- ŠTIKA, Jaroslav, *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 2007. 237 s.
- ŠULEŘ, Oldřich, *Laskavé medailony: zapomínání a zapomenutí literáti ze severní Moravy a Slezska, z Valašska a Hané*, Ostrava, Repronis 2007. 212 s.
- VÁCLAVEK, Matouš, *Moravské Valašsko: lidopisné obrazy příspěvkem ke kulturním dějinám českým, díl I*, Vsetín, M. Václavek 1894. 177 s.
- VÁCLAVEK, Matouš, *Děti na Moravském Valašsku*, Jičín, Kabátník a spol. 1902. 85 s.
- Valašské dítě*, Valašské Meziříčí, Pokrokový politický spolek 1906. 28 s.
- Valašské školství v osvobozené vlasti*, Valašské Meziříčí, Okresní školní výbor 1922. 32 s.
- VALENTA, Josef - RÝDL, Karel - VÁŇOVÁ, Růžena, *Výchova a vzdělávání v českých dějinách, IV. díl-I.svazek, Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*, Praha, Klementinum 1992. 311 s.
- VAŠEK, Antonín, *Jazykové vlivy karpatské salašnické kolonizace na Moravě: Konfrontačně-komparatistická gramatická studie karpatologická*, Praha, Academia 1967. 136 s.
- VENCÁLEK, Jaroslav - kol., *Valašsko: geografie místního regionu: pro základní školy*, Kroměříž, Školský úřad 1993. 89 s.
- VESELÝ, Adolf, *Metoděj Jahn: člověk a dílo*, Brno, Moravské kolo spisovatelů 1925. 42 s.
- VOLNÝ, Řehoř, *Die Wiedertäufer in Mähren*, Wien [1850]. 72 s.
- Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1911*, Brno, C.k. zemská školní rada moravská [1912]. Nestránkováno.
- Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1912*, Brno, C.k. zemská školní rada moravská [1913]. 51 s.

WEISS, Jiří: *Životní příběh vesnického učitele Cyrila Macha*, bakalářská práce, Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, katedra historie 2015. Vedoucí práce Prof. PhDr. Nina Pavelčíková, CSc.

ZEMAN, František Karel, *Cyril Mach: vlastenecký učitel, bojovník za svobodu vlasti*, Hutisko, Jednota Svazu protifašistických bojovníků 1959. 16 s.

Život a dílo Metoděje Jahna, Vsetín Valašské Meziříčí 1965, nečíslováno.

Internet:

<http://www.celadna.cz/obecni-organizace/pamatnik-j-kaluse>, citováno dne 1.6.2015

<http://www.velkekarlovice.cz/historie-kam-se-chodilo-do-skoly>, citováno dne 10.6.2015

Přílohová část

Seznam příloh

Příloha č. 1 Valašské obce podle Brosmana

Příloha č. 2 Valašské školy založené v 17. – 19. století

Příloha č. 3 Rozdělení dětí v ménětřídních školách

Příloha č. 4 Plán školy stojící ve Valašském muzeu v přírodě

Příloha č. 5 Púdorys expozitury na Soláni

Příloha č. 6 Koupaliště při škole v Hutisku Za kopcem

Příloha č. 7 Vývoj počtu škol v okrese Vsetín ve 30. letech 20. století

Příloha č. 8 Úlevy udělené v roce 1911

Příloha č. 9 Tresty uložené v jednotlivých moravských okresech v roce 1912

Příloha č. 10 Válečná pomoc ze škol školního okresu Vsetín

Příloha č. 11 Nové písmo zavedené v obci Senice

Příloha č. 12 Zakládající členové Moravského kola spisovatelů

Příloha č. 1 Valašské obce podle Brosmana

Brosman k Valašsku přiřadil následující obce: celý soudní okres valašskomeziříčský 35 obcí, rožnovský 12 obcí, vsetínský 25 obcí, ze soudního okresu klobouckého byly vyňaty, Bohuslavice nad Vlčí a Lipová (tedy zůstalo 30 obcí), z vizovického okresu zůstaly obce Bratřejov, Březová, Dešná, Hrobice, Chrástěšov, Jasenná, Klečůvka, Podkopná Lhota, Lhotsko, Lípa, Loučka, Lutonina, Neubuz, Ostrata, Pozdřechov, Prlov, Raková, Slopné, Slušovice, Trnava, Ublo, Újezd u Vizovic, Veliková, Veselá, Vizovice, Všemina, a Zádveřice (27 obcí), ze zlínského okresu 12 obcí, Březnice, Hvozdná, Jaroslavice, Kostelec u Štípy, Kudlov, Lužkovice, Mladcová, Příluky, Prštné, Štípa u Želechovic, Zlín, Želechovice, z holešovského okresu Držková, Fryšták, Kašava, Lukov, Lukoveček, Dolní ves, Vítková a Vlčková (9 obcí). Ze soudního okresu Bystřice pod Hostýnem bylo k regionu přiřazeno Komárno, Podhradní Lhota, Provodovice, Rajnochovice, Rusava a Vsechovice (6 obcí). Ze soudního okresu hranického Babice, Hustopeče nad Bečvou, Kelč, Malá Lhota, Milotice nad Bečvou, Poruba, Romsko, Skalička, Špičky, Dolní Těšice, Horní Těšice, Vysoká a Zálrsky (13 obcí), z okresu novojičínského Bernartice, Hodslavice, Hostašovice, Hůrka, Janovice, Starý Jičín, Jičina, Kojetín, Starojická Lhota, Loučka, Mořkov, Palačov, Petřkovice, Straník, Štramberk, Veřovice a Vlčkov (17 obcí) z příborského soudního okresu Kopřivnice, z frenštátského soudního okresu Bordovice, Čeladná, Frenštát pod Radhoštěm, Kozlovice, Kunčice pod Ondřejníkem, Lichnov, Mořkovice, Tichá, Trojanovice a Vlčovice (10 obcí), z místeckého okresu pak Ostravice. K Valašsku je v této knize řazeno 198 obcí.

BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 3-4.

Příloha č. 2 Valašské školy založené v 17. – 19. století

V sedmnáctém a osmnáctém století se poprvé můžeme dočíst o následujících školách:

1637	Zašová	1672	Slušovice, Mořkov
1656	Újezd, Želechovice	1674	Štramberk
1657	Veselá	1678	Lešná
1661	Frenštát	1714	Kelč
1666	Rožnov	1725	Lužná
1667	Lidečko, Vizovice	1732	Hutisko
1670	Brumov, Valašské Klobouky, Újezd		

Zavedením Školního řádu Marií Terezií začali vznikat tři druhy škol, v hlavních městech školy normální, kde se vzdělávali budoucí učitelé, v krajských městech školy hlavní a na venkově, při farách školy triviální, v nichž se vyučovalo náboženství, čtení, psaní a počty. Zvláštní ovšem je, že Brosmanova kniha *Valašské školství* uvádí vznik dalších škol až do roku 1776. Že by ovšem 40 let nevznikla žádná škola je dosti nepravděpodobné.

1754	Velké Karlovice	1785	Kozlovice, Velké Kunčice, Horní Lhota, Provodov
1776	Hrádek u Klobouk, Hustopeče nad Bečvou	1787	Lhota, Choriň
1777	Hovězí	1788	Halenkov, Starojická Lhota, Veřovice
1778	Zděchov, Polanka	1789	Čeladná
1779	Loučka u Valašského Meziříčí	1790	Poteč, Hošťálková, Hrozenkov, Hvozdná
1780	Všemina, Zádveřice, Branky, Skalička	1792	Horní Bečva
1781	Hodslavice (evangelická)	1793	Liptál, Loučka u starého Jičina
1782	Jasenná	1796	Bernartice
1783	Liptál (evangelická), Pržno, Ratiboř, Růžďka	1799	Valašská Bystřice „U kostela“
1784	Lichnov, Hošťálková, Dolní Zubří, Štítná	1800	Jarcová

Až v devatenáctém století se svých škol dočkaly následující obce.

1801	Brňov	1832	Horní Paseky v Rožnově pod Radhoštěm
1802	Kopřivnice		
1804	Poličná	1834	Střítež nad Bečvou
1805	Krhová	1835	Vigantice, Pulčín
1808	Hrachovec	1837	Dolní Bečva, Petřkovice

1810	Kladeruby	1844	Ústí u Vsetína
1817	Nedašov	1845	Velké Karlovice údolí Podťaté
1818	Smoliň, Jasenice, Křivé	1847	Solanec
1819	Pozděchov	1849	Hrubá Lhota, Mikulůvka
1820	Bínina, Trojanovice, Lačnov, Študlov	1850	Slopné
		1853	Leskovec, Lačnov
1821	Vidča	1856	Hodslavice (katolická)
1822	Křekov	1858	Horní Bečva Paseky
1824	Mírošov, Příkazy, Loučka u Vizovic	1859	Police
1825	Horní Lideč, Mštěnovice	1865	Leskové ve Velkých Karlovicích ⁴⁸⁰
1826	Drnovice	1866	Hůrka
1827	Divnice, Střelná	1867	Kateřinice
1828	Juřinka	1868	Nedašova Lhota
1830	Vlčovice, Zámrsky, Lipina		

Mnohé z těchto škol vznikly však spíš na papíře, vyučovali zde vysloužilí vojáci či špatní řemeslníci. Návštěva školy byla chabá, místnosti i pomůcky nedostatečné. Zákon o povinné docházce z roku 1869 znamenal pro Valašské školství sice záblesk lepší doby, ovšem šlo o kraj vzdálený od centra, chudý, proto se školství budovalo velmi pomalu.

BROSMAN, B., *Valašské školství*, Rožnov pod Radhoštěm 1929, str. 4- 6.

⁴⁸⁰ Zajímavé je, že v textu je uvedena škola v Leskovém a Velkých Karlovicích, přitom Leskové je jedno s údolí Velkých Karlovic.

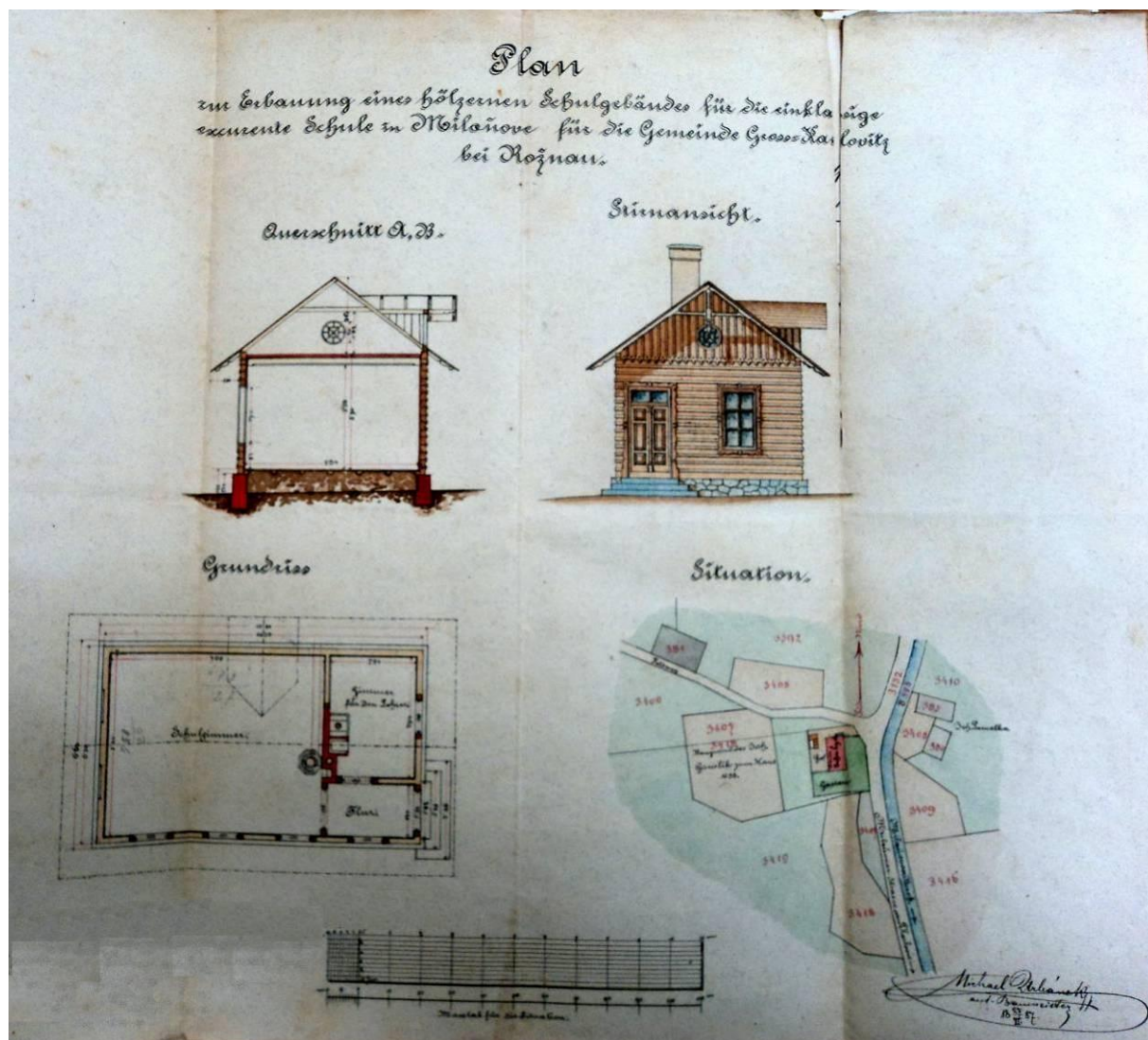
Příloha č. 3 Rozdělení dětí v ménětřídních školách

Jedná se o rozdělení do tříd a oddělení v roce 1885, ale v dalších letech se rozdělení neměnilo.

Druh školy	Počet tříd	Počet oddělení	Týdně hodin	Pro který školní rok
jednotřídní	1.	1.	19	1.
		2.	25	2.-4.
		3.	28	5.-8.
dvojtřídní	1.	1.	19	1.
		2.	23	2.-3.
	2.	1.	28	4.-6.
		2.	28	7.-8.
trojtřídní	1.	1.	19	1.
		2.	23	2.
	2.	1.	25	3.
		2.	25	4.
	3.	1.	28	5.-6.
		2.	28	7.-8.
čtyřtřídní	1.	1.	19	1.
	2.	1.	21	2.
		2.	21	3.
	3.	1.	26	4.
		2.	26	5.
	4.	1.	28	6.
		2.	28	7.-8.
pětitřídní	1.	1.	19	1.
	2.	1.	21	2.
	3.	1.	25	3.
	4.	1.	26	4.
		2.	27	5.
	5.	1.	28	6.
		2.	28	7.-8.

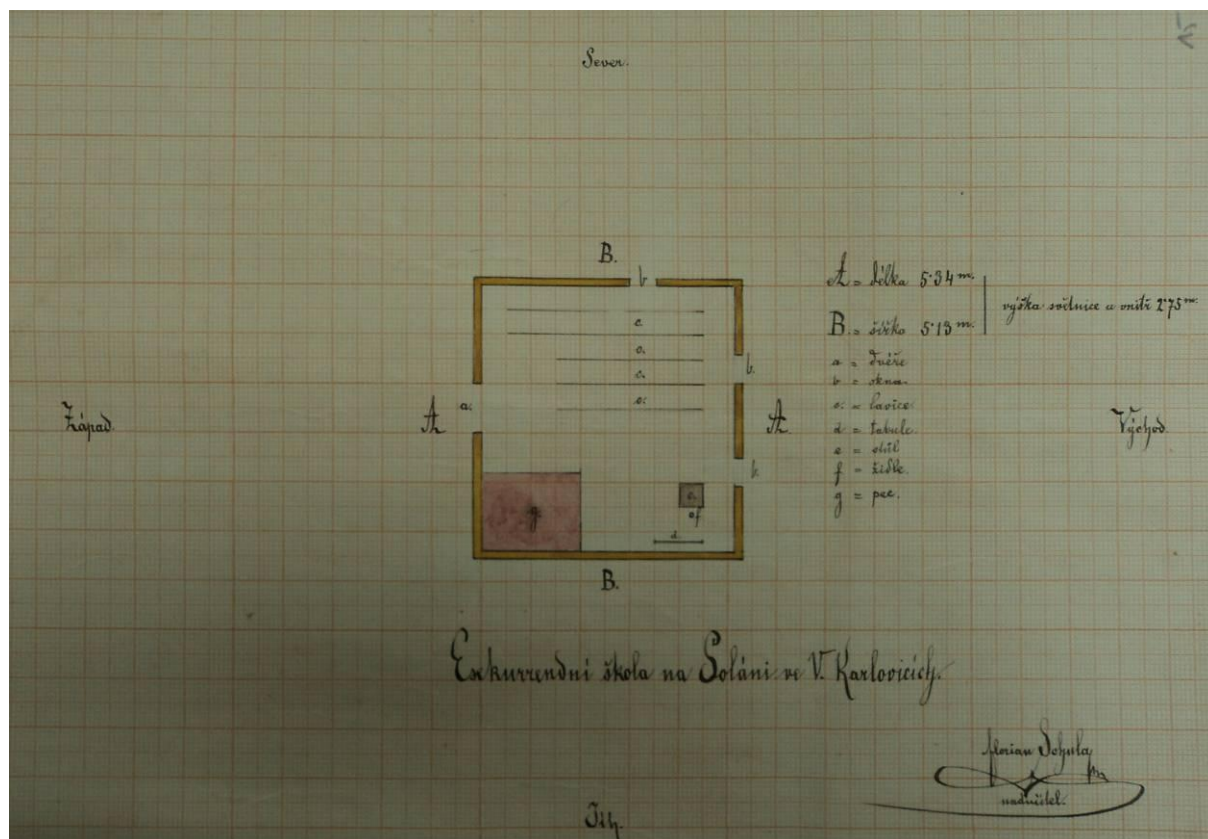
VALENTA, J.- RÝDL, K.- VÁŇOVÁ, R. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách*, Praha 1992, str. 30.

Příloha č. 4 Plán školy stojící ve Valašském muzeu v přírodě

SOkAVsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, karton 40, inv. č. 185.

Příloha č. 5 Půdorys expozitury na Soláni

SOkAVsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, karton 40, inv. č. 185.

Příloha č.6 Koupaliště při škole v Hutisku Za kopcem

SOKAVsetín, Základní devítiletá škola Za kopcem, Hutisko – Solanec, inv.č. 1, Kronika 1910-1948, str. 229.

Příloha č. 7 Vývoj počtu škol v okrese Vsetín ve 30. letech 20. století

Vývoj počtu obecných škol v okrese Vsetín ve 30. letech 20. století

rok	obecných veřejných	děti	tříd	na třídu	obecných soukromých	děti	tříd	na třídu
1929/1930	42	6347	163	38,9	3	140	5	28,0
1930/1931	42	6638	171	38,8	3	152	5	30,4
1931/1932	42	6859	172	39,9	3	172	5	34,4
1932/1933	42	7059	171	41,3	3	171	6	28,5
1933/1934	42	7042	175	40,2	3	176	6	29,3
1934/1935	42	7125	182	39,1	3	173	6	28,8
1935/1936	42	7073	181	39,1	3	155	6	25,8
1936/1937	42	6961	180	38,7	3	161	6	26,8
1937/1938	42	6952	188	37,0	3	149	6	24,8
1938/1939	42	6842	183	37,4	3	154	6	25,7
1939/1940	42	7102	231	30,7	3	154	6	25,7
1940/1941	42	6981	226	30,9	3	149	6	24,8

Vývoj počtu měšťanských škol okrese Vsetín ve 30. letech 20. století

rok	měšťanských veřejných	děti	tříd	děti na třídu	měšťanských soukromých	děti	tříd	děti na třídu
1929/1930	4	425	16	26,6	1	70	3	23,3
1930/1931	5	574	17	33,8	1	70	3	23,3
1931/1932	5	782	22	35,5	1	73	3	24,3
1932/1933	5	1015	26	39,0	1	91	3	30,3
1933/1934	5	1108	25	44,3	1	112	3	37,3
1934/1935	5	1136	28	40,6	1	113	3	37,7
1935/1936	5	1154	28	41,2	1	115	3	38,3
1936/1937	5	1194	30	39,8	1	123	3	41,0
1937/1938	5	1245	31	40,2	1	130	3	43,3
1938/1939	5	1346	31	43,4	1	122	3	40,7
1939/1940	5	1455	35	41,6	1	123	3	41,0
1940/1941	5	1521	40	38,0	1	124	3	41,3

SOA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karta 8, sign. 57-2, inv. č. 19.

Příloha č. 8 Úlevy udělené v roce 1911

1911	děti	všeobecné		jednotlivé úlevy		celkem děti s úlevami	%
		chlapci	dívky	chlapci	dívky		
Uherské Hradiště město	631					0	0,00%
Jihlava město	867					0	0,00%
Kroměříž město	1842					0	0,00%
Brno město	4962				6	6	0,12%
Znojmo město	400				1	1	0,25%
Olomouc město	750			7	1	8	1,07%
Moravská Třebová	4088			33	44	77	1,88%
Zábřeh	8636	100	11	51	61	223	2,58%
Moravská Ostrava	11430	55	133	110	117	415	3,63%
Brno venkov	26458	429	553	216	233	1431	5,41%
Tišnov	6457	93	91	72	114	370	5,73%
Prostějov	12746	212	259	132	164	767	6,02%
Hranice	7755	194	239	65	51	549	7,08%
Kroměříž venkov	8726	225	244	73	84	626	7,17%
Olomouc venkov	12125	248	232	216	235	931	7,68%
Hodonín	15458	213	242	265	494	1214	7,85%
Boskovice	16996	623	663	74	84	1444	8,50%
Znojmo venkov	3154	91	104	40	38	273	8,66%
Holešov	14350	321	343	298	290	1252	8,72%
Místek	9478	400	418	25	49	892	9,41%
Přerov	13546	441	512	176	190	1319	9,74%
Vyškov	17222	564	674	197	275	1710	9,93%
Nový Jičín	6965	275	292	66	82	715	10,27%
Kyjov	10126	326	366	162	195	1049	10,36%
Uherské Hradiště venkov	21370	929	1034	138	159	2260	10,58%
Hustopeče	10597	465	413	140	188	1206	11,38%
Velké Meziříčí	7924	14	15	422	464	915	11,55%
Dačice	7046	120	133	248	316	817	11,60%
Jihlava venkov	6087	198	230	126	168	722	11,86%
Třebíč	10780	19	34	612	614	1279	11,86%
Moravský Krumlov	5785	212	301	72	123	708	12,24%
Moravské Budějovice	6568	232	315	96	165	808	12,30%
Uherský Brod	15196	397	364	587	592	1940	12,77%
Nové město	10680	91	89	546	660	1386	12,98%
Litovel	8201	476	533	57	45	1111	13,55%
Valašské Meziříčí	8629	549	625	40	63	1277	14,80%
Vsetín	8426	605	624	55	67	1351	16,03%

Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1911, Brno [1912], str. 20-21.

Příloha č. 9 Tresty uložené v jednotlivých moravských okresech roku 1912

školní okres	děti	Peněžitých trestů	Vybráno v K	průměrný trest v K	vězením odbytých	nevykonaných nálezů	celkem uložených trestů	jeden trest na počet žáků
Olomouc město	741			0,00			0	0,00
Znojmo město	418			0,00			0	0,00
Uherské Hradiště venkov	21406	130	141	1,08	2030	279	2439	8,78
Uherský Brod	15390	252	689	2,73	719	181	1152	13,36
Valašské Meziříčí	8674	139	339,65	2,44	334	30	503	17,24
Hodonín	15686	70	361	5,16	398	388	856	18,32
Kroměříž město	1937	40	73	1,83	51		91	21,29
Jihlava venkov	6060	179	250	1,40	20	77	276	21,96
Dačice	7046	55	211,94	3,85	62	61	178	39,58
Jihlava město	900	11	21	1,91	11		22	40,91
Olomouc Venkov	12350	97	186	1,92	184		281	43,95
Prostějov	12907	58	199	3,43	221		279	46,26
Nový Jičín	6946	59	291	4,93	70	18	147	47,25
Holešov	14475	85	276	3,25	56	117	258	56,10
Kroměříž venkov	8782	16	54	3,38	128		144	60,99
Vsetín	8422	91	272	2,99	44		135	62,39
Velké Meziříčí	8015	50	188	3,76	74		124	64,64
Hustopeče	10749	8	22	2,75	103	46	157	68,46
Znojmo venkov	3170	4	14	3,50	3	37	44	72,05
Tišnov	6613	54	71	1,31	32	5	91	72,67
Kyjov	10134	56	68	1,21	76		132	76,77
Místek	9430	61	138,39	2,27	41	17	119	79,24
Boskovice	17335	26	113	4,35	120	22	168	103,18
Nové město	10748	32	68	2,13	59	5	96	111,96
Moravský Krumlov	5825	20	53	2,65	30	1	51	114,22
Moravská Třebová	4156	14	29	2,07	11	9	34	122,24
Moravské Budějovice	6571	10	31	3,10	37	1	48	136,90
Třebíč	10736	19	46,87	2,47	44	12	75	143,15
Prerov	13696	16	40,68	2,54	38	35	89	153,89
Litovel	8209	18	50	2,78	30	2	50	164,18
Brno venkov	27003	10	31	3,10	102	36	148	182,45
Vyškov	17249	36	132	3,67	24	14	74	233,09
Hranice	7801	10	32	3,20	20	1	31	251,65
Zábřeh	8720	4	11	2,75	25		29	300,69
Moravská Ostrava	12219	17	86	5,06	16		33	370,27

Uherské Hradiště město	562	1	2	2,00			1	562,00
Brno město	4983	3	9	3,00	5		8	622,88

Výroční zpráva c. k. zemské rady moravské o stavu obecného školství v markrabství moravském za rok 1912, Brno [1913], str. 24-25

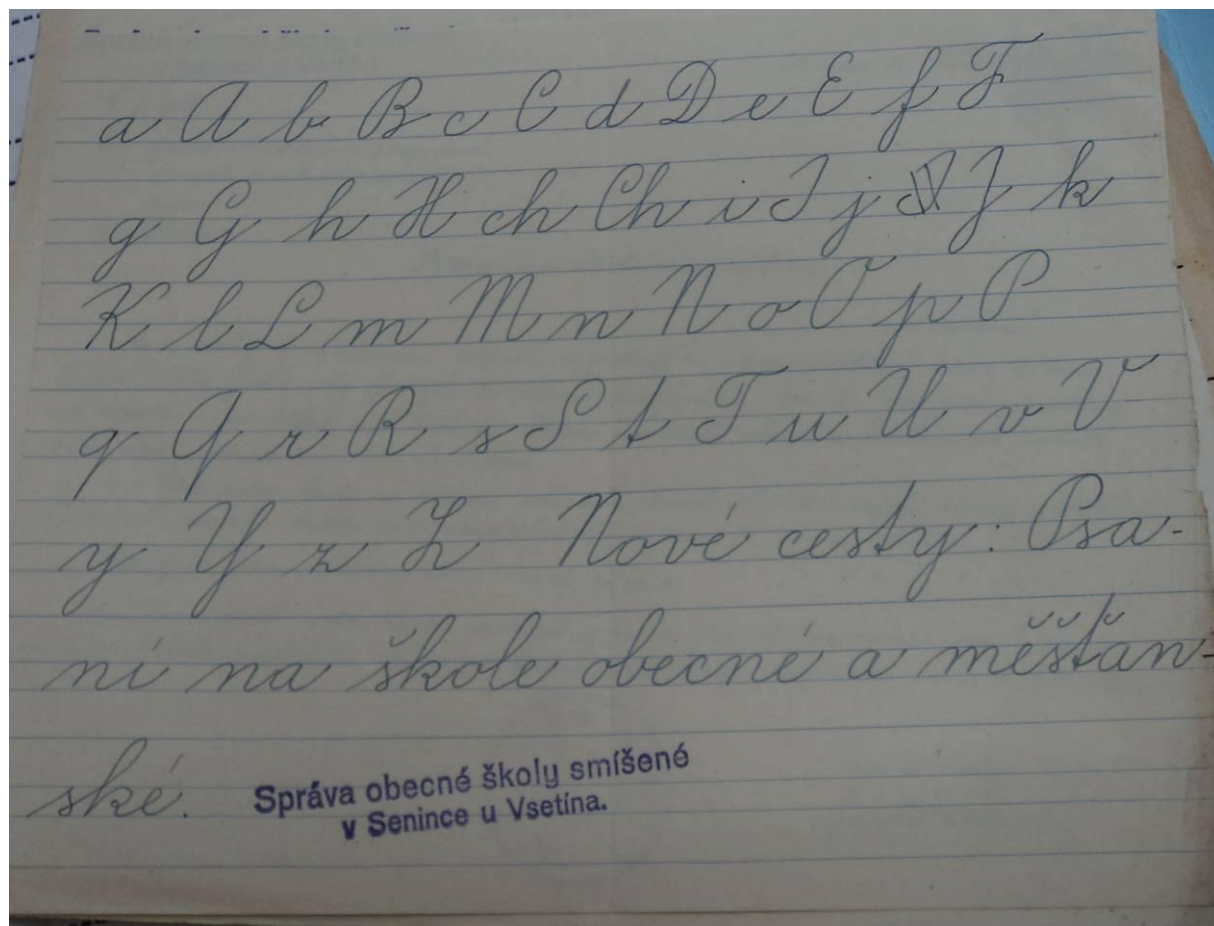
Příloha č. 10 Válečná pomoc ze škol školního okresu Vsetín

	k 21. listopadu 1914								k 16. lednu 1915							
	cupanina v kg	kukly	nákoleníky	nátepníky	šály	ponožky	žínky	kukly	cupanina v kg	nákoleníky	ponožky	šály	nátepníky	žínky	páry podešví	
Bystřička											2		21		350	
Halenkov U Kostela	5					5			5		5					
Halenkov U Koňaríků															500	
Halenkov Dinotice																
Hošťálková (soukromá)															1000	
Hošťálková									3						200	
Hovězí U kostela	1	9	3	7			9	20	1,8	11			20	9		
Hovězí Huslenky		5	5	5	3				5	5		3	5		50	
Hovězí Na Bařinách	2	2	5	7	6			7	4	3		5	6		50	
Nový Hrozenkov U kostela	7			48		26			7		48		64			
Nový Hrozenkov U huti							9		7		3	8	12		450	
Nový Hrozenkov Vranča																
N.Hrozenkov Stanovnice																
Jablůnka			1	22				10	4,5				20		1100	
Jasenka				10		10			2		10				560	
Johanová															100	
Vel. Karlovice U kostela			1	28		2			7,8	1	6		54		100	
Velké Karlovice Miloňov				10					1,5				15			
Velké Karlovice Leskové	2,2	1		17				1			4	5	18	2		
Velké Karlovice Podřáté				12			2									
Malé Karlovice																
Kateřinice																
Leskovec		2				7		3			6		1		300	
Lhota u Vsetína																
Liptál											4	5	12			
Lužná	1								1						180	
Mikulůvka									2,5						360	
Polanka															1350	
Pržno (soukromá)		6		15				6						15	523	
Pržno				20				9	5,5	1	7	30			1410	

Ratiboř									3						600
Roketnice				5		10		9	5		27		10		1200
Růžďka				20	1				1			2	20		900
Seninka						7									240
Ústí								5	2		6		1		
Vsetín, obecná chlapecká	27								30						
Vsetín, obecná dívčí	6	75				18		140	6		40				1200
Vsetín údolí Jasenice															
Vsetín údolí Semetín															
Zděchov															600
celkem	51,2	100	15	226	10	85	11	219	104,5	21	168	58	279	26	12323

SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 33, sign. 61-6, inv.č. 54.

Příloha č. 11 Nové písmo zavedené v Senici

SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Vsetín (1910-1949), karton 33, sign. 61-6, inv.č. 54.

Příloha č. 12 Zakládající členové Moravského kola spisovatelů

Účastníci ustavující schůze Moravského kola spisovatelů v Luhačovicích dne 5. července 1912
s členy svých rodin, s přáteli a známými

Řada sedící: St. Cyliák, V. K. Jeřábek, pí. M. Jeřábková, pí. Maturová, členka Národního divadla v Praze, pí. Zajicová, choť ředitele lázní

Řada stojící: Dr. K. Mikulášek, láz. lékař, Fr. Pečinka, J. Holý, Fr. Novák, J. Zajíc, ředitel lázní, Dr. Z. Janke, láz. lékař, A. B. Dostal, pí. Dostalová, Dr. P. Blaho, láz. lékař, M. Jahn, pí. Raševá, Cyril Holuby, správce lázní, J. Nevole, člen Národního divadla v Praze, Dr. R. Raše, láz. lékař, J. Kalus, Dr. Jar. Koutecký, advokát ve Strážnici

Valašské muzeum v přírodě, Metoděj Jahn, karton FII01, A 749.